

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK 68 – 2003
ČÍSLO 6

Martin Ološtiak

NORMA, ÚZUS, KODIFIKÁCIA VO VZŤAHU K ANGLICKÝM ANTROPONYMÁM V SLOVENČINE

OLOŠTIAK, M.: Norms, Usage, Codification and English Anthroponyms in Slovak. *Slovenská reč*, 68, 2003, No. 6, pp. 321 – 335. (Bratislava).

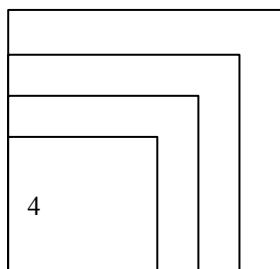
The main objective of the paper is to characterize English personal names (EPN) in Slovak with regard to the notion of language norms, usage and codification. EPN occupy the periphery of periphery in the system of Slovak language; this fact is reflected in all features of language norms (norms are predominantly inherent, implicit, obligatory, stable and variable).

The dynamic character of language is manifested in variability. Dynamism and variability are inherent features of foreign proper names in Slovak. The degree of variability is dependent on the interlinguistic, intralinguistic and extralinguistic circumstances, and it is also interrelated with the concept of obligatoriness, which is based on the attitudes of a speech community. The significant role is also played by „co-operation“ of individual linguistic levels.

The pronunciation rules of EPN do not belong to the language competence of Slovak communicants, that's why English names are subject to changes more frequently than domestic personal names. The number of variants (especially phonetically and morphologically conditioned) of one name can be found: Thorpe – [torp], [torpe], [sorp], G. sg. Thorp(e)a or Thorpeho.

0. V komunikačne orientovanej teórii možno na hierarchickom podklade vyčleniť tieto druhy noriem: 1. sociálne, 2. komunikačné, 3. štýlové a 4. vlastné jazykové normy¹ (Slančová, 2000/2001; Nebeská, 1996, tam aj ďalšia literatúra). Ich vzťah a rozsah vyjadruje nasledujúca inkluzívna schéma (o inkluzívnom vzťahu medzi typmi noriem porov. aj Nebeská, 1989, s. 165):

¹ Jazykové normy sa členia podľa jednotlivých jazykových rovín na normy ortoepické a ortofonické, gramatické (morfológické a syntaktické), lexikálne, slovtvorné a ortografické.
Slovenská reč, 68, 2003, č. 6



V ďalšom výklade budeme venovať pozornosť najmä jazykovým normám, avšak vzhľadom na skutočnosť, že jazyk je sociálny fenomén, v niektorých prípadoch je dôležité brať do úvahy aj normy v širšom zmysle slova.

1. Existuje viacero koncepcií noriem,² pričom, ako uvádza J. Šikra, tieto názory sú podmienené tým, „na ktorej ontologickej úrovni sa tieto entity [jazykové normy – M. O.] uplatňujú“ (Šikra, 1990, s. 101). Jedným takýmto pólom, ku ktorému smeruje chápanie pojmu norma, je jazykový systém a druhým pólom je úzus; jazykové normy teda vytvárajú stredný článok v Coseriovej triáde *system – norma – reč/úzus* (v pojmosloví pražskej školy ide o všeobecné chápanie normy), popritom sa uvažuje aj o vzťahu *úzus – norma – kodifikácia* (ide o spisovnú normu; Nebeská, 1996, s. 26, 39 – 40; porov. aj Nebeská, 1992; Novák, 1979).

J. Horecký definuje jazykovú normu ako „pravidlo pre jazykové správanie, ktoré umožňuje rozlíšiť, čo je v danom jazykovom výraze správne, vhodné a čo nesprávne“ (Horecký, 1982, s. 70). Takéto chápanie normy zahŕňa rečovú komunikáciu ako takú, týka sa v podstate všetkých jej aspektov – od jazyka ako vehikula na dorozumievanie cez typy komunikačných situácií až po individuálne dispozície jednotlivých komunikantov. V. Blanár (1996) vymedzuje vo vzťahu k onymii dvojaké chápanie normy: 1. norma ako „všeobecne a jednotne pôsobiaci súbor tendencií, pravidiel, zákonitostí, podľa ktorých je daný systém štruktúrovaný“ (s. 187) – napr. rozdiel medzi normami administratívno-právneho úzu a normami užšieho spoločenského úzu; 2. norma ako „fungovanie onymických sústav v spoločenskej praxi“ (s. 188) – ako veľmi citlivá záležitosť sa v praxi javí „zaobchádzanie“ s menami cudzích štátnych príslušníkov v úradných dokumentoch. Blanárovo chápanie je „špecificky onomastické“, a preto náležite zaberá nielen priestor jazykových noriem, ale aj širší spoločenský priestor. To okrem iného súvisí s vymedzením onomastiky v rámci jazykovedy (Blanár – Matejčík, 1978).

Všeobecne povedané, jazykovou normou³ je to, čo je v jazyku „normálne“, relatívne ustálené a (apriórne) prijímané jazykovou komunitou ako komunikačne

² Nejednotnosť chápania pojmu norma dokumentuje vo svojej práci aj F. Kočíš (1979).

³ Singulár používame v zhode s E. Jónom (1955), ktorý hovorí o *norme* ako nadradenom pojme, zahŕňajúcom viaceré čiastkové normy.

„dobré“, účelné – adekvátne, úspešné a efektívne (k tomu porov. Dolník, 1990).⁴ Norma teda v jazykovej komunikácii plní aj úlohu abstrakcií, korekcií, direktív, ktoré usmerňujú jazykové správanie komunikantov.

V tejto práci sa primárne pohybujeme v priestore spisovnej a štandardnej variety⁵ národného jazyka (Horecký, 1979). Pri ďalšej špecifikácii tohto priestoru si pomôžeme úvahami J. Bosáka (1990) o vymedzení komunikačných sfér s ohľadom na jednotlivé útvary národného jazyka. Podľa toho autor rozlišuje dve základné komunikačné sféry (I. oficiálnu a verejnú sféru – celospoločenský styk; II. verejnú/neverejnú neoficiálnu sféru – bežný dorozumievací styk) a šesť užších sfér podľa témy komunikácie (1. hospodárska, spoločenská, politická a organizačná činnosť, 2. masová informácia a propaganda, 3. veda a popularizácia vedy, 4. organizovaná výuka, 5. umelecká literatúra a 6. estetické pôsobenie – divadlo, film ap.). Na základe toho si všimame fungovanie cudzích antroponým⁶ najmä v celospoločenskej komunikácii, t. j. v oficiálnej a verejnej komunikačnej sfére. Podľa témy komunikácie je to najmä masová informácia – oblasť masmediálnej komunikácie totiž patrí v súčasnosti k hlavným katalyzátorom vývinu spisovnej slovenčiny (napr. Šikra, 1990). Stredobodom nášho záujmu je teda tá oblasť národného jazyka, ktorá sa vyznačuje relatívne veľkou mierou normovanosti. Vychádzame pritom z poznámok J. Horeckého (1979, s. 17), ktorý hovorí, že najnižší stupeň normovanosti je pri interpersonálnej komunikácii a najvyšší pri masovej komunikácii (normovanosť v masmediách sa v súčasnosti oslabuje).

Spisovná varieta národného jazyka má prestížny charakter, používa sa v oficiálnej komunikačnej sfére (médiá, školstvo, administratíva atď.). V našej jazykovednej tradícii sa spisovnému jazyku venovala (a venuje) veľká pozornosť,⁷ pričom sa do dnešného dňa vykryštalizovali dva základné prístupy k spisovnej slovenčine: „normativistický“ a sociolingvistický (Ondrejovič, 1997a). Túto divergentnosť reflektuje aj J. Dolník (1997), ktorý hovorí o deduktívnom a pragmatickom štandarde. (Pojem hodnotiaci štandard je východiskom jeho uvažovania o kultúre spisovnej

⁴ J. Šikra (1990) uvažuje o dvoch realizáciách normy: na úrovni individuálneho jazykového vedomia hovorí o „konkrétnej“ realizácii normy a na úrovni spoločenského jazykového vedomia o „abstraktnej“ realizácii. Na základe pojmovej analógie napr. z fonetiky a fonológie (fóna – fonéma) by sa v tejto súvislosti dalo uvažovať o „norme“ ako konkrétnej realizácii a o „norméme“ ako abstraktnom „vide“ fungovania jazykovej normy.

⁵ Termín *varieta* chápeme v zhode s J. Bosákom (1990, 1993); porov. aj Slančová – Sokolová (1994).

⁶ Pojem *cudzí antroponymá* (CA) používame ako hyperonymum; svoje zistenia dokladáme najmä na materiáli *anglických antroponým/antropolexém* (AA).

⁷ Porov. napr. zborníky z jazykovedných konferencií: Kultúra spisovnej slovenčiny (1967), Z teórie spisovnej slovenčiny (1979), Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti (1979), Jazyková politika a jazyková kultúra (1986), Spisovná slovenčina a jazyková kultúra (1995).

slovenčiny; hodnotiaci štandard definuje ako veličinu, ideál, vzor, podľa ktorého sa hodnotí jazyková úroveň komunikátov.)

1.1. Špecifickosť, v niektorých prípadoch až exkluzívnosť, exotickosť CA sa prejavuje aj vo všetkých atribútoch, ktorými sa jazykové normy vyznačujú. Výberovo ide o tieto atribúty: *inherentnosť*, *implicitnosť*, *záväznosť*, *ustálenosť* a *variantnosť* (Nebeská, 1989, 1996).

1.1.1. *Inherentnosť* odráža samozrejmu skutočnosť, že norma je v samom jazyku, je jeho súčasťou. Ak chápeme inherentnosť takýmto spôsobom, zákonite sa dostaneme k otázke vzťahu normy k systému a k jazyku (Nebeská, 1996, s. 51 n.). Vo vzťahu k systému možno povedať, že norma je spoločenskou realizáciou jazykového systému, pričom systémovosť sa nerovná norme – pre uvažovanie o CA je pozoruhodná mienka o asymetrickosti medzi normou a systémom.⁸ CA stoja na periférii periférie jazykového systému, ich špecifickosť sa prejavuje vo výrazovej i významovej stránke (Ološtiak, 2001). Takisto vznikajúce normy (k pojmu pozri Ološtiak, 2003), ktoré sa uplatňujú pri CA, „prerastajú“ jazykový systém slovenčiny; predovšetkým ide o zvýšenú mieru variantnosti najmä vo zvukovej rovine (porov. 1.1.4).

1.1.2. *Implicitnosť* je podľa I. Nebeskej (op. cit., s. 27) „neuvědomovaná znalosť spisovnej normy“. Miera uvedomenia si jazykových prvkov spisovnej variety závisí od rôznych faktorov (teritoriálnych, sociálnych, individuálnych a i.). Implicitnosťou sa norma líši od kodifikácie, ktorá je explicitná. Kodifikácia je zásahom zvonku, je to do istej miery umelý, inštitucionálny krok, zatiaľ čo normy sú v jazykovom vedomí na rôznych stupňoch prirodzeným spôsobom interiorizované. Interiorizáciou sa teda jazykový prvok postupne stáva neuvědomovaným (implicitne prítomným v jazykovom vedomí komunikanta).⁹ Proces interiorizácie (ukladania) jazykových prvkov do jazykového vedomia prebieha v podstate dvojako: 1. prirodzeným spôsobom (ontogenetickým osvojovaním si reči, počúvaním, napodobňovaním, spontánnym hovorením); 2. zámerným učením. Keďže pri CA sa proces interiorizácie neuplatňuje ontogeneticky, o to dôležitejšiu úlohu zohráva „umelá ontogenéza“, t. j. „učenie sa“ napodobňovaním vzorov.¹⁰ Môže ísť tiež o uplatnenie

⁸ „Na jedné straně je systém širší než norma, protože zahrnuje i nerealizované možnosti, na straně druhé je norma objemnější, protože jednomu strukturálnímu elementu může odpovídat i několik variant“ (Nebeská, 1996, s. 54, citujúc N. N. Semenjukovú).

⁹ Zachovávanie spisovnej normy je však viac-menej uvědomovaný proces.

¹⁰ Fenoménu imitácie patrí v tejto súvislosti nezastupiteľné miesto. Komunikant vysloví, resp. vyskloňuje CA v takom tvare, aký počul od niekoho, o kom si myslí, že je v danej problematike poučenejší (učiteľ, priateľ, moderátor, športový komentátor ap.). Napodobňovanie je pre komunikanta jeden z kľúčových „pomocníkov“ pri použití CA v určitej jazykovej podobe. V súčasnej situácii, keď rozhodujúci vplyv v mnohých oblastiach verejného života patrí masmédiám, zohrávajú veľmi dôležitú úlohu v procese napodobňovania práve zamestnanci elektronických médií.

znalostí príslušného cudzieho jazyka, pravda, v obmedzenej miere vzhľadom na onomastický status vlastného mena.

1.1.3. Podstatou spoločenskej podmienenosti je pre používateľov jazyka *záväznosť* normy, pričom, podľa I. Nebeskej (c. d., s. 19), si možno predstaviť takúto postupnosť: *pravidelnosť* → *vyklosť* (*konsenzus*) → *záväznosť*. Záväznosť je garantom (relatívnej) jednotnosti kódu, ktorá podmieňuje úspešnosť komunikácie. Pri porovnaní CA s domácou lexikou (apelatívnou i propriálnou) je zrejmé, že formálna stránka CA sa pociťuje ako menej záväzná, a to najmä pre svoju neustálenosť, vyplývajúcu zo systémového miesta cudzích proprií ako takých. Prírodzene, táto záväznosť (a aj variantnosť) nie je ani pre AA ako celok rovnaká.

S ohľadom na záväznosť sa dôležitou stáva aj otázka postojov k jazykovej norme. „Zisťovanie postojov k jazykovej norme tak môžeme chápať predovšetkým ako zisťovanie miery jej záväznosti“ (Nebeská, op. cit., s. 47). Aj pri cudzích menách platí jednoduché pravidlo, že človek za normálnych okolností nemôže mať objektívny názor na to, čo dostatočne nepozná, neovláda. A práve medzerovitá alebo nijaká jazyková kompetencia spôsobuje, že postoje bežných používateľov jazyka k otázke cudzích mien nie sú dostatočne vykryštalizované, alebo sa pociťuje len záporná hodnota týchto postojov, založená napríklad na hodnotení „toto meno neviem vysloviť“. Komunikanti si totiž uvedomujú najmä ťažkosti, s ktorými sa pri používaní jazykových prostriedkov stretávajú, keďže „hovoriaci používajú svoj tzv. materinský jazyk automatizovane a jeho fungovanie je pre nich samozrejmé“ (Furdík, 1979, s. 66).

1.1.4. Medzi ďalšie vlastnosti normy patrí *ustálenosť* a *variantnosť*,¹¹ ktoré predstavujú dve strany jednej mince. Aby jazyk mohol plniť základnú dorozumievaciu funkciu, musí sa riadiť dostatočne stabilnými normami. Na druhej strane sa o slovo hlási požiadavka, aby jazyk pružne reagoval na neustále sa meniacu mimojazykovú skutočnosť. Táto požiadavka sa odráža v určitej miere variantnosti, pružnosti noriem. V jazyku sa prejavujú obe tendencie, preto sa v lingvistike zaviedli pojmy *pružná stabilita*, *pružná ustálenosť*, *pohyblivá rovnováha*.

Na úvod sa núka hypotéza, že miera ustálenosti (a variantnosti) CA vzhľadom na rôzne komunikačné situácie a rôznosť jazykov, z ktorých do slovenčiny lexémy migrujú, prírodzene, nie je rovnaká. Všeobecne platí, že formálnejšie (oficiálnejšie) typy komunikácie sa vyznačujú (alebo by sa mali vyznačovať) ustálenejšou jazykovou normou.

1.1.4.1. Ustálenosť CA a cudzích proprií všeobecne je značne relatívny pojem. Napríklad S. Ondrejovič (1985) odporúča názov amerického mesta *Los Angeles* vyslovovať [*los endželis*]. Dnes však aj napriek tomuto odporúčaniam výslovnosť *Los*

¹¹ E. Pauliny (2000) namiesto variantnosti hovorí o pružnosti.

Angeles v masmédiách kolíše; zaznamenali sme podoby [los endžels], [los endželis], [los endžls]. Variantnosť ako protiklad ustálenosti sa pritom manifestuje na rôznych úrovniach: od porovnania úzu jednotlivých masmédií až po jednotlivých moderátorov. Domnievame sa, že variantnosť v L_1 ¹² v tomto prípade nie je až taká relevantná, pretože si ju komunikanti nemusia vôbec uvedomiť. Tieto a ďalšie dôkazy umožňujú konkrétnu onymickú situáciu AA v slovenčine označiť atribútmi *dynamicky stabilná a stabilne dynamická*. Ide o to, že CA sa nikdy nedostanú z periferie periferie do centra jazykového systému. Posuny z periferie periferie k centrálnejším (nie centrálnym) oblastiam sú zákonitě najmä pri frekventovaných lexémach (*Shakespeare*). CA predstavujú v slovenčine najdynamickejší prvok (s tým súvisí ich vymedzenie v rámci periferie periferie). Uvedme jedno konštatovanie z Pravidiel slovenského pravopisu (1998), ktoré sa týka písania slov (vlastných mien) cudzieho pôvodu: „Pri menách veľmi známych osobností sa *niekedy* [zvýraznil M. O.] namiesto pôvodných podôb rodných (krstných) mien a priezvisk používajú domáce podoby, napr. *Cristoforo Columbus – Krištof Kolumbus*“ (s. 36). Príslovkové zámeno *niekedy* plní v sémantike uvedenej formulácie dôležitú funkciu; poukazuje totiž na určitú tendenciu (nie pravidlo!) v praktickom používaní cudzích vlastných mien určitého druhu („veľmi známe osobnosti“). Zároveň je táto konštatácia relativizovaná v tom zmysle, že nie všetky osobné mená, ktoré by sme mohli zaradiť do uvedenej kategórie, v danom časovom vymedzení (rok vydania PSP: 1998, resp. 2000) podstúpili analogický adaptačný proces. Z toho vyplýva, že úzus v tejto oblasti nie je homogénny, ale dynamicky stabilný a stabilne dynamický. Jednoznačné pravidlá fungovania CA v systémovej rovine teda nateraz ani nemožno stanoviť. Na základe materiáloveho korpusu, mapujúceho daný onymický priestor (termín V. Blanára), možno „len“ poukázať na určité tendencie integračno-adaptačných procesov (porov. ďalej).

V takto načrtnutom priestore sa ako kardinálna javí otázka: čo považovať za ustálený jazykový prvok cudzej proveniencie? Aké sú kritériá na vymedzenie takéhoto prvku? Najprv treba konštatovať, že ustálenosť/variantnosť cudzieho jazykového prvku je komplexný jav, ovplyvnený viacerými činiteľmi, ktoré sme sa na materiálovej báze AA pokúsili zosystemizovať takto (podrobnejšie Ološtiak, v tlači):

1. *interlingválne činitele* (fyzická dĺžka; fonotaktické ustrojenie; interlingválna proxemika; polylingválna interferencia; variantnosť vo východiskovom jazyku);

¹² Výslovnostné varianty toponyma Los Angeles sú napríklad: SOSO[ɫɔs 'ændʒili:z, ɫɔs 'æŋgɪli:z, ɫɔs 'æŋdʒɛli:z, ɫɔs 'æŋdʒɪlis]

2. *intringválne činitele* (úzus v slovenčine; charakter jednotlivých jazykových rovín [vplyv výslovnosti na skloňovanie; vplyv ortografie na výslovnosť a naopak]);

3. *extralingválne činitele* (frekvencia; popularnosť medzi určitou vekovou skupinou; časový faktor; ovládanie príslušného cudzieho jazyka).

Ako vidieť, do hry vstupujú činitele trojakého druhu, pričom ich hierarchiu nie je jednoduché stanoviť. Každá cudzia (antropo)lexéma sa vyznačuje jedinečnou konfiguráciou uvedených činiteľov, vo vektorovej súhre ktorých sa profiluje jej výsledná podoba. Preto sa domnievame, že ustálené CA možno vymedziť jedine všeobecne (teda pomerne vágne): ustálené antroponymum cudzieho pôvodu prešlo *istým* integračno-adaptačným filtrom slovenčiny (rovina langue), *určitým spôsobom* sa tak začlenilo do jej štruktúry a toto začlenenie – a to je najdôležitejšie – je jazykovým spoločenstvom *do istej miery* akceptované (rovina parole). Začleňovanie cudzej lexémy do systému L₂ prebieha kontinuálne (porov. poznámku 16). Adaptačno-integračné tlaky pôsobia väčšinou postupne a na rôznych jazykových rovinách s rôznou mierou intenzity. Všeobecne konštatujúc, najrýchlejšie sa CA prispôbi v oblasti výslovnosti a skloňovania. Popri výslovnostnej adaptácii totiž zdomáčňovanie prebieha od konca slova (Kráľ, 1978). Výslovnosť v L₂ podlieha transfonemizácii, pretože nemožno predpokladať, že komunikant perfektne zvládne artikulačné zákonitosti tvorenia hlások a mechanizmy ich dekodovania v jednotlivých východiskových jazykoch. (V určitých situáciách sa môže uprednostniť tzv. citátová výslovnosť [napr. pri uvádzaní anglického názvu populárnej piesne], tieto prípady sú však menej početné.) Pri výslovnosti dochádza k variantnosti v samotnom procese transfonemizácie predovšetkým pri nahradzovaní tých hlások L₁, ktoré v L₂ chýbajú: napr. angl. [ə] → slov. [a, e, o, u, er, or]; angl. [θ] → slov. [t, s]. Pri skloňovaní zasa existujú pomerne striktné pravidlá neumožňujúce veľkú interpretačnú voľnosť. Variantnosť, ku ktorej pri skloňovaní dochádza, má svoje príčiny v podstate mimo morfolologickej roviny. Pri AA ide najmä o dôsledok asymetrie medzi zvukovou a grafickou podobou (*Raleigh*: gen. *Raleigha* – *Raleigho*).

V mnohých prípadoch (najmä pokiaľ ide o výslovnosť) možno len anticipovať, prognózovať smer adaptačného procesu – napr. výslovnostnú podobu, ktorá sa pravdepodobne ustáli. Pojem dynamickej stability a stabilnej dynamiky predpokladá neustály vývin v prirodzenom smere minulosť → prítomnosť → budúcnosť. Prognózovanie je ukotvené v samom jadre pojmu tendencia a, domnievame sa, bez použitia tohto pojmu podstatu CA nemožno vedecky uspokojivo vysvetliť (porov. aj Furdík, 1985). Platí zásada, že prognózovať sa dá len s využitím určitej miery abstrakcie, pretože jednotlivosti ako také môžu rôznymi spôsobmi „vybočovať z radu“, napr. v slovenčine sa koncové anglické *-er* vyslovuje [er] (*spíker*, *Parker* [párker]), avšak pri menách *Peter*, *Baker* sa ustálila výslovnosť [pítr], [bejkr]; porov. aj Dvonč,

1964; Lenhardt, 1982. Pri predikcii je teda výskumne účelné brať do úvahy dialektickú povahu vzťahu jednotlivého a všeobecného. Dôležitý je aj fakt, že prognózovanie predstavuje (nielen) v jazykovede delikátnu záležitosť, žiada si maximálne výskumné nasadenie bez balastu absolutizácie jednotlivých javov. Nemožno sa totiž spoliehať na stopercentnú prediktívnu silu záverov, ku ktorým sa výskumník dopracuje. To, čo jazykové spoločenstvo prijme ako „dobré“, funkčné, komunikatívne efektívne, nemusí byť vždy systémové, analogické (Dolník, 1999), naopak, môže to byť živelné, anomálne, nesystémové. Princípiálne teda platí, že prognózuje systémovo, analogicky, všeobecne, pretože anomálie sú anomáliami práve pre svoju idiosynkratickosť, nepredvídateľnosť.

1.1.4.2. Pojmu variantnosti možno priradiť dva významy. Prvý význam kopíruje klasické chápanie variantnosti, je bezpríznačkový; vychádza sa pritom z predpokladu, že variantnosť jazykových prvkov je podmienená rôznymi funkciami, ktoré jazyk plní v rozličných komunikačných situáciách. Variantnosť v tomto význame je blízka synonymii, jednému zo základných predpokladov štýlotvorného procesu (Findra, 1978, 1980; Slančová, 2000/2001). – V tejto súvislosti upozorňujeme na Kráľovu teóriu výslovnostných štýlov (Kráľ, 1977, 1988) i na relevantné námietky, ktoré boli voči tejto teórii vznesené (Ondrejovič, 1988).

V druhom význame nadobúda pojem variantnosti negatívnejšie konotácie – pre väčšiu názornosť by azda mohlo byť vhodnejšie použiť označenie osobitá variantnosť,¹³ ktorá sa týka napr. výslovnosti AA a ktorá môže v niektorých prípadoch ohroziť efektívnosť komunikácie (porov. aj Kučera – Zeman, 1998, poznámka na s. 6). Takto chápanú variantnosť (rozkolísanosť) možno charakterizovať ako nedostatok systémovosti v norme (Pauliny, 2000, s. 16). Ide teda o varírovanie, ktoré nie je podporené funkčne a nevzťahuje sa ani na rôznorodosť komunikačných situácií: napr. výslovnosť *Pronger* [*prongr*], [*pronger*]; *Gagne* [*gaňej*], ale gen. [*gaňého*] u jedného športového komentátora. Bolo by však náležité takéto varírovanie hodnotiť kategoricky negatívne? Konštatujeme, že ide o normálny jav,¹⁴ ktorý je vysvetliteľný: osobitá variantnosť je dôsledkom najmä toho, že CA nepatria do jazykovej kompetencie používateľov slovenčiny, resp. jednotlivé cudzie mená neprenikli dostatočne do jazykového vedomia používateľov slovenčiny. V konkrétnom použití sa často presadzujú ad hoc riešenia, ktoré sa niekedy „ujmú“ aj v širšom meradle: napr. *Reagan* [*regan*], nie [*rižen*].

¹³ Výstižný je aj termín V. Brøndala *individuálna nehistorická fluktuácia* (Filipec, 1980, s. 308, pozn. 3).

¹⁴ Napríklad F. Daneš (1967) pripomína, že realistický prístup berie na vedomie evidentnú variantnosť vo výslovnostnej norme.

Ďalšou zásadnou otázkou je, ako má výskumník k problematike CA pristupovať, ak chce čo najobjektívnejšie „pretaviť“ zistené skutočnosti do koncízne spracovanej „kodifikačnej“¹⁵ príručky.

Jazykovedec so sociolingvistickými aspiráciami stojí takpovediac medzi dvomi mlynskými kameňmi, uvedomujúc si závažnosť dvoch protichodných tendencií. Oná „schizofrénia“ má takúto konkretizáciu: uprednostniť úzus so svojou pragmatickou logikou, alebo vlastný pohľad výskumníka, ktorý je viac či menej ovplyvnený reflexívnou logikou? (K pojmom pragmatická a reflexívna logika pozri Dolník, 1999.)

V úvahách o jazykovej kultúre v česko-slovenskej lingvistickej tradícii sa za základný problém pokladá značný nesúlad medzi (kodifikovanou) normou a úzom (Nebeská, 1996). Táto asymetria je pochopiteľná, pretože v zásade diskretná (nespojité) kodifikácia vždy zaostáva za používaním jazyka v praxi, ktoré tvorí nedeliteľné kontinuum. Ďalším faktom je, že kodifikačné možnosti sa preceňujú. V tomto súvisi sa stotožňujeme so stále aktuálnym názorom F. Daneša, ktorý zaznel v diskusii o norme a kodifikácii na konferencii v r. 1966: „Prostě mně se zdá, že se zde klade přílišná víra v možnost kodifikačních zásahů, resp. možnost kladných výsledků těchto zásahů. Zásahy se dají v kodifikaci poměrně snadno provést. Otázka však je, zdali se v praxi ujmou, jaký budou mít výsledek (mohou mít, jak víme ze zkušenosti, i výsledek nežádoucí)“ (Daneš, 1967, s. 163). Ak sa výskumník bude chcieť vyhnúť takýmto nežiaducim výsledkom, v prípadnom kodifikovaní výslovnosti CA bude potrebné brať do úvahy nielen vzťah *kodifikácia* → *norma* → *úzus* (reflexívna logika), ale aj smerovanie *úzus* → *norma* → *kodifikácia* (pragmatická logika), t. j. interpretovať zistené skutočnosti sociolingvisticky, rešpektujúc zákonitosť, že do normy (a cez ňu do kodifikácie) sa dostávajú najustálenejšie prvky úzu.

Na jednej strane nemožno nebrať do úvahy objektívne danú skutočnosť, že fungovanie CA sa profiluje uzuálne,¹⁶ preto by nebolo adekvátne kodifikovať cudzí

¹⁵ Derivát kodifikačný používam v úvodzovkách, pretože nie som presvedčený o vhodnosti kodifikačného „viazania“ výslovnosti či skloňovania cudzích proprií v slovenčine. Aspoň nateraz nie.

¹⁶ Jazykový prvok cudzej proveniencie sa rozličným spôsobom a v rozličnej miere integruje do systému L₂. Integrácia je teda výsadou preberajúceho jazyka a uplatňujú sa pri nej zákonitosti prirodzené v tomto jazyku. Pravdaže, interlingválna „púť“ sa nerealizuje naraz („tu a teraz“), ale prebieha postupne, pričom jednotlivé fázy sa prelínajú, tvoria isté kontinuum. J. Furdíkovi (1994) vychádza, že kontaktný vzťah sa realizuje v troch fázach: (1) *interferencia*, (2) *adaptácia*, (3) *integrácia*. Interferencia neznamená automaticky adaptáciu, pretože najmä v dôsledku priameho kontaktu sa môže v komunikácii vyskytnúť mnoho efemérnych (často okazionálnych) prvkov použitých ad hoc, ktoré sa nikdy nedostanú do systému L₂. Adaptáciu autor považuje „za nevyhnutnú podmienku postupnej integrácie [prevzatých jednotiek] do lexiky prijímajúceho jazyka“ (Furdík, op. cit., s. 97). Podobne O. Orgoňová (1998) uvažuje o (1) *interferencii*, (2) *transferencii* a (3) *integrácii*. Interferenciu chápe ako „prvotné uplatňovanie galicizmov v reči“ a transferenciu ako „proces prenikania galicizmov do jazykového systému“ (Orgoňová, op. cit., s. 47); integrácia, posledná fáza, je „potvrdením“ viac či menej systémového začleňovania jazykových prvkov v L₂. Až v poslednej fáze teda možno hovoriť o stupni zdomácnenia istého jazyka. Slovenská reč, 68, 2003, č. 6

jazykový prvok *len* na základe kodifikátorovej predstavy, viac či menej argumentačne podloženej. Tým sa rešpektuje fakt, že všetky CA sa v slovenčine používajú v závislosti od komunikačno-spoločenských potrieb konkrétnej jazykovej society (porov. aj Pauliny, 2000). Jednotlivé varianty by teda nebolo primerané hodnotiť čierno-bielou formulou správne – nesprávne, resp. prípustný – neprípustný odklon od normy.

Na druhej strane kodifikovanie výslovnosti CA sa musí opierať aj o lingvistické analýzy; v tomto prípade sa totiž nedá spoliehať len na výskum úzu, pretože pre komunikanta je príliš zložitý, ba nemožné posúdiť, ktorý tvar CA je vhodný, „správny“, a od odborníka očakáva náležité poučenie, ktoré bude rešpektované. Takto vzniká legitímna spoločenská potreba regulovať normu, s E. Paulinym presnejšie povedané „normu odhaľovať, poznávať a vedecky ju spracovať“ (op. cit., s. 10).¹⁷ V tomto zornom uhle sa absencia populárno-náučnej príručky o cudzích menách prejavuje vypuklejšie. Ako ukazujú predbežné sondy, nielen bežný používateľ jazyka potrebuje byť v otázkach používania CA poučený. Najmä v masovokomunikačných prostriedkoch, kde by mala byť dodržiavaná norma spisovného jazyka, sa CA používajú nejednotne, pričom sa však dajú vystopovať základné tendencie, ktoré pri výslovnosti a skloňovaní pôsobia. Aspoň niekoľko príkladov: 1. Podľa dominujúcej tendencie ohýbať AA podľa výslovnosti, ktorá sa približuje originálu, sa meno *Sylvester Stallone* skloňuje podľa typu *chlap* na základe výslovnosti [steloun]. Avšak prejavuje sa aj menej dominantná tendencia skloňovať toto meno podľa typu *Škultéty* na základe „slovenskej“ výslovnosti [stalone] (príklady sú z tlače). 2. Takisto je to aj v tomto prípade: *Thorpe* [torp], [sorp] vz. [torpe] – gen. *Thorp(e)a* vz. *Thorpeho*. 3. Rozdielnosť medzi akusticko-auditívnym a opticko-vizuálnym typom komunikácie: *Lemieux* [lemijé], [lemijú] – výslovnosť v gen. [lemijéa], [lemijého], [lemijúa]; graficky len *Lemieuxa*.

Z uvedeného vyplýva, že pri mnohých CA prebieha „konkurenčný boj“ jednotlivých výslovnostných (v niektorých prípadoch aj morfológických a slovotvorných) variantov a pre potenciálne príručky by nemalo byť „hanbou“ napr. uvádzanie dvoj-

kového prvku. PSP (1. vyd.: 1991, 2. vyd.: 1998, 3. vyd.: 2000) z hľadiska pravopisu rozlišujú tri skupiny slov: *úplne zdomácnené; čiastočne zdomácnené a nezdomácnené slová cudzieho pôvodu*. Z uvedeného vyvodzujeme, že proces včleňovania sa cudzieho jazykového prvku do systému preberajúceho jazyka prebieha v smere *parole* → *langue*, pričom sa uplatňujú rôznorodé interferenčné, adaptačné a integračné mechanizmy. Preto by sa pri výskume cudzích jazykových prvkov v slovenčine mal brať osobitý ohľad na úzus ako taký a nezabúdať na uplatňovanie sociolingvistických metód výskumu.

¹⁷ Ďalším objektívne daným faktorom, ktorý relativizuje výlučnosť úzu pri výskume CA, je rôznosť používateľov jazyka. J. Horecký v diskusnom príspevku O kodifikácii (1967, s. 165) rozlišuje medzi 1. elitou a 2. širokými vrstvami. Dnes je bežné delenie na 1. prestížnych a 2. bežných používateľov jazyka. Je prirodzené, že katalyzátorom sociolingvistického výskumu CA sú v prevažnej miere poučení (prestížni) používatelia jazyka.

tvarov typu *Smith* [*smit*] alebo [*smis*]. Dvojtvary v týchto prípadoch nie sú lexikografickým alibizmom, ale indikátorom normálneho javu, že jazyk sa nachádza v neustálom pohybe. Ved' práve dynamická stabilita je jeden z atribútov, ktoré zaručujú „prežitie“ jazyka, resp. jeho plnohodnotné fungovanie v spoločnosti.

2. CA sa používaním v slovenskom kontexte stávajú neoddeliteľnou súčasťou široko chápanej otázky jazykovej kultúry vo vzťahu k národnému jazyku a špeciálne k jeho spisovnej variete. Fenomén jazykovej kultúry sa dotýka jednotlivca, ako aj celého jazykového spoločenstva. K zvyšovaniu jazykovej kultúry v takej neprebádanej oblasti, akou CA nepochybne sú, prispieva najmä oboznamovanie verejnosti s výsledkami jazykovedných výskumov v popularizačno-náučnej podobe. Pokiaľ ide o teoretické otázky a ich publikovanie, registrujeme riešenie problémov len na partiálnej úrovni (štúdie a články v jazykovedných časopisoch, popularizačno-náučné minipoučenia v rôznych jazykových okienkach v dennej tlači a rozhlase). Bola publikovaná len jedna rozsiahlejšia práca monografického typu, ktorá komplexnejším spôsobom osvetľuje nastolené otázky adaptácie a v ktorej sú jednotlivé poznatky pohromade. Ide o monografiu Olgy Orgoňovej *Galicizmy v slovenčine* (1998), ktorá sa však propriám nevenuje. Podľa dostupných informácií pripravuje sa publikácia Karla Sekventa *Ako používať francúzske vlastné mená v spisovnej slovenčine* a v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra sa v rámci práce na Ortoepickom slovníku slovenského jazyka venuje pozornosť aj vlastným menám (Ondrejovič, 2000). V lexikografickej oblasti pociťujeme akútny nedostatok výslovnostných a gramatických príručiek a v celkovej jazykovednej atmosfére panuje vo vzťahu k cudzím menám podozrivé ticho.¹⁸ Tento deficit sa v jazykovednej obci podľa nášho názoru rieši len v hypotetickej oblasti (porov. napr. Ondrejovič, 1983, 1997b, 1998; Kačala, 1994), t. j. o probléme sa vie, upozorňuje sa naň, ale v skutočnosti sa nerieši, resp. sa tomuto problému nevenuje dostatočná pozornosť.¹⁹ V tomto smere má jazykoved-

¹⁸ Stojaté vody v tejto oblasti sa najnovšie nepodarilo rozhýbať ani JÚLŠ SAV a SJS ako hlavným organizátorom vedeckého seminára na tému Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine. Toto podujatie bolo totiž v prevažnej miere zacielené na „staré“ otázky adaptácie antických mien a mien z uhorského obdobia slovenských dejín, ako aj na problematiku mien z orientálnych jazykov. Okrem autora tohto príspevku a M. Bilej sa totiž otázke adaptácie mien zo západných jazykov nevenoval nijaký referent.

¹⁹ O tomto fakte svedčia aj nasledujúce konštatovania: „... na Slovensku chýba kodifikačná príručka, v ktorej by sa systematicky spracúvali zásady prispôsobovania cudzích vlastných mien v slovenčine podľa jednotlivých jazykov“ (Kačala, 1994, s. 150).

„Vyjdenie druhého vydania príručky *Čítame je správne?* by mohlo a malo byť pre slovenskú ortoepiu a ešte konkrétnejšie pre ortoepickú komisiu Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV novým popudom, aby sa touto neodkladnou úlohou začala zaoberať ešte s väčšou intenzitou či už v rámci prípravy nových Pravidiel slovenskej výslovnosti, alebo prípravy samostatného slovníka výslovnosti cudzích mien pre slovenských používateľov. Spoločenská požiadavka tu je“ (Ondrejovič, 1997b, s. 365).

ná obec nezanedbateľný dlh voči širokej kultúrnej verejnosti. Preto neprekvapuje, že očividný dopyt na kultúrnom trhu sa snažia uspokojiť neodborné diela. V kníhkupectvách sa napríklad objavila brožúra *Ako vyslovíme... Výslovnosť cudzojazyčných mien a názvov* (1998),²⁰ ktorá obsahuje výslovnosť 1704 cudzích apelatív a proprií z 24 jazykov. Najväčšie zastúpenie tu má angličtina (vrátane škótskych a írskych apelatív a proprií) a francúzština – 44,07 %, resp. 26,47 %. V heslovej časti sa uvádza len údaj o výslovnosti a pôvode lexémy, napr. *Aberdeen* – *ebördin* (A). Najväčšia chaotickosť však panuje v zápisoch výslovnosti. Napríklad výslovnosť koncového *-er* pri AA má až päť rôznych výslovnostných realizácií: [e] – Beecher Stowe [bičestau], [er] – Butler [batler], [ö] – Gordimer [gódinö], [õ] – Miller [milõ], [ör] – Salinger [selindžör]. Z kontextu sa používateľ nedozvie, s akým druhom výslovnosti autor pracuje (poslovenčená alebo slovenská výslovnosť; porov. Ološtiak, 2002). V niektorých prípadoch autor evidentne vychádza z anglického originálu, ktorý sa snaží čo najvernejšie reprodukovat', napr. Barnsley [banzli], Cormak [kómek] – angl. [kɔ:mæk]. Brown je správne [braun], ale Browning je [brouning]. Takisto mnoho ďalších odporúčaných výslovnostných podôb v slovenčine jednoducho nenájde: napr. Baker sa nevyslovuje [béker], ale [bejkr], a lexému Athabasca [átábáská] (angl. [æθəbæskə]) by bolo lepšie vyslovovať [etebeska] alebo [atabaska]. Málo pochopiteľná je aj výslovnosť Shakespeare [šékspír], Canberra [kámberrá], Cage [kedž], Durrell [drál] namiesto reálnejších podôb [šejkspír], [kenbera, kembera], [kejdž], [darel]. Hoci pomery v samohláskovej kvantite sú v angličtine a slovenčine odlišné (porov. Lenhardt, 1981, 1986; Skaličková, 1982), ani pri značení kvantity nenachádzame mnoho systémových riešení: niekde sa pôvodná dlhá hláska prepisuje bez kvantity (Beadle [bidl] – angl. [bi:dl]), inokedy je to naopak (Dublin [dáblin] – angl. [dʌblɪn]). Na prinajmenej čudné výslovnostné podoby by sme mohli uviesť omnoho viac príkladov (a to nielen v oblasti lexém prevzatých z angličtiny). Na záver podčiarkujeme, že takýto neodborný pokus o zachytenie výslovnosti cudzích, resp. prevzatých slov nemá nijakú praktickú hodnotu. Tento edičný počin však treba pokladať za hodenú rukavicu serióznemu jazykovednému výskumu.

Zhrnutie. – V systémovej rovine preberajúceho jazyka zaujímajú cudzie antroponymy miesto na periférii periférie. Z toho vyplýva aj ich špecifický vzťah k jazykovým normám a jednotlivým atribútom, ktorými sa normy vyznačujú. Zároveň tento vzťah možno adekvátnejšie pochopiť prostredníctvom pojmov *tendencie* a *pravidlá*. Vplyvom adaptačno-integračných tlakov sa CA začleňujú do systémových

²⁰ Autor publikácie jednoducho nie je uvedený. Takisto sa musíme zaobísť bez teoretického úvodu, v ktorom by bolo užitočné uviesť kritériá výberu lexém či systematiku fonetického prepisu. Jediným údajom v úvode je informácia o skratkách pôvodu slova, napr. A – anglický, Š – španielsky (!), T – taliansky (!).

štruktúr preberajúceho jazyka; toto začleňovanie je však do značnej miery dynamicke a neprebíha vždy systémovo. Preto možno hovoriť „len“ o tendenciách, ktorými sa CA vyznačujú vo vzťahu k foneticko-fonologickým, gramatickým, slovotvorným a štylistickým pravidlám/normám preberajúceho jazyka. CA sa vyznačujú tendenciami vo zvýšenej miere „narúšať“ normy spisovnej slovenčiny. Takýmto spôsobom sa normy dynamizujú, pričom sa perspektívne rozširuje potenciál normotvorného záberu.

Anglické antroponymá možno v slovenčine charakterizovať zvýšenou mierou neustálenosti (variantnosti), ktorej základnými príčinami sú systémové miesto AA na periférii periférie, špecifickosť antroponymickej sústavy ako takej a jedinečnosť kontaktového vzťahu *angličtina* → *slovenčina*. Sekundárnym dôvodom neustálenosti je podľa nášho názoru fakt, že tomuto problému sa zatiaľ zo strany slovistiky nevenovala dostatočná pozornosť, a to najmä s ohľadom na expanziu angličtiny v poslednom desaťročí.

Onú variantnosť však nechápeme negatívne, ale pokladáme ju za normálny jav. Pravda, to neznamená, že jazykovedec sa s daným status quo uspokojí. Práve naopak: v budúcnosti by mala slovenská jazykoveda tejto oblasti venovať väčšiu pozornosť.

Aby mohol byť akýkoľvek výslovnostno-gramatický slovník cudzích mien kladne prijatý, nemôže byť úplne vytrhnutý z komunikačnej praxe slovenčiny. Na druhej strane jestvuje v jazykovom vedomí používateľov slovenčiny taká medzera, že predpokladané dielo bude plniť zároveň funkciu direktívy, korekcie, resp. inštrukcie; prítomná teda bude aj preskripčná zložka. Vhodné skĺbenie (či „zmierenie“?) preskripčného a deskriptívno-explanačného prístupu pri riešení otázok spojených s cudzími menami by perspektívne mohlo mať aj širší dosah na slovenskú kodifikačnú prax ako takú.

Literatúra

Ako vyslovíme... Výslovnosť cudzojazyčných mien a názvov. Bratislava, Vydavateľstvo Tibor Hradecký 1998. 38 s.

BLANÁR, V.: Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii.) Bratislava, Veda 1996. 250 s.

BLANÁR, V. – MATEJČÍK, J.: Živé osobné mená na strednom Slovensku. I. 1. Designácia osobného mena. Bratislava, SPN 1978. 416 s.

BOSÁK, J.: Skúmanie slovenčiny ako sociálno-komunikačného systému. In: Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii. Zostavil J. Bosák. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1990, s. 75 – 84.

BOSÁK, J.: Skúmanie slovenčiny ako sociálno-komunikačného systému v slovanskom kontexte. Slavica Slovaca, 28, 1993, s. 171 – 178.

- DANEŠ, F.: Kodifikace a hodnocení. [Diskusný příspěvek.] In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1967, s. 163 – 165.
- DOLNÍK, J.: Efektivnosť jazykovej komunikácie. In: *Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii*. Zostavil J. Bosák. Bratislava, Jazykovedný ústav L. Štúra SAV 1990, s. 147 – 153.
- DOLNÍK, J.: Diferenciácia teórie kultúry spisovnej slovenčiny. In: *Studia Academica Slovaca*. 26. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul 1997, s. 51 – 58.
- DOLNÍK, J.: Jazykový systém a kodifikácia. *Slovenská reč*, 64, 1999, S. 106 – 113.
- DVONČ, L.: K pravopisu niektorých nových slov na *-er* prevzatých z angličtiny. *Československý terminologický časopis*, 3, 1964, s. 47 – 55.
- FILIPEČ, J.: K problematice jazykových variant. *Slovo a slovesnost*, 41, 1980, s. 308 – 313.
- FINDRA, J.: O funkčnom uplatnení synonymie. *Kultúra slova*, 12, 1978, s. 65 – 70.
- FINDRA, J.: Synonymia v jazyku. In: *Jazykovedné štúdie*. 15. Horeckého zborník. Bratislava, Veda 1980, s. 69 – 74.
- FURDÍK, J.: O vzťahu nositeľov jazyka k jazyku. In: *Z teórie spisovného jazyka*. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1979, s. 66 – 68.
- FURDÍK, J.: Jazyk v čase (synchronia, diachronia, prognostické aspekty). In: *K princípom marxistickej jazykovedy*. Red. S. Ondrejovič. Bratislava, Jazykovedný ústav L. Štúra SAV 1985, s. 72 – 75.
- FURDÍK, J.: Integračné procesy pri lexikálnych prevzatiach. *Jazykovedný časopis*, 45, 1994, s. 95 – 10.
- HORECKÝ, J.: O kodifikácii. [Diskusný příspěvek.] In: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1967, s. 165.
- HORECKÝ, J.: Východiská k teórii spisovného jazyka. In: *Z teórie spisovného jazyka*. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1979, s. 13 – 21.
- HORECKÝ, J.: Spoločnosť a jazyk. Bratislava. Veda 1982. 112 s.
- JÓNA, E.: Z diskusie o vzťahu spisovného jazyka a nárečí. *Slovenská reč*, 20, 1955, s. 240.
- KAČALA, J.: Prispôsobovanie cudzích mien a kodifikácia ich výslovnosti. In: *Slovenčina – vec politická?* Martin, Matica slovenská 1994, s. 146 – 150.
- KOČIŠ, F.: Pojem jazykovej normy a normovanosti. In: *Z teórie spisovného jazyka*. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1979, s. 32 – 42.
- KRÁL, Á.: Preberanie cudzích slov z hľadiska fonetiky a ortoepie. In: *Studia Academica Slovaca*. 7. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1978, s. 201 – 215.
- KRÁL, Á.: Pravidlá slovenskej výslovnosti. 2. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 632 s.
- KUČERA, J. – ZEMAN, J.: Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. *Anglická osobní jména*. Hradec Králové, Gaudeamus 1998. 141 s.
- LENHARDT, J.: Konfrontačná fonetika anglických a slovenských hlások. Bratislava, Univerzita Komenského 1981. 132 s.
- LENHARDT, J.: Výslovnosť koncovej slabiky „spoluhláska + -er“ v anglických slovách prevzatých do slovenčiny. *Kultúra slova*, 16, 1982, s. 46 – 47.
- LENHARDT, J.: Vokalická kvantita v súčasnej angličtine a jej prepis v slovenčine. *Slovenská reč*, 51, 1986, s. 96 – 101.
- NEBESKÁ, I.: K súčasnému pojetí normy v české lingvistice. *Slovo a slovesnost*, 50, 1989, s. 152 – 167.
- NEBESKÁ, I.: Dvojitá poloha pojmu jazyková norma. *Naše řeč*, 75, 1992, s. 22 – 27.
- NEBESKÁ, I.: Jazyk, norma, spisovnost. Praha, Univerzita Karlova 1996. 160 s.
- NOVÁK, L.: K otázke pomeru úzus – norma – kodifikácia v spisovnom jazyku a nárečiach. [Diskusný příspěvek.] In: *Z teórie spisovného jazyka*. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1979, s. 111 – 112.

OLOŠTIAK, M.: Jazykový systém a cudzie antroponymá v slovenčine (na materiáli anglických antroponým.) *Jazykovedný časopis*, 52, 2001, s. 81 – 99.

OLOŠTIAK, M.: K problematike adaptácie anglických osobných mien v slovenčine. In: *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine. Vedecký seminár (Bratislava 19. – 20. Október 2000)*. Ed. L. Králik. Bratislava, Veda 2002, s. 120 – 126.

OLOŠTIAK, M.: Fungovanie cudzích proprií v komunikácii. In: *Komunikácia a text. Zborník príspevkov z jazykovednej konferencie konanej pri príležitosti životného jubilea doc. PhDr. Františka Ruščáka, CSc. Prešov 15. – 16. novembra 2001* Prešov, Náuka 2003, s. 212 – 218.

OLOŠTIAK, M.: Variantnosť anglických mien v slovenčine. Prednesené na XI. kolokviu mladých jazykovedcov. Spišská Nová Ves 28. – 30. novembra 2001 (v tlači).

ONDREJOVIČ, S. (rec.): Slovník výslovnosti cudzích mien. [Honzáková, M. – Romportl, M.: Čtème je správně? Praha, Academia 1981. 344 s.] – In: *Kultúra slova*, 17, 1983, s. 26 – 29.

ONDREJOVIČ, S.: Ako vyslovovať názov mesta Los Angeles. *Kultúra slova*, 19, 1985, s. 56 – 57.

ONDREJOVIČ, S.: O niektorých problémoch slovenskej ortoepie. *Slovenská reč*, 53, 1988, s. 100 – 108.

ONDREJOVIČ, S. (1997a): Sociolingvistický vs. „normativistický“ pohľad na jazyk. In: *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolinguistica Slovaca*. 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1997, s. 54 – 60.

ONDREJOVIČ, S. (1997b) (rec.): Český slovník výslovnosti cudzích mien po druhýkrát. [Honzáková, M. – Honzák, F. – Romportl, M.: Čtème je správně? Slovníček výslovnosti cizích jmen. 2. vyd. Praha, Albatros 1996. 320 s.] – In: *Kultúra slova*, 31, 1997, s. 360 – 365.

ONDREJOVIČ, S. (rec.): Příručka výslovnosti a skloňování britských vlastních mien v češtině. [Kučera, J. – Zeman, J.: Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. Anglická osobní jména. Hradec Králové, Gaudeamus 1998. 144 s.] – In: *Kultúra slova*, 32, 1998, s. 238 – 240.

ONDREJOVIČ, S.: K výslovnosti krstných mien v slovenčine. In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti*. 14. slovenská onomastická konferencia. Banská Bystrica 6. – 8. júla 2000. Zost. J. Krško a M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB 2000, s. 65 – 73.

ORGOŇOVÁ, O.: Galicizmy v slovenčine. Bratislava, Stimul 1998. 125 s.

PAULINY, E.: Norma spisovnej slovenčiny a zásady jej kodifikovania. *Spisy SJS*. 2/2000. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2000. 37 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. 2., doplnené a prepracované vydanie. Bratislava, Veda 1998. 576 s.

SLANČOVÁ, D.: Prednášky zo slovenskej štylistiky. Prešov 2000/2001 (nepublikované).

SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M.: Variety hovorenej podoby slovenčiny. In: *Studia Academica Slovaca*. 23. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul 1994, s. 225 – 240.

SKALIČKOVÁ, A.: Fonetika současné angličtiny. 2. vyd. Praha, SPN 1982. 288 s.

ŠIKRA, J.: Jazykové normy a ich odraz vo vedomí nositeľov jazyka. In: *Dynamicke tendencie v jazykovej komunikácii*. Zostavil J. Bosák. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 1990, s. 101 – 107.

WELLS, J. C.: *Longman Pronunciation Dictionary*. 1. Vyd. North Yorkshire, Longman Group 1990. 802 s.

Milan Majtán

ADJEKTÍVUM ZÁZRIVÝ – PROPRIUM ZÁZRIVÁ V SLOVENČINE

MAJTÁN, M.: Adjective *zázrivý* and Proper Name *Zázrivá* in Slovak Language. Slovenská reč, 68, 2003, No. 6, pp. 336 – 339. (Bratislava).

The author of this article traces back genesis of Slovak adjective *zázrivý* and the name of the village *Zázrivá*. He came to the conclusion, that the former lexical meaning of *Zázrivá* was not connected with the basic meaning of verbs *zrieť*, *zazrieť* (to see) as it was assumed former. There is more likely relation with words *zázrivý*, *zázrivost'*, *zázrost'* that existed in older Slovak with the meaning "to envy" and "jealousy". The name of the village *Zázrivá* had motivation in the meaning "the village that should be envied".

V slavistike nie je všeobecne známe, že staršia slovenčina poznala slová *zázrivý*, *zázrivost'*, *zázrost'*, pretože ich neskôr celkom nahradili slová *závistivý*, *závistlivý*, *závist'*. Aj v pramennej základni Historického slovníka slovenského jazyka sa tieto slová vyskytujú iba v niekoľkých dokladoch.

Pridavné meno *zázrivý* poznáme iba z prekladu Magdeburského práva z r. 1473, z tzv. Žilinskej knihy, a to v počestenej podobe: *O zazrzywem czlowieku; ktery czlowiek gest zazrzywy a w tem bude nagden a przeswiedssen, zostane bezectny a niesprawedlywy* (Kuchar, 1993, s. 91). O počestenej podobe hovoríme preto, že zo starej češtiny slovo *zázřivý* nie je doložené. Známe je však zo starej poľštiny v podobe *zażrzywy*, *zażrzywy* ako synonymný výraz k „zazdrośny“ (Karłowicz – Kryński – Niedźwiedzki, 1927/1953, s. 366).

Z adjektíva odvodené podstatné meno *zázrivost'* je v starej slovenčine doložené z rukopisného spevníčka nábožných pesničiek z r. 1723 – 24: *Deg nam wernych priatelu, gednotu, prizniwost, obrat wssech neprateluw, zhlad mrzku zazriwost; zaopatrug wdowy, syrotky, zbedowanych, nemocnych y wyhnanych, Otče opravdowy*. Druhý doklad je z náboženského traktátu „Prawda wjry Krystoweg katolickeg aneb wsseobecneg“, ktorý vyšiel tlačou v Košiciach r. 1752: *ne ze zlosti, ne ze zazrywosti, ale z lasky to wŕecko pochazeti musy*.

Niekoľko dokladov zo staršej slovenčiny možno nájsť aj na podstatné meno *zázrost'*, ktoré bolo známe aj zo starej poľštiny (*zazrość*, dnes *zazdrość*) a zo starej ukrajinčiny (*зазрасть*, dnes *зazдрість*). Dva sú opäť zo Žilinskej knihy z r. 1473: *kterehoz by pak obzalowali bezprawie anebo pomluwali skrze zazrost, gde gemu o zywot; aby w zadney zazrosti nebyl, gestly by on chtiel ssanowati proti prawu* (Kuchar, 1993, s. 14, 92). Ďalšie dva doklady sú z kalvínskych tlačí z r. 1752, jeden zo spevníka s názvom „Hlasz pobosnoho spéványa“: *Pridzi, zasni v serdtzu nasém*

oheny sveteg lyubosztzi szvej, polam zázrosztz, het zaseny, abi sme mi jedné bulyi v tvojej boszkej lyubosztzi. Druhý doklad je z knižky žalmov s názvom „Svetoho Dávida králya a proroka szto i pedzesatz 'soltari“: *Provadz 'se mnye, o laszki Pa-nye! V szvej svetěj szpravodlyivosztzi, nyech vidzá mojo zázrosztzi, se mnye v szvej pravěj tzesztze silnye prosztzis nyezmiłynye* (porov. Király, 1953, s. 273).

Slovo *zázrost'* zachytáva aj Idioticon J. Ribaya z r. 1808. Palkovičov česko-nemecko-latinský slovník z r. 1821 kvalifikuje slová *zázřjm* a *zázrost* ako slovakizmy a vysvetľuje ich slovami „závidím“ a „závist“. Aj česko-nemecký slovník J. Jungmanna (1839) uvádza slová *zázrost* = řewniwost a *zázřiti* = záviděti podľa Palkoviča ako slovakizmy s kvalifikátormi *slc.* Na samom konci 19. stor. sa so slovom *zázrost'* stretávame v slovensko-ruskom slovníku L. A. Mičátka (1900).

Kálalov Slovenský slovník z literatúry aj nárečí z r. 1923 uvádza z tejto skupiny slovo *zázrost'* s odkazmi na Palkoviča a Riznera, slová *zázrivec*, *zázroň* s veľmi všeobecným českým ekvivalentom „zlobivý člověk“ a slovo *zazerák* ako „závistník“.

V Slovníku slovenského jazyka (1965) sa ako krajové uvádza slovo *zázrivý* s významom „zlostný, hnevливý“, vyexcerpované z diela Š. Rysuľu.

Napokon i V. Machek vo svojom Etymologickom slovníku jazyka českého a slovenského (1957, s. 588) pri hesle *zřiti* vykladá aj slovenské slová *zázrivec*, *zázroň*, *zázrost'* a *zazdrost'*.

Do súčasnosti sa výraznejšie zachovali slovesá *zazrieť*, *zazerat'* s významom, ktorý sa v Slovníku slovenského jazyka zapisuje ako „nepriateľsky, zlostne sa dívať; byť zamračený, neprívetivo sa tváriť, gániť“, v Kálalovom slovníku ešte ako „zlostně, závistivě hleděti“. Podobu *zazerám* získanú od J. Kollára spomína v hesle *zázřiti* Jungmann, uvádzajú ju vo svojich slovníkoch Š. Jančovič (1854) aj J. Loos (1871). Základný význam slova *zrieť* „vidieť“ sa pri uvádzaných derivátoch nevyskytuje. V slovných čefadiach obidvoch slovanských sloviess *vidieť* a *zrieť* sa významová stránka rozvíjala podobne (*vidieť* – *závidieť* – *závist'* – *závistlivý*, *zrieť* – *zázřit'* – *zázrost'* – *zázrivý*).

* * *

Ešte pred dvadsiatimi rokmi sa myslelo, že pôvodný lexikálny význam ojkonyma *Zázrivá* azda mohol súvisieť so základným významom sloviess *zrieť*, *zazrieť*, t. j. že by mohlo ísť o osadu, ktorá nie je „zrivá“, ktorú nemožno vidieť (Lutterer – Majtán – Šrámek, 1982, s. 343 – 344). Súviselo to aj so skutočnosťou, že obec *Zázrivá* sa nachádza na konci doliny dvanásť kilometrov od obce *Párnica*, ležiacej na hlavnej ceste, ktorá ide popri toku rieky Oravy od *Kraľovian* cez *Dolný Kubín*, *Oravský Podzámok* a *Tvrdošín* a potom ďalej cez *Trstenú* do *Poľska* na *Chyžné* a *Jablonku*.

So zreteľom na existenciu slov *zázrivý*, *zázrivost'*, *zázrost'* v staršej slovenčine možno uvažovať priamo o motivácii „osada, ktorú možno závidieť“ alebo „osada, ktorú závidia“. Podobným spôsobom sa formovala motivácia názvov typu *Zvadlivá*, *Zvadlivé*, kde možno uvažovať o motivácii „miesto, o ktoré sa vadia, súdia“. Pri podrobnejšej areálovej analýze všetkých názvov zo slovenského jazykového územia utvorených z adjektíva *zázrivý* alebo potom z ojkonyma *Zázrivá* možno konštatovať, že tvoria spoločný, relatívne kompaktný areál zahŕňajúci časť dolnej Oravy, dolné Kysuce, okolie Žiliny a územie dolného Turca.

Na Orave sú to názvy obce, rieky a doliny. Obec *Zázrivá* (1552, 1588 *Zazrywa*, 1564 *Zazdrywa*, 1598 *w Zazriweg*, 1615 *Zazriwa*) vznikla až v polovici 16. stor. (Kavuljak, 1955, s. 268), podľa nej dostal názov pravý prítok Oravy, riečka *Zázrivka* (*Zázrivanka*, *Zázrivá* a *Zázrivský potok*), ktorá sa predtým nazývala *Parnica* (1382 *Parnicza*, 1786, 1805 *Parnicza*) (Majtán – Rymut, 1985, s. 73), a dolina (*Zázrivská dolina*).

Na Kysuciach sa názvami *Zázrivy*, *Na Zázrivy*, *Na Zázrivky* nazývajú polia a pasienok v katastri mesta Čadca.

Na okolí Žiliny je názvov *Zázrivá* niekoľko. Podľa kartotéky terénnych názvov v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV sa nazýva *Zázrivá* časť obce Varín, názov *Zázrivá* majú aj les a pasienok v obciach Lietavská Svinná a Zbyňov.

Názov *Zázrivá* má aj vrch v hrebeni Malej Fatry s kótou 1394 m, ktorého západná časť sa nachádza v katastri obce Turie (okr. Žilina) a východná časť v katastri obce Priekopa, ktorá je dnes súčasťou Martina. Podľa neho dostali názvy *Zázrivá* aj les, dolina a potok, ľavý prítok Turca na hranici medzi Vrútkami a Priekopou (Krško, 2003, s. 131).

Napokon názov *Zázrivá* má aj pasienok v Hornom Jasene, ktoré je súčasťou obce Turčianske Jaseno v okr. Martin.

Na Kysuciach tvoria osobitný areál názvy utvorené zo synonymného slova *závist'* (náreč. *zovišč*), ktoré mohli mať rovnakú motiváciu (niektoré sú zapísané v nárečovej, iné v spisovnej, pospisovnenej podobe): *Zovišč*, pole Čadca, *Zavišče* Klokočov, *Závist'*, pole Oščadnica, *Na Závist'*, pole Oščadnica, *Závist'*, pole Radôstka, *Zovišče*, pole Turzovka, *Na Zovišče*, pole Turzovka. Zo Záhoria poznáme názvy utvorené z tohto slovného základu, majúce podobu *Závistnica*: *Závistnica*, pole Kátov, lúky Skalica. Motiváciu všetkých týchto názvov by mohol naznačovať aj ľudový výklad z obce Radôstka: „je tam závideniahodná úroda“.

Literatúra

BĚLIČ, J. – KAMIŠ, A. – KUČERA, K.: Malý staročeský slovník. Praha, SPN 1978. 708 s.

BRÜCKNER, A.: Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa, Wiedza Powszechna 1970 (pretlač 1. vyd. z r. 1927)

- JUNGMANN, J.: Slovník česko-německý. D. 1 – 5. Praha 1835 – 1839.
- KÁLAL, M.: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. Banská Bystrica 1923.
- KARŁOWICZ, J. – KRYŃSKI, A. – NIEDŹWIEDZKI, W.: Słownik języka polskiego. Tom 8. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1927/1953.
- KAVULJAK, A.: Historický miestopis Oravy. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1955. 313 s.
- KIRÁLY, P.: A keletszlovák nyelvjárás nyomtatott emlékei. Budapest, Akadémiai kiadó 1953. 296 s.
- KRŠKO, J.: Hydronymia povodia Turca. Banská Bystrica, Fakulta humanitných vied UMB 2003. 171 s.
- KUCHAR, R.: Žilinská právna kniha. Magdeburské právo. Bratislava, Veda 1993. 148 s.
- LOOS, J.: Slovník slovenskej, maďarskej a nemeckej reči. Pešť 1871.
- LUTTERER, I. – MAJTÁN, M. – ŠRÁMEK, R.: Zeměpisná jména Československa. Praha, Mladá fronta 1982. 376 s.
- MACHEK, V.: Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. 1. vyd. Praha, Vydavatelství ČSAV 1957. 628 s.
- MAJTÁN, M. – RYMUT, K.: Hidronimia dorzecza Orawy. Wrocław. Warszawa. Kraków. Gdańsk. Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN 1985. 142 s.
- MICĀTEK, L. A.: Differenciálny slovensko-ruský slovník. Martin 1900.
- PALKOWITSCH, G.: Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch. B. 1 – 2. Preßburg 1820 – 1821.
- RIBAY, G.: Idioticon Slovacicum, voces Bohemis au plane non, aut alio sensu usitatas, circiter 14 700 complectens (rkp. z r. 1807 – 1808, ftk. v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV).
- Slovník slovenského jazyka. Zv. 1 – 6. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959 – 1968.
- Slovník staroukrajinskoj movy XIV. – XV. st. Red. L. L. Humecka – J. M. Kernyckyj. Kyjiv, Naukova dumka 1977.

DISKUSIE A ROZHLADY

Konstantin Lifanov

K OTÁZKE PODSTATY JAZYKA VÝCHODOSLOVENSKÝCH PUBLIKÁCIÍ Z USA KONCA 19. – ZAČIATKU 20. STOROČIA

LIFANOV, K.: About Essence of the Language of Eastern Slovak Publications in the USA from the end of the 19th to the Beginning of the 20th Centuries. *Slovenská reč*, 68, 2003, No. 6, pp. 340 – 352. (Bratislava).

In the present paper reflection of two phonetic phenomena distinguished Eastern Slovak from other Slovak dialects in the American publications are considered. It is the absence of long vocals and of the syllable created consonants r and l. Contrary to situation in Eastern Slovak dialect, both phenomena occur in reviewed texts. In this connection the author concludes that the language of these publications was based on the Slovak Literary language and the Eastern Slovak elements inserted into its structure in order to become intelligible for the Eastern Slovak speaking people.

V poslednom čase podstatne vzrástol záujem o slovenčinu v Amerike. Jazykovedci však venovali pozornosť najmä ústnym prejavom amerických Slovákov (Tvrdoň, 1989; Kučera, 1990; Ripka, 1992a,b; Hammer – Ripka, 1994), zatiaľ čo jazyk slovenskoamerických publikácií ostáva v zásade nepreskúmaný. Medzi týmito publikáciami sú osobitne zaujímavé tak tlačené, ako aj rukopisné texty, ktoré sa tradične pomenúvajú ako východoslovenské. Tieto texty sa z lingvistického hľadiska síce osobitne neskúmali, ich jazyk bol takýmto spôsobom definovaný buď vydavateľmi (tvorcami) týchto textov, alebo autormi, ktorí písali o ich celkovej charakteristike. Je príznačné, že jazyk tých istých textov často hodnotili rôzni autori odlišne. Napríklad známy bádateľ dejín slovenského novinárstva v USA K. Čulen informuje, že *Slovenské Noviny*¹ vydávané v rokoch 1897 – 1911 v Hazletone (štát Pensylvánia) vychádzali vo východoslovenskom nárečí (Čulen, 1970, s. 131). *Noviny Literárne Listy* za rok 1897 jazyk toho istého periodika hodnotia ako šarišské nárečie (Čulen, tamže), čo však nie je protirečenie, ale iba jeho bližšia definícia. Na druhej strane J. A. Ferienčík, autor prvej pomerne rozsiahlej štúdie venovanej slovenskej spisbe v USA, tvrdí, že tento „časopis bol tlačený v jakejśi čudnej reči, nebola to ani šariština, ani zemplinština, bola to miechanina“ (Ferienčík, 1915, s. 31). Jazyk stránok gréckokatolíckych novín *Amerikansky Russky Viestnik*² vydávaných latinskou abece-

¹ Názvy tlačí sa uvádzajú v pôvodnom pravopise.

² Vydával sa v týchto rokoch aj azbukou v rusinskom variante spisovnej ruštiny.

dou na konci 19. storočia pomenúva ich redakcia slovenčinou, zatiaľ čo J. A. Ferienčík píše, že „je vydávaný v písme slovenskom a len v skomolenom, vymyslenom jakomsi volapüku, ktorý složený je z rozličných dialektov slovenského jazyka vo východnom nárečí“ (Ferienčík, 1915, tamže). J. M. Evans však považuje jazyk týchto novín za rusínsky, ale so silným vplyvom šarišského nárečia (Evans, 1979, s. 5). A takto by sa dalo pokračovať. Odznel dokonca názor, že jazyk východoslovenských písomností sa dá hodnotiť ako osobitný spisovný jazyk (Tajták, 1970, s. 192). Z uvedenia vyplýva hlavný cieľ tohto príspevku – určiť podstatu jazyka slovenskoamerických publikácií, čo nám umožní analýza jednotlivých jazykových prvkov, ktoré sa v nich vyskytujú. Riešenie tejto úlohy predpokladá zistenie spoločných a odlišných znakov rôznych jazykových úrovní, čo je východiskom kvalifikácie základu tohto idiómu³, t. j. ujasnenie toho, či jazyk jednotlivých publikovaných slovenskoamerických textov mal

spoločné znaky a v zásade podobnú genézu alebo nie;

homogénny charakter, teda sa skladal z prvkov toho istého „prirodzeného“ idiómu, alebo heterogénny, čiže zmiešaný (hybridný);

rovnaký základ, a to:

- a) konkrétne východoslovenské nárečie,
- b) nadnárečovú podobu východnej slovenčiny,
- c) čosi iné.

V tomto príspevku však nemáme dostatočný priestor na to, aby sme mohli celkovo charakterizovať štruktúru jazyka týchto publikácií, preto budeme hovoriť iba o takých javoch, ktoré nám dávajú odpovede na stanovené otázky.

Podľa našich údajov pravdepodobnosť používania východnej slovenčiny v tlačených textoch v USA je bezprostredne spojená s konfesionálnym rozvrstvením Slovákov. Východnú slovenčinu alebo aspoň jej prvky nachádzame v publikáciách príslušníkov rímskokatolíckej a gréckokatolíckej cirkvi, zatiaľ čo v evanjelických textoch chýba. Rímskokatolíci popri východnej slovenčine používali aj spisovnú slovenčinu, kým gréckokatolíci rusínsky variant spisovnej ruštiny. Zaujímavou metamorfózou prešli po príchode do USA východoslovenskí kalvíni. Práve v rámci tejto konfesie vznikla na východnom Slovensku tradícia používať v náboženských textoch špecifický idióm vytvorený na základe východoslovenského nárečia, ktorá siaha do polovice 18. storočia a pretrvávala až do začiatku 20. storočia⁴. Očakávali by sme, že v Amerike práve kalvíni budú naďalej rozvíjať takýto spôsob písania, ale v skutočnosti v ich písomnej tradícii došlo k podstatnému zvratu. „Slovenský Kalvín (spol-

³ Idiómom rozumieme akýkoľvek jazykový útvar bez bližšieho určenia jeho podstaty.

⁴ Posledné kalvínske knihy sú *Szlovenszki katekiz...* publikovaný v Ungváre (Užhorode) r. 1919 a *Gu obecznej szluzsbe szporodani Szlovenszki Spevnik* vydaný v Rimavskej Sobotě r. 1923 (Duličenko, 1981, s. 88 s odvolaním sa na Király, 1953, s. 77 – 78).

kový orgán Slovenskej kalvínskej presbyteriánskej jednoty – K. L.) bol vydávaný v správnej gramatickej slovenčine, čo veru našim kalvínom Slovákom z východného Slovenska bolo niečo nového, keďže oni boli navyknutí na maďarskú orthografiu vo svojich knihách a na skomolené slovenské slová“ (Uherka, 1951, s. 122).

Objektom nášho štúdia je prvá slovenská kniha v USA *Americký Tlumač* – učebnica angličtiny pre amerických Slovákov (vydaná r. 1887 v Pittsburghu, štát Pensylvánia, nákladom Amerikánsko-Slovenských Novín) a štvoro slovenskoamerických novín rôzneho politického zamerania⁵: *Katolicke Noviny* za rok 1889 vydávané v Hazletone, *Slovák v Amerike* (1890) vydávaný vo Phoenixville, *Slovenske Noviny* (1901) vydávané v Hazletone a *Amerikansky Russky Viestnik* (1894) vydávaný v Scrantone (všetky mestá sa nachádzajú v štáte Pensylvánia). Okrem toho sa v príspevku využíva jazykový materiál z krátkej poviedky publikovanej v národnom kalendári *Americký Slovák* na rok 1890⁶ (vyšiel v Pittsburghu nákladom Amerikánsko-Slovenských Novín). Môžu vzniknúť pochyby o správnosti využitia gréckokatolíckych novín *Amerikansky Russky Viestnik* v našom výskume. Podľa nášho názoru je to nielen možné, ale aj potrebné, lebo na celom východnom Slovensku volali gréckokatolíkov Rusnákmi a ich vieru ruskou (Isačenko, 1962, s. 150). Údaje Prešovskej diecézy z roku 1930 uverejnené L. A. Potemrom, i keď sú trocha neskoršieho dáta, však názorne svedčia o tom, že pojmy gréckokatolíci a Rusnák (Rusín) nie sú zďaleka totožné: v tom čase na Slovensku žilo viac ako 91-tisíc Rusínov, z ktorých viac ako 81-tisíc patrilo ku gréckokatolíckej konfesii a viac ako 9-tisíc k pravoslávnej; celkovo však na Slovensku bolo viac ako 213-tisíc gréckokatolíkov, pričom ich najväčšiu časť (vyše 124-tisíc) tvorili práve Slováci (Potemra, 1961, s. 219).

Vo všetkých uvedených publikáciách sa používa slovenský pravopis. Je zaujímavé, že sa to vzťahuje aj na publikácie Amerikánsko-Slovenských Novín *Americký Tlumač* aj *Americký Slovák*, hoci v ich najstarších číslach sa používal maďarský pravopis⁷ (pôvodne sa nazývali *Amerikanszko-Szlovenszke Novini*, ale na titulnej strane spomínaných publikácií sa ich názov uvádza v súlade so slovenskou ortografiou). Maďarský pravopis sa používal aj v niektorých iných amerických textoch písaných vo východnej slovenčine, napríklad v stanovách Prvého uhorsko-slovenského v nemoci podporujúceho spolku založeného r. 1887 v Yonkers, v štáte New York, kde boli aj publikované. Je zaujímavé, že jazyk týchto stanov z fonetického a morfológického hľadiska sa skutočne môže hodnotiť ako východoslovenské nárečie, ktoré

⁵ O politickej orientácii východoslovenských periodík v USA pozri Ferienčík 1915; Čulen, 1970; Stolarik, 1976 a ako alternatívny názor Vassady, 1989.

⁶ Všetky publikácie v Americkom Slovákovi okrem dvoch sú v spisovnom jazyku (Alner, 1979, s. 132).

⁷ Po východoslovensky sa vydávali v r. 1886 – 1889, ale od 27. čísla bol maďarský pravopis nahradený slovenským (Czambel, 1906, s. 191).

je len v malej miere ovplyvnené spisovnou češtinou. Tento fakt sa vysvetľuje tým, že pravdepodobne pri ich zostavovaní využívali autori stanov nejakeho českého spolku (Hapák, 1979, s. 73). Uvádzame ukážku z tejto publikácie, ktorej jazyk sa zásadne líši od ostatných preštudovaných textov.

O d z e l e n y e 3.

Poradek volybi urednyikoh a viboru.

§ 6. Szluzsba siczkich urednyikoh terva 6 mesacze, a zacsina se jih szluzsba pri persej szhudzi v Marczu a Szeptembru.

§ 7. Szpolek ma to pravo Prezidenta jak aji siczkich urednyikoh, zosz szvojeho sztredku zjednu szpolkovu douveru volicz.

§ 8. Kazsdi brater htory 3 mesacze povinoszce nye vipelnyel, nye mozse bicz do uradu vivolyeni.

§ 9. Htori urednyik ked triraz jeden zadruhim se doszhudz nye usztanovi, a szvoje zamaskanje nye preukazse, tak jeho meszco jak za upraznyene uznate.

§ 10. Take volybi vlaszne czo se urednyikoch dotikaju, nyej szu fse szkartkami voljene.

Ostáva však otázka, či je tento text z jazykového hľadiska izolovaný alebo je prejavom určitej písomnej tradície, lebo všetky ostatné texty, ktoré máme k dispozícii, sa vyznačujú zmiešaným charakterom. V nich sa popri sebe objavujú tak nárečové východoslovenské prvky, ako aj spisovné. A to pozorujeme prakticky vo všetkých tvaroch a fonetických podobách slov. Náš pokus zistiť nejaké pravidlá alebo zákonitosti používania týchto konkurujúcich si tvarov a podôb slov nebol úspešný. Môžeme teda konštatovať, že jazyk týchto publikácií nebol normovaný. Dokumentujeme to niekoľkými príkladmi.

Vo všetkých skúmaných textoch sa zaznamenávajú dlhé vokály. Výnimku tvoria len Slovenske Noviny⁸. Na ilustráciu úplnej absencie dlhých vokálov v pomenovaných novinách uvádzame krátku správu:

Budu žadac vekšu placu.

Indianapolis, Ind. Jan. 12. Ztadzi nam oznamuju, že majnere vo Western Pennsylvanii budu žadac vekšu placu jak dostavaju teraz. „United Mine Workers“ dňa 21. januara budu mac konvenciu vov Indianapolis, a že tu maju podac majnere svojo požadavki. Na tej konvencii veľke premeňe budu robic ai vov konstituciah tiž. Mišľi še všeobecne, že šicke hlavne uradňici budu zvolene znovu na ten isti urad, htori zastavali do teraz.⁹

Dlhé samohlásky sa v Slovenských Novinách objavujú iba v osobných názvoch (napríklad *Ján Németh*) a v substantíve *Slovák* (a v slovách utvorených z neho). Posledné slovo a najmä jeho zámerné použitie v podobe s dlhou samohláskou nadobúda zjavný politický odtienok súvisiaci s celkovou orientáciou novín, keďže slovo

⁸ Text stanov Prvého uhorsko-slovenského v nemoci podporujúceho spolku tu ani ďalej do úvahy neberieme.

⁹ Kurzívou sú vyznačené tie slová, v ktorých v slovenskom spisovnom jazyku majú byť označené dlhé samohlásky.

Slovák označovalo iba Západo- a Stredoslovákov, zatiaľ čo Slovák pochádzajúci z východného Slovenska sa pomenúval *Slovjak*:

Takto píše „Sl. v Amerike“ z dňa 11. januára 1901 oproti „leaderovi“ šickih *slovákov* i ňe *slovákov* v Ameriki; Keď mi pred rokami bojovali oproti humbugaroh, *slováckih* dah-torih, vtedi nas vihlašili šicke slovenske novinki za „mad'aronoh“, za „zradcu“ *slovákov* alebo *slovjakoh*; Bojovali zme ľem za pravdu a pravo našich *slovjakoh*, jak ma bojovac každi pravdomilujuci človek, htori je ešči ňe predani slovenskemu junakovi, hceme povedzic Judašovi; A keď hej, vtedi ľehko še to staňe, že prijmu i od klamara, od takeho, hteri oklamal hudobneho *slovjaka* i *slováka* ňe ľem na farmoch, aľe i na zlace...

V Americkom Ruskom Viestniku sa už dlhé vokály vyskytujú, hoci veľmi nedôsledne a bez zrejmých zákonitostí. Častejšie sa označujú v koncovkách nominatívu a akuzatívu množného čísla adjektíválií, ale aj inde:

...najduše medzi našymi Rusynami veľo takych, *keré* nič ňe znaju; Hľa *drahé* našo *bratové*, *jaké* *duševné* bohatstvo, jaky *duševny* chasen pochodzi z dobre zaredzenych čítal'ňoch; Spolky, po vekšej častky su *zaredzené*, *hotové* su, okrem materialneho podporovania...; Cena jednej akciji (učastiny) je \$ 1. *vstupné* a 60 centov *mešačné* prispevky; Na jednom jarmarku prekonal še O. Alaire, že *ňevolňikov* predavaju ňe ľem calich, ale i v falatkach; *Príčinou* samovraždy buli *terajšé* *podlé* časi, ňeznal'i jak vyžic.

V Americkom Tlumačovi frekvencia dlhých samohlások stúpa, hoci ešte zaznamenávame prevahu neoznačených nad označenými. Porovnajme príklady:

jich bezpečna lampa budze každe *ráno* opatrana od dozorca ohňa¹⁰; On *ňesmie* gas *vy-miesc* z jeho *rúmu*, ľebo svoj život zňebezpečňi; ňe, my máme reguľe, vedľa kterych *še* *ri-dzic* muša; Dobre, ja jich *stracený* vagon najdzem; ňektore utraca upotrebeňe svojich *údoch*; No sušed, budúceho tyžňa idzem na *západ*; Veľo ľudze kupuju *chudú* zem, ľebo je tuňa; *Úroda* bula daco uškodzena od maleho hradu; ňech ňezapomňu ulicu i číslo *napisac*; Či taky *láskavý* budu, mi ho zaslac?

V ostatných preskúmaných publikovaných textoch označenie dlhých vokálov jasne prevláda, hoci sa registrujú aj neoznačené. Pritom sa zaznamenávajú spravidla v súlade s normami spisovnej slovenčiny, chybné označenie dĺžok je zriedkavé:

Mušim poznamenac, že teho času chodzil po švece i Kristus *Pán* so svojíma *učedelnika-mi*; Žena s najväčšu ľutoscu a plačom *oznámila*, že veru *nemá* v dome iba falatek *suchého* chleba; Ten hutoril, že on nechce *pláce*, že on budze *slúžic* za *slávu*, česc služby; Boh ho požehnal mnoho dzecmi, *nešćescie* za *nešćescím* še naň *rúculo*, tak že naposledy nemal co do *úst* položic a hlavu kdze sklonic (Americký Slovák); Zo *všických* knihoch *Starého* *Zákona* a zo *všických* knihoch, z *kterých* poznac *môžeme* dzejiny človečenstva, je kniha Mojžiša *tá* najstarša, *najtíhodnejšia* a *najpoučlivejšia*, ona je *základom*, *vyšvetlením* *všetkého* toho, čo še počas stvoreňa a po stvoreňu šveta *dialo*; Tak volali židzi *tú* knihu v *tých* časoch, keď *Pán* Ježiš Kristus medzi nimi chodzil, a *síce* preto, lebo vtedy všeobecne *užívaná* bola reč *grécka*; Teto *úzkosce*, toto *trápene*, *táto* *hrúza*, tento pot, tento boj, tento ľak od šmerci? (Katolicke Noviny); *Z Viedne* *oznamujú*, že *bulharský* *knieža* Ferdinand prišol dňa 29. *júna* do tohoto

¹⁰ Mákké ň sa v tejto knihe označuje ako *ň*.

mesta a po *krátkym* odpočinku *nastúpil* ďalšiu cestu do *Karlových Varoch*; Z Pešti *dochádza zpráva*, že *zdravotný stav grófa Kálnokyho*, ministra *zahraničných záležitostí*, še *dosiaľ* nezmenil, je ešte vše *chorý* a *cisár* Frant. Jozef že *má* o neho *velkú* starosc (Slovák v Amerike).

V zásade rovnakým príkladom z oblasti morfológie sú konkurujúce väzby neživotných tvarov čísloviek nad *štyri*. V skúmaných textoch sa v rovnakej miere registrujú tak nominatívne tvary ako vo východnej slovenčine, ako aj genitívne, čo zodpovedá stavu v spisovnom jazyku:

Prave vtedy budze tomu 200 *roky*, jak mesto Petersburg začalo še budovac — Rybarstvom zaňima še v Angliji 33,000 *osob* z 1000 lodamy (Amerikansky Russky Viestnik); V Rittoney Valley zahynulo 36 *osoby* — Na assentírke, otrimovanej v Sabinove, predvolané bolo 878 *mládzencoch* (Katolicke Noviny); V štátu New Jersey maslo je zpredavano po 12 *centy* funt — 300 *rakúskych* a *uhorských strelcoch* odcestovalo k 10. nemeckému streľaňu do terča (Slovák v Amerike).

Frekvencia nárečových a spisovných tvarov však nie je vždy rovnaká. Niekedy prevažujú prvé, niekedy druhé, ale „zmiešaný“ charakter jazyka sa spravidla zachováva. Tak napríklad v lokáli jednotného čísla substantív vzoru *stroj* a *srdce* sa nárečové tvary s koncovkou *-u* používajú oveľa častejšie ako spisovné s koncovkou *-i*:

Dohodli še, že každý si vyberie jednu dráhu a o rok sídu še znovu na tým istým *mescu* (Americký Slovák); Hrad veľku škodu naroby v *polu* (Amerikansky Russky Viestnik); V Prešove hynie pamiatka po veľkym *ohňu* (Katolicke Noviny); co žaden človek, htoremu ešte ľem jedna iskerka pravdzivosci v *šercu* švici; Tam na hlavnim *placu* pred mescicku branku bulo jedno visoke rožtovaňe postaveno; Druk višel z nej dolu, ľem že na *koncu* ñe vedro mal, aľe jeden hrubi, ostri hak — T.K.McIlwaine, člen americanskej obhodnej komori v *Paríži* meška teraz v timto mesce (Slovenske Noviny); V ohromnym sprievodu nachádzalo še vecej hudobných (!) kapeloch v poľskym národnym *kroju*; Telesné pozostatky tohoto slávneho básnika byly za vecej roky uložené v Montmorency pri *Parížu* vo Francúzsku; Na druhý dzeň vo štvartok (3. t. m.) dopoludňa bola na *koncu* 5. ulice mertvola Anežky Wendlandtovej z vody vycahnutá — Na *koči*, vopred, išol veľ. pán Jaskovits; Major Panica bol dňa 28-ho júna v *Sredci* predsa zastrelený! (Slovák v Amerike).

L-ové príčastia od slovies vzoru *niest'* a *padnúť* sa naopak tvoria prevažne ako v spisovnej slovenčine, totiž s koncovým *l*, ale občas sa objavujú aj tvary bez neho, čo zodpovedá stavu vo väčšine východoslovenských nárečí, a tým sa tiež zachováva zmiešaný charakter jazyka skúmaných publikácií:

Ñedavno *pohrizol* tu bešni pes béreša Mihala Kozaka, Jana Zehera a Alžbetu Kužmik; Klein *zavedol* ho do hoscovskej, dze okrem ñeho spal i isti Jozef Lax, agent z čajom z Haliče (Slovenske Noviny); Urjadnik Jelinek *okradol* totu banku asi na poldruhamilliona korun a potym *zmizol*; i už vecej ne *jedol* aňi ñe pil (Amerikansky Russky Viestnik); Avšak *pomohol* Boh, že mesto Prešov opetne rozkvitlo!; kým zástup ľudu Israelského zázračne *previedol* cez pustacinu; Želiar ľehko *vynesol* svoje malé náradzie; Práve odkladala z výkladu Goldsteina všelijaké plechové náradzie, keď lapil ju jeden konštábler za kark a *voviedol* ju do áreštu (Katolicke Noviny); Veľkoknieža Alexis naliehal na cara, aby *zavedol* v námorníc-

tve dokladné opravy; miesto toho ale, žeby še bol odebral do Jeffersonu, *dovlekol še* do domu; a *pichol* ju nožom do cela (Slovák v Amerike); Pán za stolom chudobného *jedol* suchý chlieb (Americký Slovák); Šľabikovaňe slovoch a vlastných menocho je potrebné a bezpochybné každý skúšic *mohol* (Americký Tlumač) – V ľesach, v michiganskom obvodu Bay, na severo zapad od Bay City *vybuch* požar; Jak še pri reviziji dokazalo, pokladnik *pokrad* 100,000 zlatych (Amerikansky Russky Viestnik); Najdostojnejši pan Wigger *umar* na pneumonii, htoro ňemoc už ho dvaraz zahvacila (Slovenske Noviny); Tol'ko je isté, že Max Gildberger *ucik* s dvacec tišic dollárami (Katolicke Noviny).

V procese vzájomného pôsobenia spisovného jazyka a východnej slovenčiny¹¹, ktoré odrážajú slovenské publikácie v USA, nevystupuje východná slovenčina ako jednoliaty celok majúci nadnárečovú podobu, ale ako súhrn jednotlivých nárečí. Svedčia o tom niektoré prvky pochádzajúce z rôznych nárečí, ktoré nachádzame v jednotlivých publikáciách, pričom niekedy v tých istých. Ako príklad uvedieme slová, v ktorých spisovná slovenčina má slabičné *r* a *l*, kým vo východnej slovenčine sú ich pendantmi spojenia uvedených konsonantov s vokálmi. V slovenskoamerických textoch si v tomto prípade vzájomne konkurujú nielen slabičné konsonanty s neslabičnými, ale aj sprievodné vokály:

...tenkrat on mu privedze caly regiment čertoch na *krk* (Slovenske Noviny) – Salinski na *karku* bul z nožom bodnuti (Slovenske Noviny); pritom všickym muši ho znašac s *crpežlivosc* do *šmrci* (Slovák v Amerike) – knieža Ferdinand *potverdzil* pred svojím odchodom sentenciu (rozsudok) *šmerci* (Slovák v Amerike); je to jedna prepasc, jedna bezedná *hlubina*, pred ktoru každý človek cicho stojí (Katolicke Noviny) – a ňevizdac dalej od nosa... ňespatruju tento *hl'iboko* položení perfidni plan našeho milosciveho Gospodara (Katolicke Noviny); To su spravodľive remeňe zos živanskeho *hribta* (Slovenske Noviny) – S plačom lúčil som še potom s mojím peršim majstrom a išol som s batôžkom na *herbece*, s palicu v ruke zkušovac švet (Katolicke Noviny); Na Hamburgskom parníku „Rugia“ zažala še nedávno na šírom morí (!) *bavolna* (Katolicke Noviny) – Zprávy z Čardžija, v Turkestanu v Azii, oznamujú, že tam došla mnoho sto mechoch *bavelny* z Kelifu (Slovák v Amerike); Teda dľa jeho *tverdzeňa* „Kristus, Spasiteľ šveta“... učinil samovraždu (Slovenske Noviny) – Polnomocenstva a iné uradne listiny s konzulskym *potvardzeňim* (Americký Tlumač); že každi jeden hce bic posilnenim *pokermom* duhovnim, abi obdareni bul miloscu Božu (Slovenske Noviny) – Sladkosc anjelského *pokarmu* uderžovala v ňom sebazaprene a rozbúrila v ňom vôľu k boju (Katolicke Noviny); a tak mame očekavac od ňeho ešče obširnejši dopis *pulni* smilstva, oškľivosci a ohizdnosci (Slovenske Noviny) – Fabrika Samuela Dowa, dňa 3. t. m. *úpelne* vyhorela (Slovák v Amerike) – Nedaleko Meyerstown, Pa. bol najdzený jeden *polný* mech nových šatoch, ktorý tam zlodzeje sebe ukrili (Slovák v Amerike).

Často si však nárečové prvky bezprostredne nekonkurujú, lebo sa vyskytujú v rôznych tlačných textoch. Napríklad popri spisovných tvaroch genitívu a datívu jednotného čísla privlastňovacích zámen *môjho*, *môjmu* tu nachádzame aj východoslovenské, lenže v Amerikanskom Russkom Viestniku sú to príslušné tvary s prípo-

¹¹ O niektorých iných príkladoch konkurencie spisovných a nárečových tvarov pozri Lifanov, 2003.

nami *-oho, -omu* (ako vo východnej skupine východoslovenských nárečí), zatiaľ čo v ostatných skúmaných publikáciách sa vyskytujú tvary s príponami *-eho, -emu* (ako v západnej skupine):

Emil Zola prez leto otrimoval še na vidieku a dňa 28. sept. navracil še do Paríža do *svojho* domu – John Krajnyak, rodom z Lesnoho, v zemplinskej stolici... doznavá še o *svojho* syna (Amerikansky Russky Viestnik); Varjas po hroznom skutku tom padol jak bez sebe na obecni dom, dze principalovi *svojmu* rozpovedal co še stalo – Vedľa tihto pravidel teda všicke spolki, htore su na uzemi fari, su *svojemu* pľebanovi podrobene (Slovenske Noviny); Za upelných 10 dní zostal Benedikt počas *svojho* peršeho tam še strimovaňa v Loreto – V Loreto bol složený v prospech francúzskych pútnikoch malý kapitál, z kterého zpovedeľníci dľa *svojeho* náhľadu napomáhali chudobných pútnikoch (Katolicke Noviny); trímäl še veľmi zmužile, hľadiac *svojmu* osudu pokojno v ústrety – je úctivo pytaný aby písal *svojemu* priaceľovi pod adresu... (Slovák v Amerike).

Ale aj tieto príklady potvrdzujú, že neexistoval jediný základ jazyka skúmaných publikácií vytvorený na podklade niektorého z východoslovenských nárečí alebo integráciou rozmanitých východoslovenských nárečí. Toto zistenie naznačuje, že pri utváraní jazyka slovenskoamerických publikácií bola vo vzťahu k východoslovenským nárečiam primárna práve spisovná slovenčina ako pevne štrukturovaný idióm (pozri k tomu najmä Švagrovský 1983, 1984). Ale mohli by sme uviesť aj presvedčivejšie dôkazy.

V prvom rade je to fakt, že v tomto zmiešanom jazyku aj naďalej pôsobia zákony typické pre spisovný jazyk, hoci spravidla v modifikovanej podobe. Tu by sme spomenuli hojné príklady rytmického krátenia, ktoré sa porušuje len miestami:

Kočíše mi povedaľi, že *prázne* vagony ñemaju; *Pýtam* ñech šicko zakruca a ñech mi moju rachunku *vypíšu* (Americký Tlumač); Za *dávnych* časoch žili v jednom valale trojmi bracia; lebo bohatstvo nečiní vždy človeka šťastným na zemi a *prekáža dosiahnuć* blaženosti nebeské (Americký Slovák); *Parížsky* časopis „Petit Journal“ oznamuje, že v Narbonne vyskytlo še veľo prípadoch cholery; Keby še te tisície a tisície millionoch, co nikda *nesýty* vojenský moloch *preheltáva*, *kultúrnemu* vývinu boli obetovali, mušela by už być rajom uhorská krajina! (Slovák v Amerike); Jako sme še dozvedzeli, oheň povstal z *neznámých príčin* v podzelek (!) dňa 13. t. m. medzi 6. a 7. hodzinu; Zo St. Paul, Minn., *píšu*, že v minulom týžďňu napadnul v severnej Dakoce a Minnesoce šnich a pokryl žem na 6 coľoch (Katolicke Noviny) – Úš je *bielý* dzeň (Americký Tlumač); Uherska vláda teraz zaoberá še i s tu otázku či ten dobytek je v skutku *dochovávaný* v Serbie a či še nedováža z Rumunska (Slovák v Amerike); Od prijaca nového vojenského zákona nestalo še v sneme uhorskom nič *zvláštneho* (Katolicke Noviny).

Ďalším dôkazom, že sa tvorcovia uvedených textov usilujú riadiť zákonmi spisovného jazyka, sú prípady vynechávania dĺžňa v koreni alebo naopak označenia nenáležitého dĺžňa. V prvých tvaroch sa spravidla objavujú dĺžne v prípone, kým pri druhých dochádza k rytmickému kráteniu:

Ponahlám še (Americký Tlumač); Vidzice, moj *lubý* švagerku, už Slováci to znajú usporiadať všetko dobre (Slovák v Amerike); Dokiaľ bol ešte chudobným, jako mu tu kus tvrdého *čarného* chleba chutnal po calodzennej práci (Katolicke Noviny); To še *ňevídzi* take veľke mesto jak New York (Americký Tlumač); *Hlavný* sklad č. 954 & 956 Liberty Str. PITTSBURGH Pa. (Americký Tlumač).

Príkladom pôsobenia zákonov spisovnej slovenčiny v jazyku publikácií vydaných v USA, hoci v modifikovanej podobe, je aj pomer substantívnych tvarov datívu a lokálu množného čísla. Pre spisovnú slovenčinu je charakteristické, že spomínané tvary podstatných mien ženského a stredného rodu sú v opozícii k rovnakým tvarom mužského rodu¹²; prvé majú v pádových príponách samohlásku *á* (alebo *ia*, *a*, čo sú jej voľné varianty), kým druhé samohlásku *o*. Vo východnej slovenčine uvedená opozícia neexistuje, pretože všetky podstatné mená v týchto tvaroch majú samohlásku *o*¹³. V slovenskoamerických textoch však majú podstatné mená mužského rodu príslušné tvary len so samohláskou *o*¹⁴, kým pre paradigmy podstatných mien ženského a stredného rodu je charakteristické používanie pádových prípon s obidvoma samohláskami:

Po troch *rokoch* lúčili še so svojíma pánmi (Americký Slovák); Nat. Steel Co. pripravila svojim *robotníkom* veľmi neprijemne novoročne prekvapeňe (Slovenske Noviny); Pána Miklúša Dorányiho odporúčam cteným *krajanom* do najlaskavejšieho povšimnuca (Katolicke Noviny); Pýtame úctive všetkých vo Spojených *Štátoch* bývajúcich krajanoch, aby nás podporovali (Slovák v Amerike) – na vecej *mescoch* vlaki aňi nemožu jehac a telegraficke spojeňe je na veľo *mescah* prerušene (Slovenske Noviny); Odišol už dávno a od 7. mája rediguje mojo noviny pán Jozef A. Filek, byvalý spolupracovník pri „Amerikánsko-Slovenských *Novinách*“ (Katolicke Noviny); S dovolením Vaším, duchovný otče, chcem prehvarcu ku spoločným bratom slovenským v našich milých „Katólických *Novinách*“ (Katolicke Noviny); mala veľkú bolesc v *peršach*, *plecach* a žaludku (Slovák v Amerike); Pilulky te učinkuju na *pľucoch*, žaludku a bruchu (Slovák v Amerike).

O sekundárnosti východoslovenského nárečia svedčia aj hyperkorektné tvary, ktoré ho len napodobňujú, ale v skutočnosti neexistujú, ba ani nemôžu existovať. Je napríklad známe, že spoluhláska *s* sa v (historickej) pozícii palatalizácie vo východnej slovenčine mení na *š*¹⁵. Tento jav je vo veľkej miere zastúpený v skúmaných slovenskoamerických textoch:

¹² Tvary typu *dievčencom*, *dievčencoch* do úvahy neberieme, lebo majú kombinovaný rodový ukazovateľ, ktorý sa skladá z koncovky a sufixu.

¹³ Len v severnom Šariši je v lokáli prípona *-ach*, ale rodové rozdiely tu tiež chýbajú (Štolc, 1994, s. 107).

¹⁴ Našli sme iba jeden tvar lokálu podstatného mena mužského rodu s príponou *-ach*: po *dvorach* ležia spálené domáce zvierata (Slovák v Amerike).

¹⁵ Analogicky sa z vo východoslovenskom nárečí mení na *ž*.

...preto vybrali *še* do širokého *šveta* hľadac živobycie (Americký Slovák); Pripomňeme našym Ctenym Spolkom, žeby *ušiloval'i še mešačny*¹⁶ prispevok, každoho *mešaca* poriadoč-no vyplacovac (Amerikansky Russky Viestnik); *Žemetrašeňe*, htere panovalo v Čehah, Slezsku a Sasku, ňenarobelo ňigdze veľke škodi (Slovenske Noviny); Ja *še trašem* od *žimy* (Americký Tlumač); brával ho – keď bol už pätnásťročným mladzikom, – pán *lešník* so sebu (Katolicke Noviny); Dľa ústavy *muša še* odbývac perše všeobecné voľby behom 90 dní po pripuščení (Slovák v Amerike).

Je však pozoruhodné, že tvary so zmenou *s* na *š* nachádzame v slovenskoamerických textoch aj tam, kde podmienky na realizáciu tohto procesu vo východnej slovenčine nie sú:

Ten práve odišol do *leša* (analogicky podľa tvaru *v leše*) pre drevo; Kedz vidzela muža prichádzac z *leša*, bežala mu v ústrety (Americký Slovák); Veľa, preveľa jest takých, ktoré sú alebo calkom prisypané alebo jich voda *odnešla* (analogicky podľa *odneš'i*) (Katolicke Noviny).

Tieto tvary sú umelé, vznikli náhradou spisovnej hlásky zdanlivo východoslovenskou.

Keď zhrnieme získané údaje, dospejeme k záveru, že základom jazyka preštudovaných slovenskoamerických tlačených textov bola spisovná slovenčina, ktorá sa zámerné upravovala smerom k východoslovenským nárečiam. Dôvodom bola snaha priblížiť spisovnú slovenčinu k bežnej dorozumievacej praxi Slovákov pochádzajúcich z východoslovenských stolíc. No nielen to. Autor prvej knihy publikovanej v USA Americký Tlumač a vydavateľ Amerikánsko-Slovenských Novín J. Slovenský r. 1897 písal vo svojich novinách o situácii pred začiatkom vychádzania prvých slovenských novín v USA: „Medzi 1000 listami obdržanými od krajanov¹⁷, našiel by som bol snád' jeden písaný s čiarkami a 999 bolo písané v šarištine. Z toho mohlo sa uzavrieť, že noviny započaté v spisovnej slovenčine sotva by boli obstáli. Plán zakladateľov bol postupne zavádzať spisovnú slovenčinu, pomaly z kroka na krok, čo sa i stalo vzdor tomu, že protesty sa hmulili zo všetkých strán, hovoriac, že ľud nie je v stave nové písmo porozumieť“ (Tajták, 1970, s. 191). Nemôžeme však potvrdiť, či Amerikánsko-Slovenské Noviny naozaj na začiatku vychádzali v šarištine, keďže, ako sme už uviedli, sa nám nepodarilo zohnať príslušné čísla z r. 1886 – 1888. Ale už Americký Tlumač a čiastočne aj Americký Slovák vyšli v zmiešanom jazyku, čo považujeme za medzistupeň v procese prechodu na spisovnú slovenčinu, ktorý sa uskutočnil už r. 1889. Tento zmiešaný jazyk však po roku 1889 nezanikol, lebo naň nadviazali ďalšie slovenské noviny a vznikla určitá tradícia jeho používania aj v rukopisnej podobe, ktorá pretrvávala niekoľko desaťročí. Ako príklad uvedieme úryvok listu sekretára

¹⁶ Vokál *a* v tomto koreni ako aj v uvedenom tvare *muša* pochádza z *ę*, ktoré bolo predné.

¹⁷ V tom čase J. Slovenský bol zamestnancom rakúsko-uhorského konzulátu v Pittsburghu.

Národného slovenského spolku v Johnstowne (štát Pensylvánia) Jána Perhinčáka do Martina o zaslaní finančnej podpory na národné ciele (Bielik, 1985, s. 55).

Ctený pane Izidor Somoliczky, redaktor Slovenských novín, Sv. Martin, Európa.

Náš spolok Sv. Štefana, mučeníka, 38 odboru Národného slovenského spolku čítal o Vašim smutnim položenu, v jakim sa nachádzá zkers našu milu reč slovensku, který Uhorská vláda by rada pod nohy podehnac. Tak dna 17 júla určil Vám napomoczene zo svojej pokladniczi sumu \$ 11 dolárov, z ktorých dna 25 ho júla poslal Vám 26 zlatých a 40 krajciare. Prijmicze od našeho spolku ten malí dar, který obsahuje 26 zl. 40 krajcari. A vinšuje Vám náš Spolok mnoho (z)daru a sčascza, aby Vám ten osud bol sladki, který muzsze znasz zkers Vašu pravdu. Prosíme Vász, Pane Isidor Somoliczky, jak te penezi dostanecze, ta dacze nam nazad odpovidz, csi scze dostali správne te penjezi. Pripojene pošilame Vam i kvitt od tich penjezi, od ktorej Firmi zasla.

V takomto „zmiešanom“ jazyku sa zapisovali aj protokoly schôdzí miestnych krajanských organizácií, účtovné knihy a iné dokumenty. Pritom v týchto organizáciách vládol tolerantný vzťah k podobe jazyka. Napríklad zapisovateľ nejakej organizácie mohol písať v „zmiešanom“ jazyku, kým účtovník v spisovnom jazyku (alebo naopak). Na ilustráciu toho, že sa protokoly schôdzí predsedníctva krajanských organizácií zapisovali v „zmiešanom“ jazyku, uvedieme úryvok záznamu takejto schôdze regionálnej pobočky Národnej slovenskej spoločnosti v mestečku Leechburg (štát Pensylvánia) konanej 22. decembra r. 1912¹⁸.

Dale na teže schodzy sa debatovalo krs plat Uctovníkov. Brate odhlasovaly Br. Uctovníkovy \$ 12 togest za minuly Rok čo konal Dve Služby togest zapisnicku aj učtovnicku Službu. Zatim nasledoval (!) volba Uradnikov na Rok 1913.

Dale sa debatovalo ohladom chore potpory togest Br. Andrej Demjan dal navrch zeby sa chorora (!) potpora viplacala v nasledovnom pripade tojes (!) pripade pokaličene aj za prvý tizden tojest \$ 5. a v samo odsebe chorobach za jeden tizden nič lem tim padom kedbi za vace tižnov tojest od jednoho tižna dlksi bul chory vtedy aj zaprvy tizden ma dostat zaplateno tento navrch bul vatšima Bratmy potporovany. davaly aj inakše navrhy ale Brate lem ostaly pry Br. Demjanovom navrhu.

Zatim nasledovalo orčenje Plat uradnikom

tojes Predsedovy \$ 5. 00

Zapisnikovy \$ 5. 00 na Rok 1913

Uctovníkovy \$ 5. 00

v pade zebi Uradnik otkočil zu radnictva vtedy žadon Plat nesmy požadovat.

Veľmi zaujímavý je pomer jazyka východoslovenských publikácií v USA k jazyku kníh publikovaných približne v rovnakom čase na východnom Slovensku. Zdá sa však, že mali (aj) spoločné črty. Potvrdzoval by to Czamblov výrok ešte zo začiatku 20. storočia: „V kalvínsko-slovenských knihách a školských knihách zrači

¹⁸ Dokumenty tejto pobočky sa uschovávajú v Archives Service Center, Hillman Library, Pittsburgh.

sa vliv spisovnej reči, čiastočne aj vliv českej reči veľikou mierou. Andrascsikov „Šenk Paľenčení“ považujú u nás za vzor východoslovenskej reči. <...> To je chybný názor. <...> a sám pôvodca pomiešal so svojou „šarištinou“ všetky slovenské nárečia“ (Czambel, 1906, s. 189 – 190). Táto otázka by si zaslužila osobitnú pozornosť.

Literatúra

ALNER, J.: Literatúra o slovenskom vyst'ahovalectve do Spojených štátov amerických. In: Slováci v zahraničí, 4 – 5, Martin, Matica slovenská 1979, s. 117 – 143.

CZAMBEL, S.: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Turčiansky sv. Martin, Kníhtlačiar'ský účasť. spolok 1906. 624 s.

ČULEN, K.: Slovenské časopisy v Amerike. Cleveland, Ohio, Prvá Katolícka Slovenská Jednota 1970. 192 s.

DULIČENKO, A. D.: Slavianskie literaturnye mikrojazyki. Tallin, Valgus 1981. 324 s.

EVANS, J. M.: Guide to the Amerikanský Russky Viestník. Volume I: 1894 – 1914. Carpatho-Rusyn Research Center. Fairview, New Jersey 1979.

FERIENČIK, J. A.: Slovenské prist'ahovalectvo a slovenská spisba v Amerike. In: Sborník Národného Slovenského Spolku. Ročník I. Číslo 2 – 3. Pittsburgh, Pennsylvania 1915, s. 20 – 39.

HAMMER, L. B. – RIPKA, I.: Speech of American Slovaks/Jazykové prejavy amerických Slovákov. Bratislava, Veda 1994. 163 s.

HAPÁK, P.: K založeniu Prvého uhorsko-slovenského v nemoci podporujúceho spolku v Yonkers N. Y. roku 1887. In: Slováci v zahraničí, 4 – 5, Martin, Matica slovenská 1979, s. 72 – 83.

KIRÁLY, P.: A keletszlovák nyelvjárás nyomtatott emlékei. Budapest 1953.

KUČERA, K.: Postavenie slovenského jazyka v Spojených štátoch. Slovenská reč, 55, 1990, s. 20 – 25.

ISAČENKO, A. V.: Recenzija na knihu: S. B. Bernštejn. Očer'k sravnitel'noj grammatiki slavian'skich jazykov. M., 1961. 350 str. (s kartami i ukazatel'ami). Naučnyje doklady vysšej školy. Filologičes'kije nauki 1962, № 3, s. 147 – 154.

LIFANOV, K. V.: Vzaimodejstvije vostočnoslovackogo dialektu i slovackogo literaturnogo jazyka v slovackich publikacijach v SŠA. In: Studia Slavica Savariensia, 1 – 2. In honorem Caroli Gadanií sexagesimi natalis dedicatur, Szombathely 2003, s. 257 – 265.

POTEMRA, L. A.: Ruthenians in Slovakia and the Greek Catholic Diocese of Prešov. Slovak Studies I. Historica I. Rome, Slovak Institute 1961, s. 199 – 220.

RIPKA, I.: Príspevok k štúdiu nárečových prejavov amerických Slovákov. Slovenská reč, 57, 1992a, s. 207 – 213.

RIPKA, I.: Lexikálne prevzatia v nárečových prejavoch amerických Slovákov. Slovenská reč, 57, 1992b, s. 346 – 351.

Slovenské vyst'ahovalectvo. Dokumenty IV. Korešpondencia z rokov 1880 – 1939. Zostav. F. Bielik. Martin, Matica slovenská 1985.

STOLARIK, M. M.: Immigration and Eastern Slovak Nationalism. Slovakia. Volume XXVI, 1976, № 49, s. 13 – 20.

ŠTOLC, J.: Slovenská dialektológia. Bratislava, Veda 1994. 179 s. + 37 máp.

ŠVAGROVSKÝ, Š.: Zemplínske kalvínske tlače v doterajších výskumoch. In: Jazykové štúdie 18. Z dejín slovenského jazyka. Red. Š. Peciar. Bratislava, Veda 1983, s. 21 – 37.

ŠVAGROVSKÝ, Š.: Sloviacka otázka v dejinách slovenčiny. In: *Studia Academica Slovaca* 13. Prednášky 20. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1984, s. 549 – 565.

TAJTÁK, L.: K začiatkom Amerikánsko-Slovenských Novín. In: *Začiatky českej a slovenskej emigrácie do USA*. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1970, s. 186 – 196.

TVRDOŇ, E.: Prvý príspevok o slovenčine amerických Slovákov z r. 1900 u nás. *Slovenská reč*, 54, 1989, 19 – 22.

UHERKA, F.: Slovenský Kalvín. In: *Golden Jubilee Book of the Slovak Calvinistic Presbyterian Union in the United States of America/Pamätnica zlatého jubilea Slovenskej kalvínskej presbyteriánskej jednoty v Amerike*. Pittsburgh 1951, s. 122 – 127.

VASSADY, JR. B.: Mixed Ethnic Identities among Immigrant Clergy from Multiethnic Hungary: The Slovak-Magyar Case, 1885 – 1903. In: *The Ethnic Enigma. The Saliency of Ethnicity for European-Origin Groups*. Philadelphia, The Balch Institute Press; London and Toronto, Associated University Presses, 1989, s. 47 – 66.

SPRÁVY A RECENZIE

Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za rok 2002

1. Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV (ďalej JÚĽŠ SAV) ako základné slovakistické pracovisko na Slovensku zamerané na komplexný výskum slovenského jazyka sa v roku 2002 členil na sedem výskumných oddelení: oddelenie súčasnej lexikológie a lexikografie (vedúca K. Buzássyová), oddelenie jazykovej kultúry a terminológie (vedúci M. Považaj), oddelenie súčasného jazyka (vedúci J. Bosák), oddelenie dejín slovenčiny (vedúci M. Majtán), dialektologické oddelenie (vedúci I. Ripka), oddelenie lingvistických dát (vedúci G. Gaži) a novoutvorené oddelenie Slovenského národného korpusu (vedúca M. Šimková). Vedenie ústavu sa oproti predchádzajúcemu roku nezmenilo (riaditeľom bol S. Ondrejovič, zástupcom riaditeľa M. Považaj, vedeckou tajomníčkou S. Mislovičová a predsedom vedeckej rady J. Bosák) a koncom roka v ústave pracovalo 18 vedeckých pracovníkov (3 s hodnosťou DrSc. a 15 s hodnosťou CSc., resp. PhD.), 30 odborných pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním a 5 pracovníkov so stredoškolským vzdelaním.

2. Vedecká činnosť JÚĽŠ SAV prebiehala podľa plánu výskumných úloh, pričom sa pracovalo predovšetkým na ôsmich výskumných projektoch v rámci grantových úloh, ktoré schválila grantová agentúra VEGA, ale aj na ďalších výskumných projektoch.

2.1. V projekte *Slovník súčasného slovenského jazyka* (vedúca riešiteľského kolektívu K. Buzássyová) sa do 1. zväzku, písmená A – H, koncipovali nové heslá (vyše 1 800), hlavná pozornosť sa však venovala dopĺňaniu, rozširovaniu a spresňovaniu skoncipovaných hesiel (spolu vyše 23 000 hesiel). Autorky slovníka predstavili výsledky svojej práce v 28 príspevkoch (ukážky hesiel publikovali v 6 príspevkoch v časopise *Kultúra slova* v rubrike *Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka*), predniesli 14 referátov a prednášok na zahraničných a domácich vedeckých podujatiach.

2.2. V rámci projektu *Jazyková kultúra v teórii a praxi na začiatku 21. storočia a odborná terminológia* (vedúci riešiteľského kolektívu M. Považaj) pripravilo sa nové, doplnené a upravené vydanie *Krátkeho slovníka slovenského jazyka*, sledovali sa a excerpovali neologizmy, ktoré sa lexikologicko-lexikograficky spracovali a publikovali v časopise *Kultúra slova* v rubrike *Z nových výrazov* (5 pokračovaní). Výsledky výskumu z oblasti jazykovej kultúry riešitelia prezentovali v 7 vy-

stúpeniach na konferenciách, v 11 článkoch a v množstve popularizačných príspevkov.

2.3. V projekte *Ortoepický slovník slovenčiny* (vedúci riešiteľského kolektívu S. Ondrejovič) autori pracovali na koncepcii slovníka a zásadách transkripcie pre domácich i zahraničných používateľov a vypracovali ďalšie heslá.

2.4. V projekte *Inovačné procesy v slovnej zásobe súčasnej slovenčiny* (vedúci riešiteľského kolektívu J. Bosák) pozornosť sa venovala skúmaniu česko-slovenských diferencných javov, ako aj hodnoteniu vplyvu internacionalizmov, resp. anglicizmov na súčasnú komunikáciu. Excerptovali sa nové výrazy, porovnávali sa inovačné procesy v slovanských jazykoch na báze najfrekvencovanejších radixoidov, prefixoidov a suffixoidov, excerptovali sa terminologické neologizmy z oblasti automobilizmu, mobilnej komunikácie, športu, kozmetiky a módy do databázy pre plánovaný slovník neologizmov. Členovia kolektívu publikovali a pripravili 7 štúdií, vystúpili na 3 zahraničných a 6 domácich konferenciách.

2.5. V projekte *Historický slovník slovenského jazyka. Dokončenie* (vedúci riešiteľského kolektívu M. Majtán) skoncipovalo sa takmer 2 500 hesiel do posledného zväzku slovníka a v internej redakcii sa zredigovalo takmer 2 300 slovníkových hesiel. Členovia kolektívu pripravili aj 2. zväzok Prameňov k dejinám slovenčiny, publikovali 26 vedeckých príspevkov a článkov, predniesli 13 referátov na zahraničných a domácich vedeckých konferenciách.

2.6. V projekte *Rozšírenie Stručného etymologického slovníka slovenčiny* (riešiteľ E. Králik) skoncipovalo sa 1 000 nových hesiel, prevažne z vrstvy tzv. cudzích slov a internacionalizmov, priebežne sa zlad'ovala štruktúra skoncipovaných hesiel, riešiteľ publikoval 1 štúdiu a aktívne sa zúčastnil na konferencii v zahraničí.

2.7. V projekte *Slovník slovenských nárečí* (vedúci riešiteľského kolektívu I. Ripka) redigovali sa heslá 2. zväzku. Pokračovalo sa v heuristickom výskume a dopĺňaní kartoték a fondov. Členovia kolektívu skoncipovali 11 štúdií a menších príspevkov týkajúcich sa nárečovej lexikológie a lexikografie, vystúpili na 4 zahraničných a 5 domácich vedeckých konferenciách. Do antológie nárečových textov pripravili 180 strán textov zo stredoslovenského nárečového makroareálu.

2.8. V projekte *Slovanský jazykový atlas* (vedúca riešiteľského kolektívu A. Ferenčíková) sa pripravilo 32 kompletných súborov počítačovo spracovaných údajov, pokračovalo sa v koncipovaní úvodných statí a v príprave syntetických máp, pripravovali sa slovenské východiskové údaje do gramatického zväzku (zámená).

2.9. V negrantovom projekte *Slovenský národný korpus* (vedúca kolektívu M. Šimková) sa urobil sumár doterajších textov v korpuse, ich konverzia pod nový korpusový manažér a pokračovalo sa v príprave textov do korpusovej formy. Rozpracovala sa štruktúra zdrojov korpusových textov, ich vonkajšia (bibliografická) a vnútorná anotácia (morfológické značkovanie), ako aj sprístupnenie na internete.

V rámci projektu sa organizovali odborné semináre z korpusovej a počítačovej lingvistiky.

3. Medzi významné výsledky edičnej činnosti JÚLEŠ SAV v roku 2002 patrí vydanie zborníka *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine. Zborník príspevkov z vedeckého seminára (Bratislava 19. – 20. októbra 2000)*. Ed. Ľ. Králik. Bratislava, Veda 2002. 196 s.; *Pramene k dejinám slovenčiny. Zv. 2*. Zost. T. Laliková a M. Majtán. Bratislava, Veda 2002. 276 s. (v publikácii sa sprístupňuje ďalšia časť pramennej základne Historického slovníka slovenského jazyka obsahujúca okrem iného výber administratívno-právnych písomností, zo spisov ľudovej medicíny, z diel náboženského charakteru a slovenský preklad diela J. A. Komenského *Janua linguae latinae reserata aurea* z r. 1666).

Pracovníci ústavu sa pričínili o vydanie aj ďalších knižných publikácií, či už ako autori, spoluautori alebo editori, a to: RIPKA, Ivor: *Aspekty slovenskej dialektológie*. Prešov, Prešovská univerzita, Fakulta humanitných a prírodných vied 2002. 114 s.; *Jazykoveda v bibliografii – Bibliografia v jazykovede. Na počesť Ladislava Dvonča*. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2002. 166 s.; *Varia. IX. zborník materiálov z IX. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 1. – 3. december 1999)*. Zost. M. Nábělková a M. Šimková. Bratislava, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV. 328 s.

Pracovníci JÚLEŠ SAV v roku 2002 vo vedeckých zborníkoch a vo vedeckých a odborných časopisoch (najmä v Jazykovednom časopise, v Slovenskej reči a v Kultúre slova) publikovali vyše 70 štúdií, vedeckých a odborných článkov a množstvo recenzií vedeckých prác. Do periodickej tlače (do časopisov a novín *Academia*, *História*, *Katolícke noviny*, *Kultúra slova*, *Kultúrny život*, *Národná osveta*, *Normalizácia*, *Poistné rozhľady*, *Quark*, *Rodina a škola*, *Slovenské národné noviny*, *Večerník* a iných), ako aj do Jazykovej poradne Slovenského rozhlasu pripravili vyše 160 popularizačných príspevkov, medailónov, nekrológov a správ a tlačovým a elektronickým médiám poskytli 14 rozhovorov.

4. JÚLEŠ SAV je školiacim pracoviskom v odbore slovenský jazyk. V roku 2002 v rámci denného doktorandského štúdia študovalo sedem doktorandov a doktorandiek, v rámci externého doktorandského štúdia deväť doktorandov a doktorandiek. Viacerí pracovníci ústavu (J. Bosák, A. Jarošová, Ľ. Králik, S. Mislovičová, M. Šimková) sa zapojili aj do pedagogickej činnosti na slovenských univerzitách (na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, na Filozofickej fakulte a na Fakulte masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave, na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre). Okrem toho pracovníci ústavu pôsobili ako vedúci diplomových prác, školitelia doktorandov, oponenti diplomových, doktorandských a habilitačných prác,

boli členmi obhajobných komisií doktorandských a doktorských dizertačných prác, členmi spoločných odborových komisií pre doktorandské štúdium.

5. Ústav sa aj v roku 2002 zapájal do medzinárodnej bilaterálnej a multilaterálnej vedeckej spolupráce. S jazykovednými pracoviskami v Moskve, v Minsku, v Kyjeve, vo Varšave, v Brne, v Budyšíne (Bautzene), v Lubľane, v Záhrebe, v Belehrade a v Skopje autorsky a redakčne spolupracoval na medzinárodnom výskumnom projekte *Slovanský jazykový atlas*. V nadväznosti na projekt TELRI II pokračovala voľná spolupráca 26 organizácií z krajín strednej a východnej Európy a Spoločenstva nezávislých štátov v oblasti budovania národných jazykových zdrojov a tvorby jazykových technológií. Získané poznatky zo spolupráce sa využili pri budovaní Slovenského národného korpusu. Výstupom rakúsko-slovenského projektu *Falošné hranice, pravé prekážky* bola kolektívna monografia *Falsche Grenze, wahre Hindernisse* (Wien 2002), do ktorej S. Ondrejovič spracoval tému *Aus der sprachlichen und ethnosprachlichen Forschung der Slowaken in Niederösterreich* (Z jazykového a etnojazykového výskumu Slovákov v Dolnom Rakúsku). V rámci medzinárodného vedeckého projektu EuroCom vyšla kolektívna monografia *Mehrsprachiges Europa durch Interkomprehension in Sprachfamilien* (Mnohojazyková Európa prostredníctvom vnútorného pochopenia jazykových rodín), v ktorej sú publikované materiály z konferencie v Hagene konanej v roku 2001. Na nej vystúpil aj S. Ondrejovič s prednáškou *Einstellungen zu einigen Varietäten und Minderheitensprachen in der heutigen Slowakei* (Postoje k niektorým varietám a menšinovým jazykom na Slovensku v súčasnosti). V rámci riešenia interdisciplinárneho projektu *Stretnutia etnických kultúr v zrkadle jazyka v porovnávacom lingvokultúrnom aspekte* vyšla monografia *Vstreči etničeských kultur v zerkale jazyka v sopotavitel'nom lingvokul'turnom aspekte* (Moskva 2002), do ktorej S. Ondrejovič v spoluautorstve spracoval tému *Jazyk i možnosti jeho regulovania* (Jazyk a možnosti jeho regulácie). V rámci riešenia multilaterálneho medzinárodného projektu *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich*, ktorého výsledkom má byť kolektívna monografia, K. Buzássyová ako spoluautorka spolupracovala pri príprave štyroch podkapitol zväzku *Nominacija/Slowoobrazowanie*. V rámci výskumného projektu *Sprachkontakte Tschechisch-Deutsch und Slowakisch-Deutsch*, ktorý sa realizuje v Slavistickom ústave Viedenskej univerzity, E. Králik vykonal odbornú revíziu slovakistickej časti pripravovanej syntetickej monografie o germanizmoch v češtine a slovenčine. So Slavistickým ústavom Poľskej akadémie vied vo Varšave ústav spolupracoval pri príprave bibliografie zo slovenskej jazykovednej slavistiky a slovakistiky.

Šiesti pracovníci ústavu (K. Buzássyová, A. Ferencíková, E. Králik, M. Majtán, I. Ripka, J. Skladaná) sa ako členovia a J. Bosák ako predseda zúčastňovali na činnosti medzinárodných komisií pri Medzinárodnom komitáte slavistov, viacerí

pracovníci boli členmi medzinárodných vedeckých organizácií a spoločností, ako sú Societas Linguistica Europaea, Európska asociácia lexikografov EURALEX, Asociácia TELRI, Spoločnosť pre počítačovú lingvistiku (v Manchestri), Medzinárodná sociolingvistická asociácia (v Sofii), Medzinárodná fonetická spoločnosť (v Prahe), Spoločnosť pre dejiny jazykovedy (v Münsteri). Štyria pracovníci ústavu (J. Bosák, M. Dudok, M. Majtán, I. Ripka) boli členmi redakčných rád zahraničných periodík.

Viaceri pracovníci ústavu (K. Buzássyová, M. Fedák, A. Ferenčíková, A. Jarošová, Ľ. Králik, S. Ondrejovič, I. Ripka, J. Skladaná) sa prednesením referátov a prednášok zúčastnili na vedeckých podujatiach v zahraničí (v Česku, Chorvátsku, Juhoslávii, Maďarsku a Poľsku), 11 pracovníci (K. Balleková, J. Bosák, A. Ferenčíková, T. Gamratová, A. Jarošová, S. Kotuličová, Ľ. Králik, S. Ondrejovič, A. Puskeilerová, A. Rafayová, M. Šimková) sa zúčastnili na pracovných a študijných pobytoch v Česku, Dánsku, Juhoslávii, Macedónsku, Maďarsku, Nemecku, Poľsku a Rakúsku a v rámci medziakademických dohôd ústav navštívili 6 pracovníci z Česka.

6. Ústav bol v roku 2002 organizátorom, resp. spoluorganizátorom piatich vedeckých podujatí, a to aj s medzinárodnou účasťou. Boli to konferencie *Slovenská reč 1932 – 2002* (Bratislava 5. – 6. septembra 2002; 4 zahraniční účastníci), *Vlastné meno v komunikácii. 15. slovenská onomastická konferencia* (Bratislava 6. – 7. septembra 2002; 7 zahraničných účastníkov), *Aktuálne otázky súčasnej syntaxe* (Budmerice 7. – 8. novembra 2002; 12 zahraničných účastníkov), seminár *Korpusová lingvistika. Pražský závislostný korpus* (Bratislava 9. decembra 2002) a *XII. kolokvium mladých jazykovedcov* (Modra-Piesok 4. – 6. decembra 2002; 30 zahraničných účastníkov).

7.1. Pracovníci ústavu sa zúčastňovali na aktivitách pre ústredné orgány štátnej správy a iné organizácie, vypracovali expertízy, posudzovali jazykovú a terminologickú stránku zákonov, vyhlášok a vládnych nariadení, zúčastňovali sa na tvorbe a ustáľovaní odbornej terminológie v rámci rezortných terminologických komisií. Osmi pracovníci ústavu (J. Bosák, A. Ferenčíková, Ľ. Králik, M. Majtán, S. Ondrejovič, M. Považaj, I. Ripka, A. Šebestová) boli členmi poradných orgánov vlády Slovenskej republiky, Ministerstva kultúry SR, Ministerstva školstva SR, Úradu geodézie, kartografie a katastra SR, členmi rezortných terminologických komisií (Ministerstva vnútra SR, Ministerstva zahraničných vecí SR, Ministerstva životného prostredia SR, Úradu pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo SR). M. Považaj bol predsedom Ústrednej jazykovej rady, poradného orgánu ministra kultúry v otázkach štátneho jazyka, a predsedom Názvoslovnnej komisie Úradu geodézie, kartografie a katastra SR.

7.2. Ústav na základe podpísaných dohôd úzko spolupracoval s odborom jazykovej kultúry sekcie kultúrneho dedičstva Ministerstva kultúry SR pri organizovaní

vedeckých konferencií a so Slovenským ústavom technickej normalizácie spolupracoval pri tvorbe a uštalovaní slovenskej odbornej terminológie.

7.3. Pracovníci ústavu sa intenzívne zapájali do vedecko-organizačnej činnosti. Boli členmi organizačných výborov viacerých vedeckých podujatí, hlavnými a výkonnými redaktormi a členmi redakčných rád časopisov (Jazykovedného časopisu, Kultúry slova, Slovenskej reči, Slova o slove a Správ Slovenskej akadémie vied), členmi výboru Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV (S. Ondrejovič bol jej predsedom), výboru Slovenskej onomastickej komisie pri SAV, výboru Jazykového odboru Matice slovenskej, výboru Slovenskej asociácie vedeckej a odbornej literatúry, výboru Slovenskej spoločnosti prekladateľov odbornej literatúry, Komisie pre vedecký a odborný preklad pri Literárnom fonde, Komisie pre jazyk a literatúru PEN-Centra, výboru Rady slovenských vedeckých spoločností.

7.4. Pracovníci oddelenia jazykovej kultúry a terminológie v rámci listovej a telefonической jazykovej poradne, ako aj ďalší pracovníci ústavu poskytovali rady v otázkach spisovného jazyka a jazykovej kultúry. Pracovníci ústavu sa zapájali do propagovania výsledkov jazykovedného výskumu a do zvyšovania jazykovej kultúry v odbornej i širšej verejnosti aj prednáškovou činnosťou pre učiteľov, pre účastníkov Letného seminára slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca, pre redaktorov a moderátorov elektronických médií a redaktorov tlačových médií, pre prekladateľov, ale aj pre pracovníkov štátnej správy.

Matej Považaj

Slovenčina na začiatku 21. storočia

Pod týmto názvom usporiadala Katedra slovenského jazyka a literatúry FHPV PU vedeckú konferenciu, ktorá sa konala v dňoch 5. – 7. marca 2003 v priestoroch Prešovskej univerzity v Prešove.

Konferencia bola venovaná 65. výročiu narodenia prof. PhDr. Ivora Ripku, DrSc., dlhoročného pracovníka Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, jedného z jeho riaditeľov, ktorý sa už niekoľko rokov delí o svoje dlhoročnou vedeckou prácou nahromadené vedomosti so študentmi slovenského jazyka na FHPV v Prešove.

Medzinárodnú konferenciu otvoril vedúci organizátorského pracoviska doc. PhDr. František Ruščák, CSc., a privítal zahraničných hostí z Čiech (2), Maďarska (1) a Poľska (9). Z domácich slovakistických pracovísk boli účastníkmi konferencie popri jazykovednom ústave zastúpené i slavistické pracoviská, najmä však katedry slovenského jazyka väčšiny humanitne zameraných slovenských vysokých škôl. Na konferencii odznelo približne 40 príspevkov asi päťdesiatky autorov.

V štruktúre jubilejných vedeckých konferencií sa odzrkadľuje najmä vedecké zameranie jubilanta, ktorý vo svojom úvodnom príhovore upriamil pozornosť na tradičné hodnoty slovenčiny i slovenskej jazykovedy a vyslovil nádej na jej ďalší integrálny vývin. Najpočetnejšiu skupinu referátov tvorili dialektologicky a lexikologicky zamerané príspevky *Nad slovníkom slovenských nárečí* (J. Rusek, Krakov), *Niektoré aspekty nárečovej slovo tvorby* (J. Sierociuk, Poznaň), *Pomenúvacie modely v hydronymii* (L. Sičáková, Prešov), *Konotatívnosť proprií* (P. Odaloš, B. Bystrica), *Distribúcia homonymných vzťahov v lexikálnom systéme súčasnej slovenčiny, chorvátčiny a srbčiny* (R. Horáková, Bratislava), *Onomaziologické kategórie desubstatívnych slovies* (L. Liptáková, Prešov), *Niekoľko poznámok o trunkácii v slovenčine* (M. Ivanová, Prešov), *O interlingválnej motivácii* (M. Ološtiak, Prešov), *Role kompozície v súčasnej češtine* (P. Mitter, Ústí nad Labem), *Problematika ekvivalentnosti v súčasnom jazyku ruských a slovenských masovokomunikačných prostriedkov* (N. Demjanová, Prešov); *Geografická diferencovanosť funkcií primárnych predložiek* (A. Ferenčíková, Bratislava), *Nárečie Jenkoviec a okolia* (F. Ruščák, Prešov), *Nárečové výskumy v slovenských enklávach v Maďarsku* (K. Balleková, Bratislava). Tradíciám z iného (viac historického) aspektu sa venovali príspevky *Cirkevná slovančina a cyrilometodská tradícia* (M. Štec, Prešov), *Minulosť a súčasnosť frazeologických internacionalizmov v slovenčine* (J. Skladaná, Bratislava), *Vplyv nemeckej valaskej kolonizácie na toponymiu Turca* (J. Krško, B. Bystrica), *Jazykové kontakty slovenčiny s maďarčinou v historickom pohľade – odraz vo východoslovenských nárečiach* (L. Bartko, Prešov), *Problematiké miesta v preklade cirkevnoslovenskej liturgie do slovenčiny* (P. Laca, Prešov). Fonológiu – jazykovednú disciplínu najviac rozvíjajúcu štrukturalistickú tradíciu slovenskej jazykovedy – reprezentovali dva príspevky, jeden s presahom do historického vývinu slovenčiny (M. Sedláková, Prešov) a druhý s integračným presahom do grafickej roviny spisovnej slovenčiny (I. Očenáš, B. Bystrica).

O integrácii slovistiky do rámca slovanských (ba i neslovanských) jazykov, z ktorými slovenčina vývinovo súvisí, ale aj o integrácii jednotlivých bádateľských oblastí v rámci výskumu slovenčiny do širších jazykovedných celkov svedčili napríklad referáty: *Deklináčny systém substantív v goralských nárečiach z aspektu slovensko-poľských jazykových kontaktov* (J. Dudášová, Prešov), *Mechanizmy vývinových zmien v nominálnej flexii v slovensko-poľskom ponímaní* (H. Mieczkowska, Krakov), *Slovesné tvary na vyjadrenie budúceho deja v spisovnej slovenčine a srbčine* (Z. Miškovicová, Prešov), *Priebeh slovesného deja v slovanských a neslovanských jazykoch* (L. Guzi, Prešov), *Ukrajinsko-slovenská slovo tvorná interferencia* (Z. Hanudel'ová, B. Bystrica), *Náčrt výskumu sémantickej syntaxe – dvojvalenčné predikáty v slovenčine a poľštine* (M. Papierz, Krakov), *Slovenčina v kontaktoch s ruštinou* (J. Sipko, Prešov), *Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch*

s inými jazykmi a zrkadlenie tohto vzťahu vo vysielaní slovenského rozhlasu (I. Jenča, Bratislava), *Sociolingvistické aspekty nárečia stredného Spiša* (M. Hovančík, Bratislava), *Vplyv spisovného variantu na flexiu zemplínskych nárečí* (M. Chochol, Bratislava), *Spisovná slovenčina ako fenomén integrácie Rómov na východnom Slovensku* (E. Frühaufová, Prešov), *Bilingvizmus ako fenomén Slovákov v Maďarsku* (M. Žiláková, Budapešť). O jazykových presahoch, ktoré sa v teoretickej rovine dotýkajú i slovenčiny, informovali príspevky *K proměnám a konstantám prestiže spisovnosti* (J. Svobodová, Ostrava), *Integračná a dezintegračná funkcia etnolektu* (B. Wyderka, Opole), *Počet subkódov prirodzených jazykov a perspektívy ich vývoja* (J. Staszewski, Katowice).

Na konferencii vystúpili slovenskí jazykovedci aj s referátmi, ktoré sa zaoberajú veľmi aktuálnou problematikou informačných a komunikačných technológií: *Komunikačná funkcia slovenčiny v nových informačných technológiách* (J. Kesselová, F. Franko, Prešov), *Lingvistická vedomosť a počítačové spracovanie jazyka* (M. Malovecký, Bratislava), *WWW a slovenčina* (V. Benko, Bratislava). K tomuto druhu príspevkov patril aj celý blok referátov o Slovenskom národnom korpuse, pripravovanej počítačovej databáze určenej na výskum slovenčiny (M. Šimková, P. Domin, R. Garabík, A. Horák, M. Forróová, Bratislava). Príkladom zapájania sa slovakistiky do medzinárodných výskumných projektov a využívania výsledkov výskumov zahraničnej jazykovedy bol príspevok *Priemerná dĺžka výpovede ako ukazovateľ ontogenézy reči* (S. Kapalková, M. Mikulajová Bratislava; I. Bónová, D. Slančová, Prešov).

Príspevky so širšie teoreticky koncipovanými témami organizačne rámcovali priebeh konferencie: *Jazyk v čase a priestore – priestor a čas v jazyku* (J. Sabol, Prešov), *Systém jazyka a prechodné javy v jazyku* (J. Kačala, Bratislava), *Komunikačný kanál verus slovenčina?* (V. Patráš, B. Bystrica).

Široko koncipovaná téma konferencie, daná jej názvom, podala odpoveď aj na otázku, aká je na začiatku tretieho tisícročia slovenská jazykoveda. Cez predmet svojho výskumu výsledkami vedeckého bádania potvrdzuje, že slovenčina na začiatku 21. storočia je živý, neustále sa vyvíjajúci kolektívny komunikačný prostriedok, schopný plniť a naplňovať všetky svoje základné i špecifické funkcie. Na konferencii o tom presviedčala aj kultivovaná odborná reč referujúcich jazykovedcov, no aj ich bezprostredná *interslovenská* komunikácia počas spoločenského programu podujatia venovaného poprednému slovenskému jazykovedcovi.

Marianna Sedláková

Piata banskobystriická konferencia o komunikácii

V dňoch 3. a 4. septembra 2003 usporiadali dve sesterské katedry slovenského jazyka a literatúry z Fakulty humanitných vied a Pedagogickej fakulty Univerzity

Mateja Bela v Banskej Bystrici ďalšiu, v poradí už piatu medzinárodnú konferenciu o komunikácii, konanú pravidelne v trojročných intervaloch (1991, 1994, 1997, 2000, 2003). Tohtoročné podujatie organizátori nazvali *Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach* a jednotlivé referáty ukázali, že interdisciplinarita – nielen v podobe spolupráce medzi jednotlivými jazykovednými disciplínami, ale aj medzi lingvistikou ako celkom a inými vednými odbormi – sa naozaj stala leitmotívom tohto banskobystrického stretnutia.

Pomyselnou štartovacou čiarou sa pre účastníkov stal program dvojdňového zasadnutia. Po nahliadnutí doň sme si mohli spočítať, že v pláne bolo 74 referátov od 75 autorov (1 referát v dvojautorstve), pochádzajúcich zo siedmich štátov (najväčšie zastúpenie malo Slovensko, ďalej Česká republika, Poľsko, Maďarsko, Slovinsko, Chorvátsko, Srbsko a Čierna Hora). Pravdaže, aj tentoraz sa prejavila konferenčná dynamika v podobe viacerých zmien v ohlásenom programe a nakoniec odznelo „len“ 60 referátov.

Prvý deň v dopoludňajšom plenárnom rokovaní sme si mohli vypočítať dva príspevky. J. Kořenský v metodologicky ladenom referáte *Co můžeme/máme zkoumat – jazyk nebo komunikaci?* naznačil existenciu dvoch lingvistík – lingvistického realizmu (lingvistiky reči) a lingvistického nominalizmu (lingvistiky jazyka) a vyjadril názor, že perspektíva jazykovedného bádania spočíva v zjednotení, „monizácii“ týchto lingvistík, a to aj v širších, interdisciplinárnych súvislostiach. Referát K. Michalewského *Prezentácia a autoprezentácia politikov v televízii* priniesol komplexnú analýzu lingválnych, paralingválnych i extralingválnych prostriedkov v reči politikov ako špecifickej spoločenskej skupiny.

Celý ďalší program bol rozdelený do štyroch sekcií. Sekciu *Jazyková komunikácia a jej výskumy* otvoril J. Sabol, ktorý na všeobecnolingvistickom (semiotickom) pozadí poukázal na symbiózu ikonicko-symbolického a arbitrárneho princípu v oboch komunikačných sústavách (akusticko-auditívnej a opticko-vizuálnej). K. Kamiš uvažoval o problematike dorozumievania v súvislosti s gramaticko-sémantickou bázou vnútornej štruktúry. Chatová komunikácia sa stala predmetom záujmu T. Ruckého, ktorý upozornil na tendenciu k narúšaniu spisovnosti v týchto dynamicky sa rozvíjajúcich písaných komunikátoch. M. Ligoš v lingvodidaktickom príspevku načrtnol perspektívne paradigmy komunikačnej a slohovej výchovy v škole.

D. Slančová sa vo svojom referáte zaoberala novšou, v slovenskej lingvistike doteraz málo rozvinutou (resp. nerozvinutou) disciplínou – vývinovou socioštylistikou. I. Očenáš sledoval na príklade neutralizácie konsonantického protikladu difúznosť – nedifúznosť korešpondenciu prvkov fónickej a grafickej sústavy v súčasnej spisovnej slovenčine. A. Rajnohová si v príspevku venovanom kognitívnym aspektom komunikácie položila otázku, čo máme vlastne skúmať, interakciu alebo kognitívnosť? J. Krško na príklade grafitov priblížil aspekty komunikácie v rámci tejto subkultúry (v apelatívnom aj propriálnom pomenovanom pláne). M. M. Nowa-

kowska predstavila knihu mladej poľskej autorky Terezy Mlatowskej a zamerala sa na vulgarizmy v diele.

D. Stolacová skúmala také jazykové prvky používané v reklame, ktoré vyvolávajú falošný dojem vedeckosti komunikátu, ale sú len prázdny formálnym „gestom“, prostriedkom na získanie, de facto oklamanie zákazníka. M. Idzikowska svoju pozornosť upriamila na komunikačné aspekty názvov niektorých poľských časopisov. O súčasnej jazykovej situácii v juhočeskom regióne hovoril Z. Holub. V. Kováčová na vybraných javoch hláskoslovného a morfematického systému načrtla vývinové tendencie sotáckych nárečí.

V sekcii *Jazyk v medziľudskej komunikácii* sa Z. Hladká venovala rodovým diferenciám na základe analýzy súkromnej korešpondencie. Referenti z rôznych stránok poukázali na špecifickosť jednotlivých komunikačných sfér – karatistického prostredia (E. Čulenová), sféry obchodného podnikania (J. Skácel) či reklamno-spotrebiteľskej sféry (L. Zimová). Na teóriu interakčných vzorcov uvedenú referátom J. Skácela nadviazala J. Sobčiková, ktorá predstavila východiská pre postulovanie interakčných vzorcov obchodného vyjednávania. Sedukcia (pokúšanie) ako komunikačno-persuazívny prostriedok sa dostala do centra záujmu v príspevku L. Janovca. L. Urbancová na všeobecnejšom pozadí poukázala na potrebu skúmania jazykovej komunikácie staršej generácie. M. Kaczorová zaujímalo zdramatizovanie výpovedí a jeho súvislosti s estetikou komunikácie. B. Frankowska-Kozak sa zaoberala komunikačnými okolnosťami používania názvov hospodárskych subjektov v poľštine. K. Pankuchová hovorila o perspektíve výučby cudzích jazykov prostredníctvom multimediálnych informačných a telekomunikačných technológií (konkrétne e-learningu). V tejto sekcii zazneli aj referáty týkajúce sa jazykových kontaktov. Všeobecnokontaktologicky – využívajúc termín interlingválna proxemika – túto problematiku predstavil M. Ološtiak. Konkrétokontaktologicky bol zameraný referát P. Jesenskej o anglicizmoch v týždenníku Domino Fórum.

Rokovanie druhého dňa v tejto sekcii otvoril príspevok A. Gálisovej o expresívnosti lexikálnych jednotiek v komunikačnom registri abuzérov psychotropných látok. Po nej nasledovala L. Haasová s klasifikáciou metafor bežne používaných vo vyjadrovaní. Z. Millerová sa zaoberala otázkou, či je možné dosiahnuť v publicistických textoch objektívny postoj. Dospela k záveru, že objektívne informácie v politickom spravodajstve sú skôr ideálom než reálnou skutočnosťou. J. Horálek priblížil expresivitu niektorých neosémantizmov v českej publicistike (na príklade slov ako *harašení*). Na záver sa L. Binar v krátkosti zamýšľal nad miestom obraznosti v komunikácii.

Vari najdynamickejším komunikačným prostredím v súčasnosti je oblasť masovokomunikačných prostriedkov. A preto nie náhodou sa „ostro sledovanými“ stali referáty v sekcii *Jazyková komunikácia v masmediálnej sfére*. Š. Gero si vo svojom príspevku všimol vzťah obrazu a textu v masmediálnej komunikácii z výtvarné-

ho pohľadu. O. Šoltys si položil otázku, ako text a obraz spoluvytvárajú mediálny komunikát a uviedol princípy, ktoré sa podieľajú na tomto spoluvytváraní. J. Daněk zhodnotil mieru objektivity v spravodajstve a ako kritérium pre toto hodnotenie navrhol používať systém kooperačných maxim interpersonálnej komunikácie. J. Rusnák sa vo svojej úvahe o semiotike masmediálneho textu venoval spontánnosti ako performancii. P. Mitter referoval o zložených hybridných substantívach s prvým komponentom *tele-* v súčasnej českej publicistike a upozornil na to, že tieto výrazy bývajú často expresívne. L. Navrátil poukázal na niektoré nenormované javy z oblasti morfológie, ktoré prenikajú do jazykových prejavov spravodajstva Slovenského rozhlasu a Slovenskej televízie.

Frazeológia v masmédiách sa stala témou hneď dvoch príspevkov. J. Malá porovnávala používanie niektorých českých a paralelných nemeckých frazém v publicistických textoch; D. Baláková sa zaoberala rozdielmi vo výskyte somatických frazém v súčasnej novinovej publicistike v dvoch časových úsekoch (október 1999 a marec 2003).

Druhý blok príspevkov masmediálnej sekcie otvoril V. Patráš referátom o všeobecných i kulturologických otázkach komunikácie v elektronickom prostredí. Za základné znaky masovej komunikácie post-obdobia považuje v zhode s D. McQuailom internacionalizáciu, informatizáciu, individualizáciu a nástup post-modernkej kultúry. M. Olšiak skúmal suprasegmentálne javy v rozhlasovej a televíznej reči, pričom upozornil najmä na náznaky zmien v intonácii a umelú spontánnosť v tzv. televíznych „upútavkách“. O sémantike a pragmatike v novinárskej komunikácii hovoril M. Škop. E. Pajewska sa pokúsila o definovanie stratégií jazykového správania v súčasnej odbornej tlači z oblasti finančníctva. I. Jenča sa zas zamýšľal nad dramaturgickými stratégiami, ktoré sa využívajú pri vysielaní bohoslužby ako špecifického druhu rozhlasového komunikátu.

Príspevky v sekcii *Jazyk a jazyková komunikácia v interlingválnych súvislostiach* potvrdili opodstatnenosť, ba nevyhnutnosť komunikačného prístupu vo výskume jazykových kontaktov v najširšom zmysle slova. J. Hoffmannová a O. Müllerová v dvojreferáte *Čeština a slovenština v rodinném idiolektu* poukázali na konkrétne príklady striedania kódov a interferencie v diglosívnej komunikácii zmiešaných česko-slovenských manželských párov. S. Poklačová hovorila o fonetických, výslovnostných vplyvoch chorvátčiny na slovinské dialekty niektorých obcí na pomedzí týchto dvoch jazykových oblastí. Problematikou postavenia slovenského jazyka v Békešskej Čabe sa zaoberali dva príspevky. Kým A. Hornoková-Uhrinová prezentovala výsledky dotazníkového výskumu používania slovenského jazyka v súkromnej sfére i v spoločenskom živote všeobecne, A. J. Tóth sa zamerl na používanie slovenčiny v evanjelických bohoslužbách. M. Pančíková porovnávala používanie kompozít v poľskej a slovenskej tlači. M. Daňová upozornila na odlišnosť v chápaní prísudku v nemčine a slovenčine, pričom sa domnieva, že dôvodom

je nielen odlišný charakter jazyka, ale aj odlišné slovenské a nemecké lingvistické tradície. A. Huťková hovorila o potrebe zachovania komunikačnej ekvivalencie pri translácii (preklade a tlmočení). Problematikou stretávania a interakcie dvoch jazykových obrazov sveta v bilingválnom prostredí dolnozemsých Slovákov v Maďarsku sa zaoberala M. Žiláková. V spoločnom referáte J. Ignatowicz-Skowrońskiej a P. Odaloša sa do centra pozornosti dostalo porovnanie motivácie bežných toponým v Poľsku a na Slovensku. A. Belchnerowska sa sústredila na sémantickú motiváciu pomorských geografických názvov. A. Říhová prezentovala výsledky výskumu výslovnosti novej francúzskej výpožičky *croissant* a spôsoby jej začlenenia do českého jazykového systému. J. Pekarovičová v referáte *Od dorozumenia k porozumeniu* prezentovala výsledky ankety v letnej škole SAS, zameranej na zdokonaľovanie interkultúrnych kompetencií pri osvojení si slovenčiny ako cudzieho jazyka. H. Kubišová sa dotkla onomasticko-translatologickej a historickej problematiky v referáte o preklade oným v Anonymovej kronike a D. Lančarič sa sústredil na problematiku ekvivalentizácie v dvojjazyčnej lexikografii, využívajúc niekoľko príkladov z odbornej terminológie.

Záver rokovania patril dvom sumarizujúcim pohľadom na končiace sa podujatie. V. Patráš, jeden z hlavných organizátorov, konferenciu zhodnotil vo všeobecnej rovine, poďakoval sa celému organizačnému výboru a v pohľade do budúcnosti prisľúbil „odvysielat“ šiesty diel „seriálu“ vyrábaného v banskobystrických „komunikačných ateliéroch“ v roku 2006. Hodnotenie z odborného hľadiska pripravil J. Kořenský, jeden z pamätníkov všetkých piatich komunikačných „sessions“. Vyzdvihol skutočnosť, že na jednej strane v referátoch zazneli „módne“, aktuálne témy, na druhej strane sa však nezabudlo ani na témy klasické (napr. z oblasti dialektológie), v ktorých sa vzácnym spôsobom dokázal sklbiť rešpekt pred klasickou štrukturalistickou jazykovedou s inováciou v podobe komunikačného prístupu. Zároveň skonštatoval, že výmena jazykovedných poznatkov plnohodnotne prebehla na všetkých troch základných komunikačných úrovniach konferenčnej interakcie – referátovej, diskusnej i kuloárovej.

Autori tejto správy na záver vysoko oceňujú aj fakt, že organizátori vypracovali minuciózne pokyny pre autorov príspevkov, dodržaním ktorých by sa mal vytvoriť prvý predpoklad čo najrýchlejšieho editorského spracovania a následného vydania konferenčného zborníka. Po minulé roky to tak bolo, a preto veríme, že Banskobystričanom sa to podarí aj tentoraz.

Lucia Gianitsová – Martin Ološtiak – Patrik Mitter

KRONIKA

Pred 100 rokmi zomrel Martin Hattala

Martin Hattala, neprehliadnuteľná postava profesorského zboru Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe druhej polovice 19. storočia, u nás známy predovšetkým ako významný kodifikátor spisovnej slovenčiny, zomrel 11. decembra 1903 v Prahe. Je teda ten pravý čas, aby sme si pripomenuli tohto vášnivého a ťažko zmieriteľného diskutéra, možno i kontroverzného, ale predsa len prominentného slovenského jazykovedca, ktorý väčšiu časť svojich štúdií absolvoval v Prahe a potom i väčšiu časť svojho profesionálneho života prežil v českých službách. Ako vieme z českých a slovenských dejín, nebol s takýmto osudom jediný.

Pripomeňme, že Martin Hattala (otcovským menom Hatala) sa narodil 4. novembra 1821 v Trstenej na Orave, kde vychodil prvé ročníky základnej školy, ale gymnázium ako primus absolvoval na Dolnej zemi. Boli to viaceré gymnáziá v Jászberényi, Félégyháze a v Subotici, kde sa zároveň naučil aj po maďarsky a po srbsky. Jeho filologické nadanie i ambície sa začali naplno črtat' na teologických štúdiách v Bratislave, Trnave i vo Viedni (v Pázmaneu), kde sa venoval nielen teológii, ale aj slavistike, osobitne slovenčine a češtine, a ďalším jazykom: gréčtine, francúzštine a nemčine, študujúc najmä J. Grimma, F. A. Potta, F. Dieza a iných. Po štúdiách pôsobil prechodne najprv ako kaplán v Bzovíku a Hodruši, neskôr ako stredoškolský profesor v Bratislave. Od roku 1854 na odporúčanie samého Pavla Jozefa Šafárika, ktorého presvedčil najmä Hattalov porovnávací habilitačný rukopis „Zvukosloví“, pokračoval v štúdiu jazykovedy (slovanskej filológie) v Prahe, kde sa aj (za účasti A. Schleichera a V. Hanku) habilitoval a (po náhlej smrti F. L. Čelakovského) pôsobil až do roku 1891 ako profesor slavistiky.

Uvádza sa vcelku oprávnene, že v zmysľaní M. Hattalu sa výraznejšie prejavilo povedomie slovanskosti než slovenskosti. Patril do skupiny okolo Andreja Radlinského, ktorý neskoršie sám vypracoval zásady staroslovenčiny, čo vlastne bola v podstate čeština iba s minimálnymi slovakizujúcimi či slavizujúcimi zásahmi. M. Hattala však zažiaril už ako dvadsaťsedemročný. Dôležité preňho, a ako sa ukázalo, aj pre kodifikačnú tvár slovenčiny bolo, že sa 10. augusta 1847 zúčastnil (zapišuc sa vtedy do prezenčnej listiny ako „jeden Pázmanita“) na sednici Tatrína v Čachticiach. Tam sa „jazykozpytný výbor“ uzniesol, že je potrebné posúdiť výhrady k Štúrovej slovenčine najmä zo strany M. M. Hodžu, čo vzápätí urobil práve Martin Hattala, keď pod krycím menom Martin z pod Babejho (!) uverejnil v Orle Tatránskom (1848) rozsiahly posudok Hodžovho diela Epigenes slovenicus. Hoci niektorým

sugestívnym výkladom tohto do veľkej miery amatérskeho diela M. Hattala podľahol, najväčšie Hodžove fantazmagórie predsa len odmietol. O dva roky neskôr publikoval knižné dielo *Grammatica linguae slovenicae collatae cum proxime cognata bohémica* (Gramatika slovenského jazyka v porovnaní s najbližšie príbuzným jazykom českým, 1850), kde ešte podrobnejšie vyložil odchýlky svojho systému od Štúrovej slovenčiny, ale aj od češtiny, staroslovenčiny a bernolákovčiny. Po dohode o jednotnej podobe spisovnej slovenčiny na stretnutí štúrovcov a bernolákovcov v októbri 1851 v Bratislave, ktoré sa hodnotí ako prvé zasadnutie pravopisnej komisie, sa Hattalova gramatika, vydaná anonymne začiatkom roku 1852 pod názvom *Krátka mluvnica slovenská*, stala prvou oficiálne potvrdenou príručkou tzv. opravenej spisovnej slovenčiny v zmysle tzv. hodžovsko-hattalovskej reformy. Ako je známe, nahrádza sa v nej Štúrov fonetický pravopis historickým, aký mala zo slovanských jazykov čeština, poľština i ruština, aby sa zmiernila istá exkluzivita pravopisnej stránky spisovnej slovenčiny v rámci západoslovanských jazykov, najmä však vo vzťahu k češtine. Podľa M. Hattalu Ľ. Štúr ani nedokázal, že práve to slovenské nárečie či nárečový útvar, ktorý povýšil na spisovný jazyk, je slovenčina „najopravdivejšia, najzavaruwanejšia a najčistejšia“. Štúrovčina je síce opodstatnená, tvrdil Hattala, ale niektoré prvky si vyžadujú úpravu: zaviesť tvary *dal* namiesto *dau*, *dobré*, *dobrého* namiesto *dobruo*, *dobrieho*, *l*, *ä* a pod. Dlhé *é* Hattala podľa vlastných slov zaviedol kvôli bernolákovcom, *ä* a *y* však zdôvodňuje historicky.

V Prahe sa habilitoval spisom *Zvukosloví jazyka staro- i novo-českého a slovenského* (1854), kde svoje „zvukoslovie“ (hláskoslovie) rozpracoval značne široko na pozadí aj ďalších slovanských a vôbec indoeurópskych jazykov. Spoluhlásky prirovnáva ku kostiam a svalom tela a samohlásky ku krvi v duchu J. Grimma. V r. 1855 vydal *Skladbu jazyka českého*, ktorá sa však nestrela s veľkým porozumením. Kritizoval ju opakovane predovšetkým K. J. Erben (i pod pseudonymom Franta Šumavský), ale aj viacerí ďalší, ktorí mu okrem iného vyčítali slovakizovanie. Aj on totiž, podobne ako J. Kollár, „obohacoval“ češtinu o slovenské prvky, aby bola pre Slovákov prijateľnejšia. M. Hattala hneď nato vydal polemický spis s názvom *Obrana skladby prof. Martina Hattalu proti pánu J. Frantovi Šumavskému a proti jakémusi pánu N., sepsaná jim samým* (1855), kde sa so svojimi odporcami vyrovnáva už dosť nevyberane. Ale aj tu nájdeme veľmi progresívne pasáže, v ktorých upozorňoval, že jazykoveda sa aj v skladbe musí opierať o živú reč a že sa nemožno uspokojiť iba so správnymi tvarmi a hláskami, lebo duchom jazyka je skladba. Slovenčinu a češtinu najsústavnejšie porovnával v knihe *Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského* (1857), do ktorej zahrnul svoje „zvukoslovie“ i skladbu, ďalej však aj slovtvorbu i skloňovanie cudzích slov. Najoriginálnejšia je tu náuka o vete a vetných členoch, založená na názore, že syntaktické pravidlá musia byť doložené dokladmi zo súčasnej národnej spisby. Neskôr pripravil aj dvojdielnu *Mluvnicu*

jazyka slovenského (1864, 1865), ktorej druhý zväzok venoval skladbe. Na túto „mluvnicu“ potom nadväzovali ďalší autori slovenských gramatík (J. Viktorin, F. Mráz, J. Damborský a i.).

Zo slavistických prác je významné jeho dielo o kombinatorike spoluhláskových skupín v slovanských jazykoch, ktoré vyšlo najprv po latinsky, potom po nemecky, ale aj po chorvátsky a napokon i po česky pod názvom *Počátečné skupiny souhlásek československých* (1870). Ďalej sa venoval cyrilike („cyrillčine“), baltistike, bulharistike i albanistike, zúčastňoval sa na vydávaní staročeských pamiatok a pod. Veľmi dôležité boli aj Hattalove učebnice pre české a slovenské školy. V spore o pravosti falzifikovaného Rukopisu královédvorského a Rukopisu zelenohorského stál na strane obhajcov ich pravosti.

Ako kritik a polemik sa prejavil naplno v diele *Brus jazyka českého. Příspěvek k dějinám osvěty vůbec a slovanské zvláště* (1877). Je to dielo v značnej miere teoretické, ale podľa očakávania aj polemicky zahrotené, na ktoré sa dá pozerat' aj ako na istú syntézu jeho polemík. Objavujú sa tu už viaceré poučenia proti germanizmom, ktoré neskôr presadzovali naši puristi, no tí na Hattalu zrejme predovšetkým z konjunkturálnych dôvodov neodkazovali. Jeho stanovisko k spisovnej češtine bolo pritom miernejšie ako u iných puristov, hoci aj on hovoril o úpadku jazyka. Azda priveľa dôvery vkladal do ľudových nárečí, do čistoty ľudového jazyka a do iných slovanských jazykov. No tvrdil, že brusič musí pozorovať a dôkladne analyzovať najmä súčasný jazyk. Nemal by zasahovať do jazyka podľa svojich predstáv o jeho správnosti, ale mal by sa rozhodovať podľa úzu, pričom ani prijímanie cudzích slov nie je na škodu jazyka či jeho systému – preberanie slov a výrazov je pri nevyhnutných kontaktoch jazykov prirodzené. Týmto chápaním sa dostal celkom blízko k modernej teórii jazykovej kultúry.

Riadnym profesorom na Karlovej univerzite (profesorom porovnávacej slovanskej jazykovedy a českej skladby) sa na základe dovtedy publikovaných prác stal v r. 1861 a pôsobil tam až do roku 1891. Uznáním jeho mnohostrannej práce bolo, že sa stal aj členom Kráľovskej spoločnosti náuk, členom Rímskej akadémie a dopisujúcim členom Záhrebskej univerzity. No je zároveň zrejmé, že s pražským prostredím nedokázal zrást' a ani ono ho nedokázalo úplne prijať. Dôvodom mohla byť skutočnosť, že toto prostredie ho vnímalo ako cudzinca, ktorý neoprávnene obsadil katedru po Čelakovskom, ale aj jeho osobná popudlivosť, ktorou bol všeobecne známy, čo zasa mohlo vyplývať aj z jeho chatrného zdravotného stavu (tuberkulóza pľúc). Mnohí českí profesori mali však kritické výhrady nielen k forme jeho polemík, ale i voči samotnému Hattalovmu dielu a hodnotili ho či už za jeho života (V. Flajšhans, J. Vlček) alebo v nekrológoch za ním (J. Gebauer, J. Jakubec) s úplným dešpektom. Hoci M. Hattala pôsobil v Prahe vyše 37 rokov ako profesor na univerzite, nevedeli si pri hodnotení jeho diela spomenúť na nijaký pozoruhodnejší príspevok k

rozvoju českej vedy a kultúry. Iba veľmi okrajovo ho spomína napokon aj K. Horálek v *Úvode do studia slovanských jazyků* (1962). Ale medzi najvyššie authority ho neprijalo vlastne ani Slovensko. Známeho Vlčkovho tvrdenia, že „Hattalova latinsky písaná a r. 1850 vydaná gramatika slovenčiny má povahu čisto prirovnávajúcu a jej cieľ je slúžiť za most nazad k češtine“ sa chytil S. Czambel a aj v jeho spise *Slováci a ich reč* sa nájdu tvrdenia, že M. Hattala mal vedľajší úmysel pomocou svojej „kumštovej“ reči pripojiť Slovákov k Čechom, ba že aj celá jeho slovenčina je vlastne česká. Sú to však výroky príliš kategorické, Czamblova optika je priostrá, jej ohnisko je v čistej stredoslovenčine. Ale napokon M. Hattala tieto obvinenia do istej miery potvrdzoval aj sám, priznávajúc, že aj svoju po latinsky písanú gramatiku tzv. opravenej slovenčiny (*Grammatica linguae slovenicae*, 1850) pripravoval len pre prípad, že sa „nepodarí obnoviť literárne spojenie s Čechmi“ (s. XIII), a neskôr aj v práci *Počáteční skupiny souhlásek* prezradil, že jeho zámerom nebolo bojovať proti jednote s Čechmi, ale pracovať pre ňu.

Vráťme sa nakoniec ešte k spomínanej povahovej čрте Martina Hattalu. Bol to bezpochyby rodený polemik. Ale najmä od istého času (povedzme, od vymenovania za profesora) polemizoval hlava-nehlava, veľmi ľahko vstupoval do sporov a vedec-kých polemík, ba často neplodných až nedôstojných škriepok – s kýmkoľvek a o čomkoľvek. Mnohé z jeho názorov mali nepochybne ozdravujúci a zvedečťujúci účinok na vývin jazykovedného myslenia v Čechách. Ak napríklad odmietal akceptovať celé „básnické filologizovanie“ J. Kollára, či uznať „doklady“ k „památkám reči české z doby římské“ A. V. Šemberu a vôbec celú vtedajšiu českú „vlasteneckú“ filológiu, mal na to dobré dôvody. Oprávnenne spochybňoval aj Schleicherovo biologizovanie v jazykovede tvrdiac, že metodológia prírodných vied sotva môže mať v jazykovednom výskume všeobecnejšiu platnosť a že tak jeho teória rodokmeňa príbuzných jazykov (*Stammbaumtheorie*), ako aj jeho bájka v indoeurópcine *Avis akvasas pa*, sú postavené na vode. Ale na druhej strane napríklad tvrdošijné lipnutie na Hankových falzifikátoch, ktoré hájil s neuveriteľnou urputnosťou a neoblomnosťou (až arogantnosťou napr. voči J. Gebauerovi a T. G. Masarykovi), ho sotva ctilo. Zo zahraničných autorov veľmi prudko diskutoval aj s F. Miklošičom, A. Schleicherom, V. Jagičom, F. Boppom, A. F. Pottom, A. Leskienom a inými, pre ktorých – aj keď jeho výklady pre nich zväčša neboli prijateľné – bol vážnym partnerom a oponentom v odbornej dišpute. V každom prípade tieto veľké mená vtedajšej jazykovedy sa v dlhých polemikách vysporadúvali s Hattalovými slavistickými výkladmi. Symptomatický je príklad A. Leskiena, ktorý v 60-stranovej polemike v knihe *Zur neuesten Geschichte der slawischen Forschung* preberá a vyvracia postupne argumenty M. Hattalu, vyslovuje však aj počudovanie nad jeho útokmi na konkrétne osoby (najmä na A. Schleichera).

O M. Hattalovi v každom prípade zároveň platí, že bol zakladateľom konfrontačnej jazykovedy u nás, aj keď s ňou polemizovali L. Štúr i S. Czambel. Zaradil slovenčinu do vtedajšieho medzinárodného slavistického a konfrontačného diskurzu. Vypracoval vlastne celú porovnávaciu česko-slovenskú gramatiku. Mal dobrú slavistickú prípravu, hoci bola v niektorých oblastiach zameraná možno viac prakticky než teoreticky. Zdôraznime ešte jeho moderné vyznávanie dôležitosti synchronného pohľadu pri normalizačnej práci. Aj A. Bernoláka a jeho kodifikáciu odsudzoval najmä preto, že podľa neho nepodáva slovenčinu tak, „jak je opravdu v obyčeji“, ale „jak by dle jeho nezřízené chuti vypadati mala“. Vidí uňho dokonca „více opovázlivosti nežli rozumu“, lebo ten spôsob reči, o ktorý sa opiera, „na Slovensku posud není“. A napokon svoju prácu *Počáteční skupiny souhlásek československých* založil, ako sa všeobecne uznáva, na prísne synchronnom a exaktne systematickom pohľade na jazyk.

V syntaxi predbehol určite svojich súčasníkov – aj tých, čo s ním polemizovali a odmietali jeho dielo v jednotlivostiach. Azda by sa naň mohlo viac nadväzovať. Jeho zásluhy by nemalo znižovať ani to, že sa dost dôrazne nedištancoval od romantických predstáv, že slovenčina je matkou všetkých slovanských jazykov a že čeština je jej „dobrou dcérou“. Napokon v čase ohrozenia jazyka či národa sú aj mýty užitočné. Vcelku môžeme jeho činnosť hodnotiť ako záslužnú najmä v tom, že pomohol ustáliť situáciu na Slovensku, keď sa bolo treba dohodnúť na spoločnom spisovnom jazyku. Napokon vlastne on (presnejšie jeho kodifikačné dielo) definitívne spojil „tradicionalistov“, „berňolákistov“ i štúrovcov. Zohral teda významnú úlohu pri konsolidácii pomerov v oblasti spisovnej slovenčiny. Priklonil sa k slovenčine, aj keď spočiatku to uňho nebolo nijako jednoznačné.

Bibliografický súpis prác Martina Hattalu zostavil a v zborníku *Martin Hattala 1821 – 1903* z r. 1971 uverejnil jeho dôkladný znalec E. Jóna. Niektoré ďalšie položky Hattalovej publikačnej činnosti možno doplniť z publikácie *Česko-slovenské práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od roku 1760. Biograficko-bibliografický slovník* (Praha 1972).

Slavomír Ondrejovič

Zemřel profesor Jan Chloupek

První léta třetího tisíciletí přinesla české jazykovědné bohemistice řadu těžkých osobních ztrát. Po pražských bohemistech Miloši Dokulilovi, Karlu Hausenblasovi a Alexandru Stichovi zemřel 7. 10. 2003 ve věku pětasedmdesáti let profesor MU v Brně Jan Chloupek, činný ještě po svém penzionování na univerzitě v Ostravě. Ab-

solvoval na brněnské filozofické fakultě angličtinu a češtinu mj. u J. Vachka, A. Kellnera, F. Trávníčka a V. Machka. Po ročním působení na gymnáziu v Uherském Brodě přešel r. 1952 do brněnské pobočky ÚJČ ČSAV jako vědecký pracovník pověřovaný zároveň externími přednáškami a cvičeními na filozofické fakultě; v r. 1969 na ni přešel jako docent. Habilitoval se již r. 1962 pro obor české dialektologie, 1980 byl jmenován profesorem českého jazyka, když souběžně získával vědecké tituly a hodnosti PhDr. (1953), CSc. (1958) a DrSc. (1987). V roce 1965/66 byl hostujícím docentem a lektorem na univerzitě v Erlangen, v r. 1993 následoval jeho semestrální studijní pobyt na pracovišti Deutscher Sprachatlas v Marburgu. Na filozofické fakultě v Brně byl od r. 1972 proděkanem, v letech 1980 – 1989 děkanem. Po léta byl členem redakční rady Naší řeči.

Vědecky pracoval Chloupek na poli současného českého jazyka, zprvu zejména lidových nářečí, postupně stále více jazyka spisovného a jeho stylistiky a teorie národního jazyka a jeho stratifikace. Jako dialektolog se podílel na přípravách *Českého jazykového atlasu*, publikoval však i množství samostatných dialektologických studií deskriptivních i lingvisticky teoretických a programových, zejména na úseku syntaxe. Výsledky svého bádání v oboru dialektologie shrnul Chloupek posléze v monografii *Aspekty dialektu* (1971). Trvale jej přitahovaly otázky „mluvenosti“, aktuální realizace mluvních aktů apod., a to posléze i mimo rámec lokálně nářeční. K těmto svým pracovním východiskům nářečním se vrátil ještě po letech účasti na týmové publikaci *Mluvená čeština na Moravě* (1997).

Mnoho pozornosti věnoval Chloupek problémům kultury a správnosti spisovného jazyka; výběr z řady článků a jazykových okének shrnul do publikace *Pověry o češtině* (1968). Otázky spisovné normy řešil též teoreticky. Vedle dílčích sond uložil poznatky z této problematiky do knihy *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti* (1968). Neutuchající byl Chloupekův zájem o styl a stylové hodnocení českých projevů psaných i mluvených. Sestavil a vedl redakčně autorský kolektiv, který r. 1991 vydal *Stylistiku češtiny*, daleko překračující cíle stylisticky návodné a pojímající stylistiku jako disciplínu teoretickou. Účastnil se autorsky i dalších, po změně už koncipovaných verzí tohoto díla v redakci M. Čechové s názvy *Stylistika současné češtiny* (1997) a *Současná česká stylistika* ((2003). Podobně orientována byla též Chloupkova účast na kolektivním díle *Tváře češtiny* (2000).

Jak v jeho vědecké tvorbě sílil postupně aspekt obecně lingvistický a jazykovědně teoretický, dokládá jeho podíl na sbornících *Reader in Czech Sociolinguistics* (1986) a *Studies in Functional Stylistics* (1988). Formulační perlou v Chloupkově odborné tvorbě je *Knížka o češtině* (1974), soubor esejů eisnerovského typu, jimiž se jejich autor představil jako zaujatý milovník i svrchovaný znalec českého jazyka.

Dlouhodobě spolupracoval prof. Chloupek se slovenskými jazykovědnými pracovišti a udržoval kolegiální a přímo i přátelské styky se slovenskými kolegy v oboru slovakistiky a obecné lingvistiky. Ochotně a pohotově zpracovával posudky doktorských a habilitačních prací slovenských jazykovědců a podílel se tak aktivně a s porozuměním na kvalifikačním růstu slovenského vědeckého dorostu.

Profesor Chloupek se zapsal do dějin jazykovědné bohemistiky a lingvistiky vůbec nejen jako badatel a autor vědeckých prací, nýbrž i jako vysokoškolský učitel, jehož přednášky a semináře formovaly odborné bohemistické vzdělání a postoje stovek středoškolských profesorů, redaktorů a jazykových korektorů, slovesných umělců i vědeckých pracovníků. Svou schopností zajímavého a lidsky zaujatého výkladu dokázal zaujmout a získat pro obor mnoho svých studentů. Není divu. Jan Chloupek vynikal neobyčejným osobním kouzlem, v každé společnosti se stával, dokud mu zdraví sloužilo, mimoděk jejím středem, uchvacoval jako duchaplný vypravěč svou formulační pohotovostí, smyslem pro humor a absurditu a laskavě chápavou člověčinou. Bude chybět naší bohemistice, svým studentům i své rodině a přátelům.

Bibliografie prof. Chloupeka vycházela postupně ve Sborníku prací filozofické fakulty Brněnské univerzity A 36, 1988; A 46, 1998; A 51, 2003.

Radoslav Večerka

Využili sme ponuku profesora Radoslava Večerku a uverejňujeme jeho spomienku na profesora Jana Chloupeka. Nezabudnuteľný Jan Chloupek bol a doteraz je často citovaným a obľúbeným autorom aj na Slovensku. Radi sme ho pozývali i na naše akcie (konferencie, obhajoby) aj preto, lebo sme vedeli, že vždy nám má čo povedať svojim humorným a duchaplným spôsobom. Osobitne bola u nás populárna jeho Knížka o češtině, v ktorej ukázal, že o jazyku sa dá hovoriť aj po takom dlhom časovom odstupe od Pavla Eisnera vtipne a nadľahčene a zároveň fundovane. Jeho dielo Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti zasa najviac zarezonovalo v oblasti našej teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry. Zo sféry štylistiky je pamätná jeho štúdia Publicistický styl jako pole jazykového vývoje (In: Československé přednášky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů v Záhřebu. Praha 1978), v ktorej azda po prvýkrát definoval pojem publicistického štýlu. Jeho odchod je stratou aj pre slovenskú lingvistiku.

Redakcia

Ján Doruľa sedemdesiatročný

31. augusta 2003 oslávil prof. PhDr. Ján Doruľa, DrSc., riaditeľ Slavistického kabinetu Slovenskej akadémie vied, svoje sedemdesiate narodeniny. Bývalý dlhoročný pracovník Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a v rokoch 1991 – 1995 jeho riaditeľ sa rozhodol založiť akademickú bázu slavistického výskumu na Slovensku. Už predtým, roku 1990, sa stal predsedom Slovenského komitétu slavistov, členom a viceprezidentom Medzinárodného komitétu slavistov. Vďaka veľkému pracovnému nasadeniu, húževnatosti a úsiliu, ako aj mimoriadnym manažérskym schopnostiam sa mu so spolupracovníkmi podarilo zorganizovať a uskutočniť v Bratislave v prvom roku samostatnej Slovenskej republiky (1993) úspešný 11. medzinárodný kongres slavistov, prvý na Slovensku. Od neho bol iba krôčik k založeniu akademického slavistického pracoviska ako výskumného a koordinačného centra moderného slavistického výskumu, ktorým je od 1. júna 1995 Slavistický kabinet SAV pod vedením J. Doruľu. Slavistický kabinet vznikol vlastne v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra vyčlenením niekoľkých vybraných miestností a vybraním niekoľkých spolupracovníkov z ústavu. Zakrátko sa kolektív rozrástol o ďalších pracovníkov. Svoj program a koncepciu slavistického výskumu na Slovensku predložil J. Doruľa odbornej verejnosti ešte v roku 1989 v časopise *Slavica Slovaca*. Slovenská slavistika má podľa neho vychádzať zo slavisticky orientovaného komplexného a interdisciplinárneho výskumu slovenského jazyka, ako aj zo slovensko-slovanských a slovensko-neslovanských jazykových a kultúrnych vzťahov a súvislostí.

Svoju vedeckú dráhu začínal jubilant ako pedagóg v Prahe, potom prešiel do vtedajšieho Ústavu slovenského jazyka SAV, kde sa za takmer štyri desaťročia vyformoval na vedeckú osobnosť, známu doma i za hranicami. Venoval sa cieľavedome dejinám slovenského jazyka, najmä vývinu slovnej zásoby slovenčiny. Zúčastňoval sa a zúčastňuje sa aj na vysokoškolskej výchove budúcich generácií slovakistov a slavistov.

Po knižných monografiách *Slováci v dejinách jazykových vzťahov* (1977) a *Tri kapitoly zo života slov* (1993) jubilant naplno rozvinul svoju vedeckú osobnostnú silu a manažérske schopnosti. Svedčia o tom zorganizované vedecké podujatia a vydané zborníky referátov z nich, ako sú publikácie *O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov* (1997), *Obdobie protireformácie v dejinách slovenskej kultúry z hľadiska stredoeurópskeho kontextu (z príležitosti 300. výročia úmrtia Tobiáša Masníka)* (1998), *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodenia po súčasnosť* (2000) a *Slovenská, latinská a cirkevno-slovenská náboženská tvorba 15. – 19. storočia* (2002).

Skutočným vrcholom doterajšej činnosti slavistického kabinetu je vydanie prvého slovenského rukopisného prekladu celej Biblie, tzv. Kamaldulskej Biblie z rokov

1756 – 1757, ktorý je už štyri desaťročia jedným zo základných prameňov Historického slovníka slovenského jazyka. Vyšla v medzinárodnej edícii *Biblia Slavica* v Nemecku (*Slovakische Bibel der Kamaldulenser*. Band I – II. *Biblia Slavica*. Ed. Hans Rothe und Friedrich Scholz unter Mitwirkung von Ján Doruľa. Paderborn – München – Wien – Zürich: Ferdinand Schöningh 2002. 920 + 1063 s.). Presná transliterácia uverejnená spolu s faximile rukopisu celého prekladu umožňujú aj spoľahlivú interpretáciu textu. Kamaldulská Biblia je vynikajúcim dokladom o kultúrnej, kultivovanej podobe slovenčiny, predovšetkým jej západoslovenského variantu. Podobné vydanie Kamaldulského latinsko-slovenského slovníka z roku 1763, ktorý tiež vznikol v kamaldulskom kláštore v Lechnici a ktorý sa pripravuje na vydanie pod vedením J. Doruľa, bude ďalším pilierom poznania slovenčiny predpisovného obdobia. Treba tu pripomenúť, že J. Doruľa ako odborný a potom vedecký pracovník Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra v prvých desaťročiach svojou prácou významne prispieval pri príprave *Historického slovníka slovenského jazyka*, ktorý vychádza od r. 1991 ako výsledok výskumnej úlohy ústavu.

Prof. J. Doruľa sa nevyhýbal ani jazykovopolitickým otázkam. Od roku 1996 je členom Ústrednej jazykovej rady, poradného orgánu ministra kultúry v oblasti štátneho jazyka. Od roku 1995 je aj predsedom jazykového odboru Matice slovenskej a od roku 2001 členom výboru Matice slovenskej. V marci 2003 Nadácia Matice slovenskej ocenila celoživotné dielo prof. J. Doruľa Cenou Štefana Moyzesa za rok 2002 za vedeckovýskumnú, publikačnú, pedagogickú a popularizačnú prácu, prispievajúcu k zveľaďovaniu slovenského spisovného jazyka a slovenského národného a štátneho života. V septembri 2003 udelilo Predsedníctvo Slovenskej akadémie vied pri príležitosti životného jubilea J. Doruľovi Medailu SAV za podporu vedy.

Profesorovi PhDr. Jánovi Doruľovi, DrSc., treba zaželať, aby sa mu aj naďalej úspešne darilo stavať piliere poznania a výskumu slovenského jazyka v slovanskom kontexte. Nie je rozhodujúce, či sa tieto piliere stavajú iba v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra alebo aj v Slavistickom kabinete. Len nech ich čím skôr stojí čo najviac!

Želáme mu do budúcich rokov dobré zdravie a pohodu, aby mohol úspešne realizovať aj ďalšie svoje vedecké plány a projekty.

Milan Majtán

ROZLIČNOSTI

Nové pomenovanie Čechoameričan? – Medzi vlastnými menami osôb, ktoré sa objavili v našej v poslednej dekáde minulého storočia, osobitnú skupinu predstavujú zložené pomenovania lexike označujúce obyvateľov štátov podľa etnickej či etnicko-kultúrnej príslušnosti. Vznik týchto pomenovaní, resp. oživenie už jestvujúcich, ale z určitých dôvodov „zabudnutých“ či zatlačených do úzadia, bol podnietený záujmom o problematiku malých národov, národnostných menšín a etnických skupín.

Medzi takéto pomenovania patria aj zložené vlastné mená s prvou časťou *Afro-* (písali sme o nich v časopise *Kultúra slova* – porov. Duchková, *Kultúra slova*, 36, 2002, s. 181 – 183). Ich hlavným reprezentantom je pomenovanie *Afroameričan*, ktoré sa začalo používať v našej publicistike, ale i prekladovej literatúre namiesto označenia *americký černochoch*, resp. *černochoch*. Pripomíname, že slovo *Afroameričan* nie je vo svojom domovskom jazyku – angličtine – nové, ale v polovici 90. rokov sa stalo v USA oficiálnym názvom pre Američana afrického pôvodu v zmysle požiadaviek tzv. politicky korektnej angličtiny (tzn. jazyka používaného v oficiálnom styku). Pri zavedení pomenovania *Afroameričan* nešlo len o podčiarknutie etnickej príslušnosti jeho nositeľa, ale predovšetkým o úsilie eliminovať neželané možné rasistické podtóny, ktoré sa v súvislosti so slovom *černochoch* (angl. *Negro*) vynárali. Slovo *Afroameričan* už zaznamenáva Veľký slovník cudzích slov od S. Šalinga, M. Ivanovej-Šalingovej a Z. Maníkovej z r. 1997. Krátky slovník slovenského jazyka, ktorý nespracúva vlastné mená, vo 4. vydaní (2003) zachytáva prídavné meno *afroamerický* s výkladom „vzťahujúci sa na Afroameričana“. Dá sa predpokladať, že príznak novosti pri slove *Afroameričan* bude pomaly doznievať.

Analogicky podľa slova *Afroameričan* vznikli novšie pomenovania *Afroslovák* s významom „občan Slovenskej republiky afrického pôvodu“ i *Afročech* na označenie občana Českej republiky afrického pôvodu. V nich je príznak novosti ešte citeľný, a tak ostávajú potenciálnymi neologizmami na lexikografické zachytenie.

V tomto príspevku chceme obrátiť pozornosť na ďalšie zložené vlastné meno, ktoré v súčasnosti môžeme čítať či počuť v slovenských i českých informačných prostriedkoch napr. v takýchto kontextoch: *Hra Čechoameričana Jana Novaka je adaptáciou Dostojevského románu Zločin a trest. – Predsedom poroty pre súťaž hraných filmov Venice 57 je Čechoameričan Miloš Forman. – Významný galerista, Čechoameričan George Novotný je podozrievaný z vydierania riaditeľa televízie Nova. – Z ľudského hľadiska nikdy nezabudnem na pomoc Paula Maryska, Čechoameričana, profesionálneho lyžiara, ktorý bol mojím najlepším priateľom.*

Ide o vlastné meno *Čechoameričan*. Toto pomenovanie na prvý pohľad či počutie pôsobí novo. Náš predpoklad, že ide o jedno z novoutvorených vlastných mien, zdanlivo podopiera fakt, že slovo *Čechoameričan* nezaznamenávajú výkladové slovníky slovenčiny a nenájdeme o ňom nijaký doklad ani v staršej či novšej lexikálnej kartotéke súčasného slovenského jazyka. Slovo *Čechoameričan* sa dostáva do iného svetla, keď nazrieme do českých prameňov. V publikácii *Nová slova v češtině* (Martincová, O. a kol., Praha, Academia 1998) dané pomenovanie nenájdeme, nájdeme tu však pomenovania *Čechokanaďan* a *Čechonizozemec* s výkladom „Kanaďan (Nizozemec) českého pôvodu, spravidla český emigrant usídlený v Kanade (v Nizozemsku)“. Hľadáním v starších publikáciách zistíme, že slovo *Čechoameričan* je zachytené vo výkladových slovníkoch češtiny, a to už v *Příručnom slovníku jazyka českého I* (Praha, Státní nakladatelství 1935 – 1937), ako aj v *Slovníku spisovného jazyka českého I* (Praha, Academia 1989), s výkladom významu „Čech usadený v Amerike“. *Čechoameričan* je teda označenie pre Američana českého pôvodu, obyčajne českého emigranta alebo potomka českých vysťahovalcov v USA.

Zo zisteného vyplýva, že pomenovanie *Čechoameričan* nie je nové, ale v češtine dávno ustálené a lexikograficky spracované slovo, ktoré sa v nedávno minulom období z ideologických dôvodov prestalo používať v oficiálnej komunikácii a naoko upadlo do zabudnutia. Po politicko-spoločenských zmenách a oživení kontaktov s bývalými českými emigrantmi a vysťahovalcami sa oživilo i toto dlho nepoužívané pomenovanie. Jeho revitalizáciu ovplyvnil i rastúci záujem o tému národnej a etnickej identity v medzinárodnom kontexte. Slovo *Čechoameričan* v slovenskom prostredí najmä po odčlenení Slovenska od Česka a jeho uberaní sa po samostatnej ceste má príchuť istej novosti.

Nakoniec sa chceme dotknúť slovotvornej stránky pomenovania *Čechoameričan*. Aj keď sa zdá, že toto zložené vlastné meno vzniklo analogicky ako známe pomenovanie *Čechoslovák*, t. j. spojením prvej časti *Čecho-* (z vlastného mena *Čech* a spájacej morfémy *-o-*), ktorá vyjadruje súvislosť s Čechom, Čechami (Českom) či vlastnosťou český, a vlastného mena (*Američan*), jednako medzi oboma zložkami týchto dvoch pomenovaní je iná významová a motivačná súvislosť. Pomenovanie *Čechoslovák* je motivované pomenovaním spoločného štátu Čechov a Slovákov *Česko-Slovensko*, resp. *Československo* a predstavuje označenie jeho občana predovšetkým z vonkajšieho pohľadu – zo strany zahraničia – bez rozlíšenia jeho národnej príslušnosti. V pomenovaní *Čechoameričan* je zložka *Čecho-* v určujúcom vzťahu k pomenovaniu *Američan* a mohli by sme ho vyjadriť spojením *český Američan*, prípadne *americký Čech*. Tento spôsob sa uplatňuje v slovenčine, kde sa Američan slovenského pôvodu, čiže Slovák žijúci trvalo v USA (vysťahovalec, potomok vysťahovalcov, emigrant alebo nový usadlík), označuje dvojslovným pome-

novaním *americký Slovák*. Známe je aj pomenovanie *Amerikán* označujúce Slováka, ktorý žil dlhší čas v Amerike a potom sa vrátil, ktoré zaznamenáva Slovník slovenského jazyka I (Vydavateľstvo SAV 1959) i Krátky slovník slovenského jazyka (Veda 2003). Slovo *čechoslovák* sa uplatňuje aj ako všeobecné podstatné meno, ktorým sa pomenúva prívrženec československých ideí a novšie, v súvislosti s rozdelením Česko-Slovenska na samostatné štáty, zástanca spoločného štátu. Pomenovanie *Čechoameričan* (zachytili sme ho aj v pravopisnej podobe *čechoameričan* s malým začiatočným písmenom) treba písať s veľkým začiatočným písmenom, podobne ako zložené vlastné mená *Afroameričan*, *Afročech*, *Afroslovák*, *Čechoslovák*, *Čechokanaďan*, *Čechonizozemec*.

Silvia Duchková

OBSAH 68. ROČNÍKA SLOVENSKEJ REČI

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

DOLNÍK,	J.:	Jazykové	sebavedomie
.....			
257			
DVONČ,	L.:	Tvorenie tvarov imperatívu v spisovnej slovenčine	
.....			
65			
KAČALA,	J.:	Nesyntagmatické útvary v syntaxi vety	
.....			
129			
MAJTÁN,	M.:	Adjektívum zázrivý – proprium Zázrivá v slovenčine	
.....			
336			
MIČKOVÁ,	L.:	Súvzťažnosti a odlišnosti medzi slovenským a japonským textom súkromnej korešpondencie	
.....			
271			
OLOŠTIAK,	M.:	Norma, úzus, kódifikácia vo vzťahu k anglickým antroponymám v slovenčine	
.....			
321			
SIČÁKOVÁ,	L.:	Gramatické kategórie hydroným z povodia Slanej	
.....			
5			
ŠVAGROVSKÝ, Š.– ONDREJOVIČ, S.:	Prvé pokusy o slovenskú lekársku a lekárnickú terminológiu. (Pri storočnici od narodenia prof. Júliusa Ledényiho-Ladzianskeho, tvorcu slovenského anatomického názvoslovia)		
.....			
193			
VALENTOVÁ,	I.:	Vera, zvera, viera, verung; verit', zverit'; borgovat'	
.....			
137			
DISKUSIE A ROZHĽADY			
BLANÁR,	V.:	Jazyková prax a lexikálne výpožičky v medzivojnovom období	
.....			

224	DVONČ, L.: O časovaní slovesa <i>kecať</i>
26	KAČALA, J.: Poznámky po diskusii o spisovnom jazyku
296	KRÁL, Á.: Zvuková kultúra slovenčiny
150	KUPCOVÁ, J.: Výpovede s direktívnou komunikatívnou funkciou
16	LALIKOVÁ, T.: Život a dielo Štefana Dubnicaya
78	LIFANOV, K.: K otázke podstaty jazyka východoslovenských publikácií z USA konca 19. – začiatku 20. storočia
340	MAJTÁN, M., Juraj Lesák (1740 – 1803)
285	ONDREJOVIČ, S.: Ešte k diskusii o intonácii slovenskej vety
152	OSADSKÁ, A.: Terminológia banských remesiel v diele Martina Laučeka Zlatá baně
288	SLANČOVÁ, D.: Východiská interaktívnej štylistiky. (Od eklektizmu k integrácii)
207	

SPRÁVY A RECENZIE

Aktuálne otázky súčasnej syntaxe. N. Janočková – M. Hovančík

98	Český	jazykový	atlas.	4.	zv.	P.	Žigo
154	Čeština	ako	cudzí	jazyk.	S.	Ondrejovič	
305	Človek	v	priestoroch	jazyka.	J.	Findra	
108	XII.	kolokvium	mladých	jazykovedcov.	T. Bánik	– M. Olšiak	
103	Etymologické	symposion	Brno	2002.	L.	Králik	
30	IMRICHOVÁ, M.:	Logonymá	v	systeme	slovenčiny.	P. Žigo	
106	KAČALA, J. – KRAJČOVIČ, R.:	Náčrt	dejín	spisovnej	slovenčiny.	P. Žigo	
42	Katedra slovenského jazyka na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského – slovakistické pracovisko s pedagogickým a vedeckovýskumným rozmerom.	G. Múcsková					
90	Konferencia	poľských	slovakistov.	J.	Pekarovičová		
299	KRAJČOVIČ, R. – ŽIGO, P.:	Dejiny	spisovnej	slovenčiny.	M. Dudok		
157	LALIKOVÁ, T. – MAJTÁN, M.:	Pramene	k dejinám	slovenčiny.	2. L. Dvonč		
160							

MISTRÍK,	Jozef:	Lingvistický	slovník.	I.	Ripka
.....					
38					
Monografia o hydronymii povodia Turca (KRŠKO, J.: Hydronymia povodia Turca). M. Majtán.					
.....					
229					
15.	slovenská	onomastická	konferencia.	E.	Žigová
.....					
87					
Piata banskobystrická konferencia o komunikácii. L. Gianitsová – M. Ološtiak – P. Mitter					
.....					
361					
ROCCHI, L.: Hungarian Loanwords in the Slovak Language. II (L–R). E. Králik					
.....					
230					
Slovenčina na začiatku 21. storočia. M. Sedláková					
.....					
358					
Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za rok 2002. M. Považaj					
.....					
353					
Studia academica slovaca. 30. J. Bosák					
.....					
34					
ŠKOVIERA, D. – PANCZOVÁ, H.: Mathemata Graeca. Základy biblickej gréčtiny. Š. Švagrovský					
.....					
302					
Text a kontext v náboženskej komunikácii. A. Osadská					
.....					
46					
VRAGAŠ, Š.: V službe Ducha. J. Horecký					
.....					
44					

KRONIKA

Alfonz Zauner sa narodil pred 100 rokmi. S. Ondrejovič

58

Dielo Ladislava Dvonča uzavreté. S. Ondrejovič

311

Gejza Horák už nežije. S. Ondrejovič

307

Ján Doruľa sedemdesiatročný. M. Majtán

372

Jubileum Kataríny Balážikovej. L. Navrátil

60

Jubileum Márie Ivanovej-Šalingovej. L. Dvonč

120

K nedožitej osemdesiatke Richarda Schneka. A. Habovštiak

124

K nedožítym sedemdesiatinám profesora Jána Matejčíka. J. Krško

252

Na päťdesiatku Dany Slančovej. J. Horecký

243

Na sedemdesiatku doc. Jarmily Bartákovvej, rod. Pikorovej. J. Horecký

162

Odišiel Alexandr Stich. S. Ondrejovič

117

Pol storočia slovenskej onomastiky. M. Majtán

51

126

ROZLIČNOSTI

Čečensko	–	Čečenec	i	Čečen.	J.	Jacko
.....						
.....						
127						
Fonický	či	fónický?		S.		Ondrejovič
.....						
.....						
191						
Naj	moderátor	–	najmoderátor.		L.	Dvonč
.....						
.....						
63						
Nové	pomenovanie		Čečoameričan?		S.	Duchková
.....						
.....						
374						
Vel'konočné			trojdnie.		J.	Jacko
.....						
.....						
319						
Zdelovať	–		zdieľať.		J.	Horecký
.....						
.....						
255						

MENNÝ REGISTER 68. ROČNÍKA SLOVENSKEJ REČI

(Tučným typom sú vytlačené stránky prác uverejnených v rubrike ŠTÚDIE A ČLÁNKY a v rubrike DISKUSIE A ROZHLADY.)

- Abrahamfi, J. 78
Adámek, V. 224
Alner, J. 342
Anikin, A. Je. 32
Antal, J. 205
Aoki, H. 272
Baďurík, J. 35
Bajzíkova, E. 17, 35, 92, 95, 101
Baláková, D. 363
Balážová, K. 60 – 62 (*o nej*)
Ballekova, K. 357, 359
Bánik, T. 103 – 105
Bartáková, J. 162 – 163 (*o nej*), 163 – 167 (*súpis práce*)
Bartek, H. 201, 202, 203, 226
Bartko, L. 50, 88, 359
Belchnerowska A. 88, 364
Benedikt z Nedožier, V. 115
Benko, V. 360
Beňová, J. 97
Benvenicta, E. 30
Benža, M. 35
Berezovičová, L. 31
Bernolák A. 43, 369
Bezljaj, F. 238
Bielik, F. 350
Bila, I. 89
Bilá, M. 331
Binar, L. 362
Bjeletičová, M. 32
Blanár, V. 35, 5, 12, 13, 41, 42, 51, 53, 54, 58, 88, 107, 110, 157, **224 – 228**, 237, 253, 322, 326
Blažek, V. 31
Blichá, M. 52
Bluszcz, A. 299
Bónová, I. 360
Bopp, F. 368
Bosák, J. 34 – 38, 113, 216, 217, 323, 353, 354, 355, 357
Bronďal, V. 328
Brücknerová, I. 205
Brzozowska M. 30
Buczeková, M. 301
Buffá, F. 41
Buřovský, F. 161
Buzássyová, K. 35, 41, 109, 113, 353, 356, 357
Cíger-Hronský, J. 203
Cmorej, P. 111
Czambel, S. 202, 203, 226, 255, 342, 350, 351, 368, 369
Čech, R. 104
Čechová, M. 95, 107, 370
Čelakovský, F. L. 365, 367
Černý, E. 305
Černý, J. 211
Čertíková, H. 150, 151, 152, 153
Čmejrková, S. 110
Čongva, J. 300
Čulen, K. 340, 342
Čulenová, E. 362
Damborský, J. 202, 203, 367
Daněk, J. 103, 363
Daneš, F. 240, 328, 329
Daňová, M. 364
Darák, M. 47
Debická, A. 95
Dejkovová, Ch. 31
Demjanová, N. 359
Diez, F. 365
Dimitrovová-Todorovová, L. 31
Dokulil, M. 98, 107, 369
Doležal, P. 43
Dolník, J. 37, 41, 80, 81, 84, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 107, 111, 211, **257 – 270**, 296, 323, 328, 329
Domin, P. 360
Doruřa, J. 80, 81, 84, 162, 236, 372 – 373 (*o ňom*)
Drozdík, L. 127
Dubnicay, Š. 78 – 86 (*o ňom*)
Dudášová, J. 359
Dudok, M. 89, 101, 112, 157 – 160, 357
Duchková, S. 374 – 376
Dujčák, M. 48
Duličenko, A. D. 341
Ďurašková, J. 103
Ďurčo, P. 36, 88
Duridanova, I. 30
Ďurovič, E. 89, 112

- Dvonč, L. 10, 11, **26 – 29**, 57, 58, 63 – 64, **65** – 77, 113, 120 – 122, 122 – 124, 160 – 161, 163 – 167, 171 – 190, 191, 192, 241 – 243, 244 – 252, 311 – 313 (*o ňom*), 313 – 318 (*súpis prác*), 328, 355
- Eisner, P. 371
- Erben, K. J. 366
- Evans, J. M. 341
- Fabian, A. 46
- Fedák, M. 357
- Felin, J. 78
- Ferenčíková, A. 88, 99, 112, 354, 357, 359
- Ferianec, O. 204
- Ferienčík, J. A. 340, 341, 342
- Fičora, D. 88
- Filipec, J. 328
- Findra, J. 106 – 114, 212, 328
- Flajšhans, V. 367
- Forróová, M. 360
- Franko, F. 360
- Franko, Š. 110
- Frankowska-Kozak, B. 88, 362
- Frühaufová, E. 360
- Furdík J. 5, 9, 98, 112, 260, 327, 329
- Gajda, S. 209, 210
- Gálišová, A. 88, 104, 362
- Gamratová, T. 357
- Garabík, R. 360
- Gaži, G. 353
- Gebauer, J. 367, 368
- Genzor, J. 127
- Geremešová, G. 47
- Gerláková, A. 89, 105
- Gero, Š. 363
- Gianitsová, L. 105, 364
- Giddens, A. 216
- Glovňa, J. 88
- Glovňová, S. 104
- Gložančeva, E. 107
- Gotthardová, G. 101
- Gregor, F. 236, 291, 292, 294
- Grepl, M. 17, 18, 21
- Grešlík, V. 50
- Greule, A. 93
- Grimm, J. 365, 366
- Grygerková, M. 48
- Guzi, L. 360
- Haasová, L. 362
- Habovštiak, A. 52, 124 – 126
- Habovštiaková, K. 45
- Halaga, O. R. 52
- Halaša. P. 197, 200, 201
- Hammer, L. B. 340
- Hanka, V. 365
- Hansmanová, J. 105
- Hanudeľová, Z. 360
- Hapák, P. 343
- Hašová, L. 104
- Hattala, M. 110, 365 – 369 (*o ňom*)
- Hausenblas, K. 207, 208, 211, 213, 221, 369
- Havers, W. 231
- Havlík, M. 104
- Havlová, E. 30
- Havránek, B. 207
- Hedvábná, B. 104
- Helbig, G. 240
- Hindenlang, G. 18
- Hirschová, M. 101
- Hladká, Z. 362
- Hladký, J. 58, 88
- Hlavsa, Z. 240
- Hodža, M. M. 202, 365
- Hoffmanová, J. 110, 101, 208, 210, 211, 217, 220, 363
- Hocheľ, B. 236
- Hojdaš, J. 89
- Holá, M. 88
- Holomáňová, A.
- Holub, Z. 362
- Holzer, G. 32
- Homolková, M. 32
- Honowska, M. 299
- Horák, A. 103, 360
- Horák, E. 37
- Horák, G. 307 – 309 (*o ňom*), 309 – 311 (*súpis prác*)
- Horáková, R. 359
- Horálek, J. 362
- Horálek, K. 368
- Horecký, J. 5, 17, 18, 35, 44 – 46, 99, 107, 108 – 114 (*o ňom*) 162 – 163, 192, 204, 205, 211, 218, 243 – 244, 255 – 256, 296, 322, 323, 329, 330
- Hornoková-Uhrinová, A. 363
- Hovančík, M. 98 – 102, 105, 360
- Hudková, P. 104
- Huťková, A. 364
- Chalupka, J. 255
- Chino, N. 279
- Chloupek, J. 215, 369 – 371 (*o ňom*)
- Chochol, M. 105, 360
- Choluj, D. 52
- Idzikowska, M. 362

Ignatowicz-Skowrońska, J. 364
Imrichová, M. 88, 106 – 108 (*recenzia publ.*)
Isačenko, A. V. 342
Ivanová, M. 100, 239 – 240, 359
Ivanová-Šalingová, M. 27, 28, 120 – 122 (*o nej*),
122 – 124 (*stúpis prác*), 133, 191, 231, 319, 374
Jacko, J. 10, 47, 89, 127 – 128, 319 – 320
Jagić, V. 368
Jaklová, A. 49
Jakobson, R. 66
Jakop, T. 105
Jakubec, J. 367
Jakubowiczová, M. 31
Janaszek-Ivaničková, H. 299, 301
Jančovič, Š. 337
Janichová, N. 93
Janočková, N. 98 – 102, 103
Janoušek, J. 210
Janoušková, J. 104
Janovec, L. 103, 362
Jánsky, L. M. 226, 227
Janyšková, I. 31
Jarošová, A. 113, 355, 357
Jedlička, A. 216
Jelínek, M. 110, 209, 213
Jenča, I. 360, 363
Jesenská, P. 362
Jóna, E. 42, 116, 157, 159, 322, 369
Jungmann, J. 337
Junková, B. 49
Juszczak, S. 300
Kabashima, T. 276
Kabaya, H. 279
Kaczorová, M. 362
Kačala, J. 88, 99, 102, 112, **129 – 136**, 157, **296**
– **298**, 331, 360
Kaderka, P. 104
Kamiš, K. 361
Kapalková, S. 360
Kapustová, M. 95, 97
Karhanová, K. 104
Karlík, P. 17, 18, 21
Karlíková, H. 31
Karłowicz, J. 336
Karolák, S. 301
Karpinský, P. 105
Kavka, S. 211
Kazík, M. 88
Kellner, A. 370
Kesselová, J. 25, 46, 360
Király, P. 113, 235, 337, 341
Klimeková, A. 47
Kloferová, S. 32
Knappová, M. 88
Kočiš, F. 59, 322
Koli, F. 89
Kollár, J. 337, 366, 368
Komenský, J. A. 233
Kopecký, K. 104
Košenský, J. 210, 215, 361, 364
Kostlivá, M. 105
Kothaj, I. 162
Kotulič, I. 286, 287
Kotuličová, S. 357
Kováčová, V. 362
Krajčovič, R. 39, 52, 54, 89, 93, 94, 157 – 160
(*o jeho knihe*), 159, 168
Král, A. 76, **150 – 151**, 152, 153, 191, 327, 328
Králík, L. 30 – 33, 230 – 238, 354, 355, 355,
356, 357
Krasnavská, E. 85
Kraus, J. 111, 218
Krausová, A. 104
Krčmová, M. 110, 212, 215
Krekovičová, E. 234
Krištof, Š. 51
Kрман ml. D. 78
Kрман, D. 80
Krošláková, E. 45, 49, 111
Krozcek, P. 301
Krško, J. 52, 58, 88, 229 – 230 (*o jeho knihe*),
252 – 254, 359, 362
Krupa, V. 127, 128
Krylová, B. 105
Kryński, A. 336
Kubišová, H. 364
Kučera, J. 328
Kučera, K. 340
Kuchar, R. 336
Kukučín, M. 203
Kupcová, J. **16 – 25**
Kurkinová, L. V. 32
Kuryłowicz, J. 30
Kušník, P. 10
Kutlík, I. E. 204
Laca, P. 359
Laca, V. 60
Lajda, J. 205
Lalíková, T. **78 – 86**, 160 – 161, 355
Lančarič, D. 364
Láni, D. 78
Lašťovičková, M. 48, 104

- Lauček, J. 288 – 295 (*o jeho knihe*)
 Ledényi-Ladziansky, J. 193, 201, 203, 204, 205
 Lenhardt, J. 328
 Lesák, J. 285 – 287 (*o ňom*)
 Leschberová, C. 32
 Leskien, A. 368
 Lešnerová, Š. 101
 Lifanov, K. **340 – 352**
 Ligoš, M. 361
 Liptáková, E. 359
 Loma, A. 31
 Loos, J. 337
 Loudová, J. 104
 Lučyc-Fedarec, I. 30, 31
 Lutterer, I. 337
 Macurová, A. 213
 Magová, G. 105
 Machek, V. 237, 337
 Machová, S. 99
 Majerek, R. 301
 Majtán, M. 12, 14, 51 – 58, 88, 94, 115 – 117, 141, 160 – 161, 169, 229 – 230, 235, **285 – 287, 336 – 339**, 353, 354, 355, 357, 372 – 373
 Malá, J. 363
 Malenínska, J. 88
 Malík, V. 319
 Maníková, Z. 191, 231, 319, 374
 Marsinová, M. 10
 Martincová, O. 112, 375
 Martynava, V. U. 30
 Marvan, J. 95
 Masár, I. 113, 255
 Masaryk, T. G. 368
 Masník, T. 78
 Matejčík, J. 51, 162, 252 – 254 (*o ňom*), 322
 Matúšová, J. 88
 Matz, S. 231
 Maynard, S. K. 277
 Medňanská, M. 104
 Machek, V. 370
 Mezulánik, J. 110
 Mičátko, L. A. 337
 Mičková, E. **271 – 284**
 Mieczkowska, H. 301, 359
 Mielczareková, J. 105
 Mihálik, J. 103
 Michalewský, K. 361
 Michalová, B. 104
 Michalska, E. 301
 Miklošić, F. 368
 Mikluš, M. 47
 Miko, F. 36, 5, 10, 12, 13, 212, 213, 220
 Mikulajová, M. 360
 Millerová, Z. 362
 Mislovičová, S. 353, 355
 Mistrík, J. 17, 34, 38 – 42 (*o jeho slovníku*), 111, 133, 207, 212, 215, 217, 218, 277, 278
 Miškovcová, Z. 359
 Mita, M. 32, 33
 Mitter, P. 88, 103, 361 – 364, 359
 Mizutani, O. 272
 Mlacek, J. 34, 36, 38, 91, 92, 93, 95, 97, 111, 133,
 Mlatowska, T. 362
 Mlynka, J. 35
 Moška, G. 113, 240
 Mračníková, R. 105
 Mravinacová, J. 103
 Mráz, F. 367
 Mrózek, R. 88
 Múcsková, G. 90 – 97, 167 – 170
 Müllerová, O. 17, 18, 20, 23, 101, 110, 363
 Myronovová, G. 31
 Nábělková, M. 112, 355
 Nagara, S. 279
 Nakane, Ch. 273
 Navrátil, L. 60 – 62, 363
 Nebeská, I. 321, 322, 323, 324, 329
 Nekula, M. 218
 Nemcová, E. 102
 Newerkla, S. M. 305 – 306 (*o jeho knihe*)
 Niedziela, Z. 299
 Niedźwiedzki, W. 336
 Nishida, N. 276
 Nižníková J. 17, 18, 20, 21, 23, 24, 100, 101, 239
 – 240 (*o nej*), 241 – 243 (*súpis prác*)
 Novák, E. 159, 322
 Nowakowska, K. 105
 Nowakowska, M. M. 362
 Očenáš, I. 359, 361
 Očenášová-Štrbová, S. 49
 Odaloš, P. 110, 364
 Okamotová S. 272
 Oliva, K. 100
 Olivová-Nezbedová, L. 88
 Ološtiak, M. 88, 103, **321 – 335**, 359, 361 – 364
 Olšiak, M. 103 – 105, 363
 Ondrejovič, S. 58 – 60, 87, 98, 111, 114, 117 – 119, 150, 151, **152 – 153**, 191 – 192, **193 – 206**, 305 – 306, 307 – 309, 309 – 311, 311 – 313, 313 – 318, 323, 325, 328, 331, 332, 353, 354, 355, 356, 365 – 369
 Ondrus, P. 27, 168

- Ondruš, Š. 30, 34, 35, 52, 229, 235, 238
 Opavská, Z. 103
 Oravec, J. 5, 11, 17, 60
 Orgoňová, O. 95, 97, 300, 329, 330, 331
 Orlovský, J. 232, 234, 235
 Osadská, A. 46 – 50, **288 – 295**
 Pajewska, E. 363
 Palcutová, M. 97, 104
 Paliga, S. 32
 Palkovič, K. 6, 7
 Panczová, H. 302 – 305 (*o jej skriptách*)
 Pančíková, M. 364
 Panevová, J. 101
 Pankuchová, K. 362
 Papierzová, M. 300, 360
 Patráš, V. 36, 88, 360, 363, 364
 Pauliny, E. 10, 12, 17, 28, 42, 63, 65, 66, 68, 69,
 70, 71, 76, 81, 85, 99, 157, 159, 168, 207, 208,
 215, 325, 328, 330
 Pavlovič, J. 88
 Pazmáň, P. 161
 Peciar, Š. 28, 66, 159
 Pekarovičová, J. 36, 96, 97, 299 – 302, 364
 Pleskalová, J. 14
 Plesník, Ľ. 212, 213, 220
 Poklačová, S. 105, 363
 Polákovič, A. 194, 196, 197, 200
 Polomský, V. 224
 Popovič, A. 212
 Potemrom, L. A. 342
 Pott, F. A. 365, 368
 Považaj, M. 51, 88, 112, 141, 353 – 358
 Pramon, M. 107
 Pražák, A. 202
 Pražák, V. 202
 Przybylska, R. 107
 Puskeilerová, A. 357
 Pytlíková, M. 105
 Rácová, A. 110
 Račevová, M. 30
 Raňayová, A. 103, 357
 Rajnohová, A. 103, 362
 Rapant, D. 226
 Rázus, M. 203
 Reinhart, J. 32
 Rejaková, B. 301
 Rejzek, J. 31
 Ribay, J. 286, 337
 Ripka, I. 38 – 42, 88, 110, 340, 353, 354, 355,
 357, 358
 Rippa, B. K. 194
 Ritter, R.-P. 32
 Rocchi, L. 230 – 238 (*o jeho slovníku*)
 Rothe, H. 373
 Rucký, T. 361
 Rudinec, J. 78
 Rudnicka-Fira, E. 107
 Rudolf, R. 231
 Rusek, J. 359
 Rusnák, J. 47, 363
 Ruščák, F. 44, 110, 277, 278, 279, 280, 358, 359
 Ružička, J. 27, 42, 63, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 73,
 74, 157, 159, 204
 Ružičková, E. 272
 Rybák, J. 162
 Rymut, K. 52, 229, 338
 Rzetelska-Feleszko, E. 107
 Řezníčková, V. 100
 Řihová, A. 103, 364
 Sabatos, Ch. 105
 Sabol, J. 36, 48, 76, 111, 191, 192, 213, 240,
 360, 361
 Sabolová, O. 113
 Searle, J. R. 17
 Sedláková, M. 48, 358 – 360
 Sekvent, K. 331
 Semenjuková, N. N. 324
 Sentiváni, M. 78
 Sgall, P. 111
 Schenkel, W. 240
 Schleicher, A. 365, 368
 Schnek, R. 124 – 126 (*o ňom*)
 Scholz, F. 373
 Schuster-Ševc, H. 236
 Sičáková, Ľ. **5 – 15**, 88, 229, 359
 Sierociuk, J. 359
 Sipko, J. 48, 360
 Sívák, J. 203
 Skácel, J. 110, 362
 Skalková L. 49
 Skladaná, J. 36, 48, 84, 93, 109, 357, 359,
 Sklárová, A. 301
 Slančová, D. 17, 110, **207 – 223**, 243 – 244 (*o nej*),
 245 – 252 (*súpis prác*), 321, 328, 360, 361
 Sleumer, A. 233
 Slezáková, M. 104
 Sloboda, M. 104
 Slovenský, J. 349
 Smetánek, E. 203
 Smiešková, E. 36, 59
 Smyczaková, M. 301
 Sobčíková, J. 362

- Sofeydiová, H. 305 – 306 (*o jej knihe*)
 Sokolová, E. 274
 Sokolová, M. 101, 113, 240
 Sowa, W. 31
 Spyrková, L. 300, 301
 Stanislav, J. 45, 51, 52, 168, 202, 203, 234, 236, 253
 Stanislavová, Z. 47, 89
 Staszewski, J. 360
 Steinerová, L. 212
 Stich, A. 117 – 119 (*o ňom*), 369
 Stolacová, D. 362
 Stolarik, M. M. 342
 Suchoň-Chmiel, 301
 Sutherland-Smith, J. 110
 Suwarová, B. 301
 Svobodová, J. 360
 Šaling, S. 191, 231, 319, 374
 Šarapatková, Ž. 31
 Šaur, V. 30
 Šebestová, A. 357
 Šembera, A. V. 368
 Šikra, J. 322, 323
 Šimková, M. 48, 353, 354, 355, 357, 360
 Šimon, F. 113
 Škop, M. 363
 Škoviera, D. 302 – 305 (*o jeho skriptách*)
 Škulťety, J. 202, 203, 226, 228, 255
 Šmídová, P. 103
 Šmilauer, V. 51, 52, 229
 Šoltys, O. 363
 Šrámek, R. 53, 88, 107, 337
 Šrobár, V. 193, 194
 Štec, M. 359
 Štefánek, J. 37, 94, 97
 Štekauer, P. 110, 211
 Šteller-Šteliar, F. 202, 203
 Štěpán, L. 301
 Štíbrný, J. 34
 Šticha, F. 100
 Štolc, J. 63, 348
 Štúr, E. 369
 Švagrovský, Š. 89, **193 – 206**, 302 – 305, 347
 Tachibana, Y. 276, 277
 Tamáši, M. 78
 Tannenová, D. 210, 220
 Tatematsu, K. 272, 278
 Tatják, L. 341, 349
 Tibenská, E. 37, 93, 95, 97, 99, 277, 301
 Tibenský, J. 287
 Todorov, T. A. 32
 Tomajková, E. 92
 Tóth, A. J. 364
 Trávníček, F. 370
 Trubačov, O. N. 32
 Trubeckoj, N. S. 66
 Týrová, Z. 105
 Uherka, F. 342
 Uhlár, V. 52
 Uličný, O. 98
 Urban, M. 203
 Urbancová, L. 362
 Urbančok, M. 59
 Urešová, Z. 100
 Vachek, J. 370
 Vala, J. 104
 Valentová, I. 58, 88, **137 – 149**
 Varbotová, Ž. Ž. 30
 Varsik, B. 51, 52, 229
 Vassady, JR. B. 342
 Vavro, J. 286, 287
 Vážny, V. 202, 203
 Večerka, R. 369 – 371
 Viceník, J. 111
 Viktorin, J. 367
 Vlček, J. 202, 203, 367, 368
 Vragaš, Š. 44 – 46 (*o ňom*)
 Vykypěl, B. 32
 Výchvalová, M. 285, 286, 287
 Wardhaugh, R. 216
 Weidler, E. 283
 Weingart, M. 202
 Wicik, T. 301
 Winkler, A. 234
 Winnicki, R. 300
 Włodarz, K. 301
 Wyderka, B. 360
 Zarek, J. 301
 Záturecký, A. 204
 Zauner, A. 58 – 60 (*o ňom*)
 Zeman, J. 328
 Zemskaja, E. A. 35
 Zimová, L. 95, 362
 Zoričáková, G. 301
 Zozulák, J. 46, 47
 Zubatý, J. 203
 Žemberová, V. 89
 Žeňuch, P. 49
 Žigo, P. 38, 39, 42 – 44, 52, 57, 87, 88, 89, 91,
 92, 94, 95, 97, 106 – 108, 111, 154 – 156, 157
 – 160 (*o jeho knihe*), 167 – 170 (*o ňom*), 171 –
 190 (*súpis prác*), 229
 Žigová, E. 87 – 89, 96
 Žiláková, M. 89, 360, 364
 Žilová, R. 89

Žuravlov, A. F. 32

časopis pre výskum slovenského jazyka

Z OBSAHU

M. Ološtiak, Norma, úzus, kodifikácia vo vzťahu k anglickým antroponymám v slovenčine ■ M. Majtán, Adjektívum zázrivý – proprium Zázrivá v slovenčine

DISKUSIE A ROZHĽADY

K. Lífanov, K otázke podstaty jazyka východoslovenských publikácií z USA konca 19. – začiatku 20. storočia

SPRÁVY A RECENZIE

Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za rok 2002. M. Považaj ■ Slovenčina na začiatku 21. storočia. M. Sedláková ■ Piata banskobystrická konferencia o komunikácii. L. Gianitsová – M. Ološtiak – P. Mitter

KRONIKA

Pred 100 rokmi zomrel Martin Hattala. S. Ondrejovič ■ Zemrel profesor Jan Chloupek. R. Večerka ■ Ján Doruľa sedemdesiatročný. M. Majtán

ROZLIČNOSTI



SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o., Bratislava

SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského jazyka

orgán
Jazykovedného ústavu
Ľudovíta Štúra
Slovenskej akadémie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR
Slavomír Ondrejovič

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Katarína Kálmánová

REDAKČNÁ RADA
Ján Bosák, Klára Buzássyová, Juraj Dolník,
Miroslav Dudok, Ladislav Dvonč, Ján Findra,
Eugen Jóna, Katarína Kálmánová, Rudolf Kraj-
čovič, Milan Majtán, Jozef Mlacek, Slavomír On-
drejovič, Matej Považaj, Ivor Ripka, František
Ruščák, Ján Sabol, Daniela Slančová

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Panská 26

OBSAH

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- M. Ološtík, Norma, úzus, kodifikácia vo vzťahu k anglic-
kým antroponymám v slovenčine
.....
321
- M. Majtán, Adjektívum zázrivý – proprium Zázrivá v slo-
venčine
.....
336

DISKUSIE A ROZHĽADY

- K. Lifanov, K otázke podstaty jazyka východoslovenských
publikácií z USA konca 19. – začiatku 20. storočia
.....
340

SPRÁVY A RECENZIE

- Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV
za rok 2002. M. Považaj
.....
353
- Slovenčina na začiatku 21. storočia. M. Sedláková
.....

.....
358

Piata
banskobystrická
konferencia
o komunikácii. L.
G i a n i t s o v á – M.
O l o š t i a k – P.
M i t t e r

.....
361

KRONIKA

Pred 100 rokmi
zomrel Martin
Hattala. S.
O n d r e j o v i č

.....
365

Zemřel profesor Jan
Chloupek. R.
V e č e r k a

.....
369

Ján Doruľa
sedemdesiatročný.
M. M a j t á n

.....
372

ROZLIČNOSTI

Nové pomenovanie
Čeckoameričan?
S.
D u c h k o v á

.....
374

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 68, 2003. Adresa redakcie: 813 64 Bratislava, Panská 26. Hlavný redaktor: Slavomír Ondrejovič. Výkonná redaktorka: Katarína Kálmánová. Technický redaktor: Vladimír Radik.
Vychádza šesť ráz za rok. Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava. Registračné číslo 7089.

Distributed by SAP – SLOVAK ACADEMIC PRESS Ltd., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia.

Objednávky do zahraničia prijíma a vybavuje SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia.

Distribution rights held by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2003

**SLOVEN-
SKÁ** **ROČNÍK**
68 – 2003

REC

časopis pre výskum slovenského jazyka

ORGÁN JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU
EUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

SAP
SLOVAK ACADEMIC PRESS

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o. , Bratislava

INFORMÁCIE AUTOROM

Redakcia prijíma príspevky spracované na počítači – textový editor Word pod operačným systémom Windows alebo textový editor Text602 (T602) pod operačným systémom MS DOS. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať tieto zásady:

1. V celom texte používať jednotné riadkovanie 2.
2. V texte za každým interpunkčným znamienkom urobiť medzeru (napr. s. 312 a pod.).
3. Slová na konci riadka nerozdeľovať a tvrdý koniec riadka používať iba na konci odsekov. Odseky začínať so zarážkou.
4. Pri rozlišovaní typov písma pridávať sa naďalej úzu časopisu, používať kurzívu, riedenie, horný/dolný index. Nič nepodčiarkovať, nepoužívať široký a vysoký typ písma a pod.
5. V textovom editore T602 pomlčky vyznačovať dvoma spojovníkmi s medzerou na začiatku aj na konci (aj pri označovaní stranového a číselného rozsahu, napr. s. 3 -- 12; v r. 1888 -- 1889), v textovom editore Word rozlišovať dlhú čiarku (pomlčku), napr. G. Altmann -- V. Krupa, a krátku čiarku (spojovník), napr. T. Slama-Cazacu; vedecko-metodologický a pod.
6. Znak, ktorý neobsahuje textový editor T602 (poľské písmená, praslovanské a i.), písať kombináciou dvoch znakov tak, aby jednoznačne určili príslušné písmeno, napr. #Z = Ž, #z = ž, &Z = Ž, &z = ž, \$N = Ń, \$n = ń, §L = Ł, §l = ł, #E = Ę, #e = ę, #A = Ą, #a = ą. Zoznam používaných znakov uviesť na začiatku príspevku.
7. Poznámky pod čiaru v texte označiť horným indexom (napr. vzniká tým synergický efekt,¹ ktorý...), poznámky uviesť na konci príspevku v tvare horný index, medzera, obsah poznámky (napr. ¹ Synergia znamená spolupôsobenie...).
8. Grafy a schémy pripojiť na osobitnom liste maximálne vo veľkosti šírky a výšky strany časopisu (podľa požadovanej veľkosti).
9. Do redakcie poslať jeden vytlačený exemplár príspevku spolu s disketou. Príspevok možno poslať aj elektronickou poštou ako prílohu na adresu jazyuls@savba.sk. Po posúdení a redakčnom spracovaní ho redakcia vráti autorovi. Tento exemplár autor pošle späť redakcii spolu so skorigovanou disketou a opraveným vytlačeným príspevkom.
10. Literatúru uvádzať takto:
 - a) knižná publikácia:

FURDÍK, J.: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča, Modrý Peter 1993. 199 s.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 2. vyd. Bratislava, Veda 2000. 998 s.
 - b) štúdiá v zborníku:

DOLNÍK, J.: Spisovná slovenčina a čeština. In: Studia Academica Slovaca. 28. Red. J. Mlaček. Bratislava, Stimul 1999, s. 39 – 52.
 - c) článok v časopise:

HORECKÝ, J.: Sémantické a derivačné pole slovies *ísť* a *chodiť*. Slovenská reč, 64, 1999, s. 202 – 208.

Súčasťou každej štúdie Slovenskej reči je záväzne abstrakt v anglickom jazyku (vrátane preloženého titulku). Abstrakt by mal mať max. 100 slov a obsahovať tzv. kľúčové slová na identifikáciu príspevku v rámci vedeckovýskumnej oblasti.

